

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Tule luo taide

**Taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeen
(2016–2018) loppuraportti**

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:9

Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:9

Tule luo taide

Taiteen prosenttiperaatteen laajentamisen kärkihankkeen
(2016–2018) loppuraportti

Opetus- ja kulttuuriministeriö

ISBN: 978-952-263-625-6 (PDF)

Taitto: Valtioneuvoston hallintoyksikkö, Julkaisutuotanto

Kannen kuva: Shutterstock

Helsinki 2019

Kuvailulehti

Julkaisija	Opetus- ja kulttuuriministeriö	26.3.2019	
Julkaisun nimi	Tule luo taide. Taiteen prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeen (2016–2018) loppuraportti		
Julkaisusarjan nimi ja numero	Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisuja 2019:9		
Diaarinumero	61/040/2015	Teema	Kulttuuri
ISBN PDF	978-952-263-625-6	ISSN PDF	1799-0351
URN-osoite	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-625-6		
Sivumäärä	108	Kieli	suomi
Asiasanat	hyvinvointi, kulttuuri, saavutettavuus, sosiaalihuolto, terveydenhuolto, taide		
Tiivistelmä	<p>Kärkihankkeen tavoitteena oli parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta. Toteutus jakautui kehittämishankkeisiin (14) ja ohjattuihin kokeiluihin (7). Hankkeen puitteissa valmisteltiin ministerien suositus kunnille ja tuleville maakunnille taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Lisäksi käynnistettiin kuntien kulttuuritoimintaan liittyvien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistoimintaa kuvaavien indikaattoreiden kehittämistyö (Kulttuurin TEA -hanke). Kärkihankkeen arvioinnin toteutti Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Kokeilujen arvioinnista vastasi Ramboll/Owal Group. Kummassakin arvioinnissa löydökset olivat samansuuntaisia. Taide ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita täydentävät ja monipuolistavat sote-palveluita ja lisäävät mahdollisuuksia kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen eri elämäntilanteissa. Taide- ja kulttuuritoiminnan vakiinnuttaminen sosiaali- ja terveydenhuoltoon vaatii jatkuvampaa rahoitusta esimerkiksi käyttötalousmenoista ja erityisiä resursseja uudenlaisen kehittämiseen ja kokeiluihin. Lisäksi tarvitaan sote- ja taide- ja kulttuuripuolen osaamisen vahvistamista sekä yhteistä ymmärrystä toiminnan merkityksestä kokonaisvaltaiselle hyvinvoinnille. Nämä havainnot on huomioitu kärkihankkeen toteutuksen tueksi nimetyn asiantuntijaryhmän esittämissä jatkotoimenpiteissä.</p>		
Kustantaja	Opetus- ja kulttuuriministeriö		
Julkaisun jakaja/myynti	Sähköinen versio: julkaisut.valtioneuvosto.fi Julkaisumyynti: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Presentationsblad

Utgivare	Undervisnings- och kulturministeriet	26.3.2019	
Publikationens titel	Lev med konst. Slutrapport för spetsprojektet för utvidgande av procentprincipen inom konst (2016–2018)		
Publikationsseriens namn och nummer	Undervisnings- och kulturministeriets publikationer 2019:9		
Diarienummer	61/040/2015	Tema	Kultur
ISBN PDF	978-952-263-625-6	ISSN PDF	1799-0351
URN-adress	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-625-6		
Sidantal	108	Språk	finska
Nyckelord	välbefinnande, kultur, tillgänglighet, socialvård, hälsovård, konst		
Referat	<p>Målet med spetsprojektet var att förbättra tillgängligheten i fråga om konst och kultur. Genomförandet delades in i utvecklingsprojekt (14) och handledda försök (7). Inom ramen för projektet bereddes ministrarnas rekommendation till kommunerna och de framtida landskapen om förbättrandet av tillgången och tillgängligheten till konst och kultur inom social- och hälsovården. Därtill inleddes utveckling av indikatorer som beskriver främjande av hälsa och välfärd i anknytning till kommunernas kulturverksamhet (Kulturens TEA-projektet). Utvärderingen av spetsprojektet gjordes av Kulturpolitiska forskningscentret Cupore. Utvärderingen av försöken gjordes av Ramboll/Owal Group. I vardera utvärderingen var observationerna liknande. Som en del av social- och hälsovårdens strukturer kompletterar och berikar konst och kultur social- och hälsovårdstjänsterna och ökar möjligheterna att tillgodose de kulturella rättigheterna i olika livssituationer. För att etablera konst- och kulturverksamhet i social- och hälsovården krävs mer kontinuerlig finansiering exempelvis från driftekonomiutgifterna och särskilda resurser för nyskapande utveckling och försök. Därtill måste kompetensen inom social- och hälsovården och inom konst och kultur stärkas och vidare behövs en gemensam förståelse för verksamhetens betydelse för ett helhetsmässigt välbefinnande. Dessa observationer har beaktats i förslagen till vidare åtgärder som presenteras av sakkunniggruppen som utnämndes för att stöda genomförandet av spetsprojektet.</p>		
Förläggare	Undervisnings- och kulturministeriet		
Distribution/ beställningar	Elektronisk version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Beställningar: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Description sheet

Published by	Ministry of Education and Culture		26th March 2019
Title of publication	Open your art. Final report of the Expansion of the per cent for art scheme (2016–2018) key project		
Series and publication number	Publications of the Ministry of Education and Culture, Finland 2019:9		
Register number	61/040/2015	Subject	Culture
ISBN PDF	978-952-263-625-6	ISSN (PD F)	1799-0351
Website address (URN)	http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-263-625-6		
Pages	108	Language	Finnish
Keywords	well-being, culture, accessibility, social welfare, health care, art		
<p>Abstract</p> <p>The purpose of the key project was to improve the accessibility of art and culture. The implementation was divided into development projects (14) and guided pilots (7). A recommendation given by ministers to municipalities and future counties on improving the accessibility of art and culture in social welfare and healthcare services was drafted within the project. In addition to this, the development work for indicators depicting the well-being and health promotion work connected to cultural activities in municipalities (the 'Kulttuurin TEA' project) was initiated. The key project was assessed by the Cupore centre for cultural policy research. Pilots were assessed by Ramboll/Owal Group. Both assessments had similar findings. Art and culture as part of the structures of social welfare and healthcare compliment health and social services and make them more versatile as well as increase opportunities for the realisation of cultural rights in various situations in life. Establishing art and cultural activities as part of social welfare and healthcare requires more consistent funding from funds allocated to operational economy and special resources for novel development and pilots. In addition to this, we need to strengthen expertise within health and social services as well as social welfare and healthcare, and we need a shared understanding of the significance of the operations in terms of overall well-being. These observations have been taken into account in the further measures proposed by the expert group appointed to support the implementation of the key project.</p>			
Publisher	Ministry of Education and Culture, Finland		
Distributed by/ publication sales	Online version: julkaisut.valtioneuvosto.fi Publication sales: julkaisutilaukset.valtioneuvosto.fi		

Sisältö

Johdanto	9
Työryhmän esitys jatkotoimenpiteiksi	11
1 Kärkihankkeen tavoitteet ja toteutus	14
1.1 Taustaa prosenttiperiaatteesta	14
1.2 Toteuttamissuunnitelma	16
1.3 Kehittämishankkeet	17
1.4 Kokeilut	18
1.5 Ministerien suositus	18
1.6 Kulttuurin TEAviisari	20
1.7 Viestintä	20
2 Kärkihankkeen tulosten arviointi	24
2.1 Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore: Kärkihankkeen arviointiraportin tiivistelmä	24
2.1.1 Johdanto.....	24
2.1.2 Kärkihankkeen tavoitteet ja toimeenpano.....	33
2.1.3 Toiminta- ja rahoitusmallien sekä rakenteiden kehittäminen	41
2.1.4 Yhteenveto.....	47
2.2 Ramboll/Owal Group: Kokeilujen arviointi.....	58
2.2.1 Johdanto.....	58
2.2.2 Kokeilujen tulokset arviointiteemoittain	59
2.2.3 Kokeilut yksittäin tarkasteltuina	69
2.2.4 Johtopäätökset ja suositukset	80
Liitteet	85
Liite 1. Kärkihankkeen toteuttamissuunnitelma.....	85
Liite 2. Asiantuntijatyöryhmän toimeksianto.....	90
Liite 3. Kehittämishankkeet	93
Liite 4. Ohjatut kokeilut.....	98
Liite 5. Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa – mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen.....	102

JOHDANTO

Pääministeri Juha Sipilän strategisen hallitusohjelman Osaamisen ja koulutuksen kokonaisuuteen liittyvän kulttuurin kärkihankkeen (kärkihanke 4) tavoitteena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta.

Hallitusohjelman mukaan kulttuurin hyvinvointimahdollisuudet pitäisi tunnistaa aiempaa paremmin. Kärkihankkeen puitteissa oli tarkoitus laajentaa prosenttitaiteen periaatetta yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi. Hankkeen toteutuksessa sovellettiin kokeilukulttuuria.

Opetus- ja kulttuuriministeriö asetti 27.1.2016 kärkihankkeen prosenttitaiteen periaatteen laajentamista koskevan toimenpiteen toteutuksen tueksi asiantuntijatyöryhmän toimikaudelle 1.2.2016–31.12.2018. Työryhmän tehtävänä oli ohjata toimenpiteen toteutusta ja tehdä ehdotus prosenttitaiteen mukaisten uusien toimintamallien vakiinnuttamiseksi sekä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Asiantuntijatyöryhmän puheenjohtajana toimi ylijohtaja *Riitta Kaivosoja* opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Työryhmän jäseniksi ja varajäseniksi (vj) nimettiin neuvotteleva virkamies *Ismo Suksi* ja erityisasiantuntija *Sari Koskinen* (vj) sosiaali- ja terveystieteiden ministeriöstä, kokeilutoiminnan projektipäällikkö *Ira Alanko* ja *Anna-Kaisa Lähteenmäki-Smith* (vj) valtioneuvoston kansliasta (molemmat 19.6.2018 saakka), erityisasiantuntija *Ditte Winqvist* (28.11.2016 saakka) ja erityisasiantuntija *Johanna Selkee* (vj, varsinainen jäsen 29.11.2016 alkaen) Suomen Kuntaliitosta, erityisasiantuntija *Johanna Vuolasto* ja läänintaitelija *Kirsi Lajunen* (vj) Taiteen edistämiskeskuksesta, johtajaylilääkäri *Kati Myllymäki* Etelä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymästä (1.10.2017 alkaen Lääkäriliiton toiminnanjohtaja) ja hankejohtaja *Pirjo Syväoja* Etelä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymästä (vj) sekä projektipäällikkö *Päivimaria Seppänen* Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksesta.

Työryhmän kokoonpanoa muutettiin 19.6.2018 nimeämällä työryhmän jäseneksi Kokeileva Suomi -hankkeen projektipäällikkö *Virve Hokkanen* ja hänen varajäsenekseen suunnittelija *Lyydia Aarninsalo* valtioneuvoston kansliasta.

Työryhmän ulkopuolisina asiantuntijoina ja kärkihankkeen yhteistyökumppaneina toimivat vanhempi asiantuntija *Mikko Annala*, konsultti *Lari Hokkanen* ja vanhempi konsultti *Katri Sarkia* Demos Helsinki ry:stä, tutkija *Olli Jakonen*, tutkija *Emmi Lahtinen* ja johtaja *Marjo Mäenpää* Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cuporesta, johtaja *Risto Karinen* Ramboll Consulting Oy:sta (myöhemmin Owl Group Oy) sekä viestinnän osalta edustajat Recommended Finland Oy:sta ja Ellun Kanat Oy:sta.

Asiantuntijatyöryhmän sihteeristössä toimivat kulttuuriasiainneuvos *Petra Havu*, kulttuuriasiainneuvos *Mervi Tiensuu-Nylund*, kulttuurisihteeri *Heli Talvitie* (31.8.2018 saakka) ja kulttuurisihteeri *Minna Kaattari* (1.9.2018 alkaen) opetus- ja kulttuuriministeriöstä.

Asiantuntijatyöryhmä kokoontui toimikaudellaan 12 kertaa.

Työryhmän viimeinen kokous oli 27.11.2018.

Työryhmän esitys jatkotoimenpiteiksi

Kärkihankkeen pitkän aikavälin tavoitteena on saada hyvinvointia ja terveyttä edistävä taide- ja kulttuuritoiminta vakiinnutetuksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita sekä hyvinvoinnin seurantaa. Tehdyn työn jatkuvuuden ja juurruttamisen kannalta on tärkeää, ettei tähänastiseen toimintaan tule katkosta. Koska toiminta on luonteeltaan poikkihallinnollista, vaatii se juurtuakseen riittävästi aikaa ja rahaa sekä eri hallinnonalojen välisen yhteistyön tiivistämistä.

Asiantuntijatyöryhmä esittää seuraavia toimia:

Opetus- ja kulttuuriministeriö (OKM) ja sosiaali- ja terveysministeriö (STM):

1. Varmistavat määrärahat toiminnalle valtion talousarvioon omille hallinnonaloilleen. On tärkeää, että vastuu toiminnan rahoituksesta jakaantuu tasaisesti OKM:n ja STM:n kesken. Tarvitaan kahdenlaista rahoitusta: jatkuvaa rahoitusta, joka mahdollistaa toiminnan vakiintumisen ja toiminnan vaikuttavuuden mittaamisen ja arvioinnin sekä projektiluontoista tukea, joka mahdollistaa uudenlaisen kehittämisen ja kokeilut. Tässä vaiheessa rahoitusta on tarve kohdistaa erityisesti olemassa oleville ja toimiviksi osoittautuneille toimintamalleille ja palveluille näiden laajentamiseksi valtakunnalliselle tasolle.
2. Varmistavat tulosohjauksen kautta, että tavoite taide- ja kulttuuritoiminnan juurruttamisesta sosiaali- ja terveydenhuoltoon on huomioitu Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) ja Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) toiminnassa. Tavoite huomioidaan myös Sosiaali- ja terveysjärjestöjen avustuskeskuksen (STEA) avustusten myöntämisperusteissa.

3. Varmistavat maakuntien ohjauksen kautta, että maakunnat huolehtivat suositusten¹ mukaisesti hyvinvointia ja terveyttä edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan tarjonnasta alueellaan sekä varaavat riittävät taloudelliset resurssit palvelujen tuottamiseen.
4. Tarjoavat edellytykset pysyväälle koordinaatio- ja yhteyspistetoiminnalle turvaamalla kansallisen yhteyspisteen rahoituksen pitkällä aikavälillä. Tällä tavoin luodaan toimintaan tarvittavia pysyviä rakenteita. Yhteyspisteen toiminta perustuu verkostomaiselle yhteistyölle (esim. Taikusydän, THL, Taike, sosiaalialan osaamiskeskukset).
5. Huolehtivat rahoituksen, koulutuksen ja ohjauksen keinoin siitä, että hyvinvointia ja terveyttä edistävään taide- ja kulttuuritoimintaan liittyvä osaaminen kehittyy sekä sosiaali- ja terveydenhuollossa että taide- ja kulttuurialan toimijoiden parissa. Sosiaali- ja terveydenhuollon toimijat tarvitsevat taiteeseen ja kulttuuriin liittyvän osaamisen ja ymmärryksen vahvistamista sekä taide- ja kulttuurialalla toimivat palveluntarjoajat osaamisen kehittämistä erityisesti sote-sektorin toimintatapojen tuntemukseen ja tuotteistamisosaamiseen liittyen.
6. Perustavat poikkihallinnollisen yhteistyöryhmän jatkamaan vuosina 2010–2014 ja 2016–2019 toimineiden vastaavien yhteistyöelimien (Taiku1- ja Taiku2 -työryhmät) työtä.
7. Huolehtivat yhteisesti siitä, että taiteen ja kulttuurin myönteisistä vaikutuksista hyvinvointiin ja terveyteen viestitään riittävästi sekä käydään yhteiskunnallista keskustelua, missä yhteistyöryhmällä ja koordinaatio- ja yhteyspisteellä on keskeinen rooli. Viestinnän yhtenä keinona on ylläpitää alueuudistus.fi -sivustolle luotua kulttuurihyvinvointisivua.
8. Vakiinnuttavat Kulttuurin TEAviisarin käytön ja tiedonkeruun kehittämisen pysyvästi osaksi kuntien TEAviisari-tiedonkeruuta yhdessä Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen kanssa sekä kehittävät hyvinvointia ja terveyttä edistävää taide- ja kulttuuritoimintaa kuvaavia indikaattoreita, jotka täyttävät HYTE-rahoituksen perustana olevan tietopohjan kriteerit, liitettäväksi osaksi kuntien ja maakuntien HYTE-kerrointa.
9. Toteuttavat viisi vuotta kärkihankkeen päättymisen jälkeen (2023) seurantatutkimuksen toiminnan juurtumisesta ja vaikuttavuudesta. Arvioinnissa hyödynnetään monialaista osaamista.

¹ 17.12.2018 annettu suositus Taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen (ks. liite 5)

Maakunnat ja kunnat:

10. Suuntaavat osan käyttötalousmenoistaan hyvinvointia ja terveyttä edistävään taide- ja kulttuuritoimintaan ja huomioivat työssään myös muilta osin suositukset taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa².
11. Seuraavat ja arvioivat systemaattisesti sosiaali- ja terveydenhuollossa toteutettavaa taide- ja kulttuuritoimintaa sekä kehittävät toimintaa arvioinnista saadun näytön perusteella.

Suomen Akatemia ja muut rahoittajat:

12. Kohdistavat rahoitusta hyvinvointia ja terveyttä edistävää taide- ja kulttuuritoimintaa koskevaan monialaiseen tutkimukseen.

² *ibid.*

1 Kärkihankkeen tavoitteet ja toteutus

Taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden kärkihanke jakautui kahteen toimenpiteeseen: 1) taiteen perusopetuksen ja lastenkulttuurin saatavuuden parantaminen ja 2) prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi.

Prosenttitaiteen periaatteen laajentamisen toimenpiteen taustalla on Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma 2010–2014 (Taiku-ohjelma) sekä prosenttiperiaatteen toimintamalli, jota OKM ja Taiteen edistämiskeskus ovat edistäneet vuodesta 2011.

1.1 Taustaa prosenttiperiaatteesta

Nykyisin käytössä oleva prosenttiperiaate tarkoittaa sitä, että rakennushankkeen kustannuksista noin prosentti (yleensä 0,5–2 %) käytetään taiteen hankintaan. Prosenttiperiaatetta toteutetaan sekä kunnallisissa että yksityisissä rakennushankkeissa.

Nykyisen prosenttiperiaatteen mukainen taidehankinta on rakennusvaiheessa tehtävä investointi ja se on käytännössä käsittänyt lähinnä visuaalista taidetta (maalaukset, veistokset, valokuvat jne.) sekä uudempina taidemuotoina valotaidetta, äänitaidetta sekä pintoihin tai materiaaleihin integroituja teoksia. Viime aikoina myös esittävää taidetta on hankittu joissain rakennuskohteissa, joissa taidehankinnat on toteutettu pidemmän aikavälin kuluessa perustamalla tarkoitusta varten erillinen rahasto.

Prosenttiperiaatteen avulla parannetaan rakennetun ympäristön laatua ja ihmisten viihtyvyyttä elinympäristössään sekä luodaan työllisyyttä ja toimeentuloa taiteilijoille.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on edistänyt prosenttiperiaatteen käyttöä rakentamisessa vuosina 2011–2018 yhteensä noin 2,5 miljoonalla eurolla. Tämä on tapahtunut mm. myöntämällä valtionavustuksia Taiken kautta rakennushankkeisiin, joihin sisältyy

taidehankintoja, sekä myöntämällä valtionavustuksia prosenttiperiaatteen edistämiseen liittyvään tiedotus- ja koulutustoimintaan alan keskeisille järjestöille.

Kärkihankkeessa tavoitteena oli laajentaa prosenttiperiaatetta siten, että se koskisi myös muita taiteenaloja kuin visuaalista taidetta ja että prosenttiperiaatteen kaltaista toiminta-/rahoitusmallia sovellettaisiin sosiaali- ja terveydenhuollossa myös käyttötalousmenojen piiriin kuuluvassa toiminnassa. Lopullisena tavoitteena oli integroida taide ja kulttuuri pitkäjänteisellä tavalla osaksi näiden alojen toimintaa.

Esimerkkejä taiteen ja kulttuurin käytöstä osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä

1. **Taide osana elinympäristöä.** Rakennushankkeen yhteydessä päätetään rakennukseen tehtävistä taidehankinnoista, esim. sairaalan julkisivuun tai yleisiin tiloihin tulevista teoksista.
2. **Ohjattu taide- ja kulttuuritoiminta.** Voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että palvelutaloon tulee tanssitaiteilija säännöllisesti järjestämään asukkaille ohjatun tanssihetken tai että yhteisötaiteilija järjestää osallistuvaa toimintaa asukkaille.
3. **Soveltavan taiteen käyttö spesifisti.** Esimerkiksi lastensairaaloissa on käytetty sairaalaklovneja helpottamaan lapsen orientoitumista toimenpiteeseen.
4. **Omaehtoisen harrastamisen ja osallistumisen tukeminen.** Lastenneuvola voi antaa tukea kaipaavalle perheelle kulttuurilähetteen, jota hyödyntämällä perhe voi osallistua esimerkiksi sirkukseen ja tehdä jotain erilaista, mitä perhe yleensä tekisi. Sosiaalihuolto voi antaa perheelle tai yksittäiselle asiakkaalle kulttuuripassin, jota hyödyntäen perhe tai asiakas voi osallistua kulttuuritilaisuuksiin tai omaehtoiseen harrastamiseen. Kulttuuriin osallistumista voidaan tukea myös tarjoamalla tuki osallistumiseen saattajan tai tukihenkilön muodossa.
5. **Mahdollisuus kokea taidetta eri muodoissaan.** Esimerkiksi hoitolaitoksissa vierailevat teatteriesitykset, konsertit, tanssiteokset ja taide-esitykset sekä taiteen kokeminen digitaalisten kanavien välityksellä.

1.2 Toteuttamissuunnitelma

Osaamisen ja koulutuksen ministeriryhmä hyväksyi 5.2.2016 prosenttitaiteen periaatteen laajentamisen toimenpiteen (jäljempänä kärkihanke) toteuttamissuunnitelman (liite 1).

Toteuttamissuunnitelman mukaan kärkihankkeen tavoitteena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ja siten edistää taiteen hyvinvointivaikutuksia. Tämä tapahtuu lisäämällä eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa sekä käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä. Pitkän tähtäimen tavoitteena on saada taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seuranta.

Tarkoituksena oli laajentaa aiemmin lähinnä rakennushankkeissa sovellettua prosenttiperiaatetta siten, että se koskisi myös muita taiteenaloja kuin visuaalista taidetta ja että prosenttiperiaatteen kaltaista toiminta-/rahoitusmallia sovellettaisiin sosiaali- ja terveydenhuollossa myös käyttötalousmenojen piiriin kuuluvassa toiminnassa.

Kärkihanke jakautui kahteen linjaan:

1. **Kehittämishankkeet**, joilla tuetaan kuntia ja kuntayhtymiä tai muita toimijoita (mm. yksityiset laitokset) siinä, että ne kehittävät olemassa olevia hyviä käytäntöjään tai etsivät uusia toimintatapoja;
2. **Kokeilut**, joiden avulla voidaan saada lisää tietoa hyvien käytäntöjen mukaisten mallien sovellettavuudesta laajemminkin ja voidaan muokata ja edelleen kehittää niitä. Kokeilujen kautta on mahdollista testata myös sellaisia toiminta-/rahoitusmalleja, joita toimijoilla ei tällä hetkellä ole käytössä.

Prosenttiperiaatteen laajentamista koskeva kärkihanke valmisteltiin ja toteutettiin yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön kanssa. Kärkihankkeelle varattiin 2 miljoonan euron rahoitus kolmivuotiskaudelle 2016–2018 OKM:n momentille 29.80.50. Rahoitus jakautui vuosittain seuraavasti:

2016	600 000 €
2017	800 000 €
2018	600 000 €

Kärkihankkeen toteutusta varten asetettiin **asiantuntijatyöryhmä** (2016–2018), johon kuului OKM:n, STM:n ja valtioneuvoston kanslian (kokeilukulttuuri) edustajien lisäksi kunta-alan, sote-sektorin ja palveluiden tarjoajien edustajia. Työryhmän tehtävänä oli ohjata toimenpiteen toteutusta ja tehdä ehdotus prosenttitaiteen mukaisten uusien

toimintamallien vakiinnuttamiseksi sekä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa (liite 2).

Jotta taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset tunnistettaisiin aiempaa paremmin ja taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut saataisiin vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita OKM ja STM asettivat loppuvuonna 2016 laajan poikkihallinnollisen **terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän** (2016–2019). Yhteistyöryhmän tehtävänä on mm. seurata ja tukea prosenttiperiaatteen laajentamiseen tähtäävän toimenpiteen ja terveyden ja hyvinvoinnin kärkihankkeen (Hyvinvointi ja terveys, kärkihankke 2) toteutusta ja toimia em. hankkeiden yhteistyöfoorumina. Taiku2-työryhmän työstä on valmistumassa erillinen raportti.

Kärkihankkeen kanssa samanaikaisesti käynnissä ollut maakunta- ja sote-uudistusprosessi on vaikuttanut siihen, että hankkeen toteutuksessa on aika-ajoin jouduttu poikkeamaan alkuperäisestä toteuttamissuunnitelmasta ja miettimään kärkihankkeessa edistettyjä teemoja uuden rakenteen näkökulmasta. Osana tätä työtä hyvinvointia ja terveyttä edistävälle taide- ja kulttuuritoiminnalle on luotu oma sivunsa maakunta- ja sote-uudistuksen valmisteluun liittyvän tiedon yhteen kokoavalle [alueuudistus.fi](http://www.alueuudistus.fi)-sivustolle³.

1.3 Kehittämishankkeet

Kärkihankkeen kehittämisavustukset jaettiin Taiteen edistämiskeskuksen (Taike) kautta asiantuntijatyöryhmän linjausten mukaisesti. Kärkihankkeessa rahoitettiin vuosina 2016–2018 kolmenlaisia kokonaisuuksia: 1) kulttuurin käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollossa lisääviä yhteistyömalleja kolmannen sektorin ja kuntien välillä, 2) vaikutusnäkökulmaa painottavia hankkeita, jotka tuottaisivat tietoa erilaisista toimintamalleista ja pullonkauloista ja 3) maakunta- ja sote-uudistuksen valmisteluun sekä kulttuurin ja soten yhdyspintojen tunnistamiseen keskittyneitä työtä.

Avustuksia jaettiin kaikkiaan 1,3 miljoonaa euroa yhteensä 14 kehittämissankkeelle. Hankkeissa on ollut mukana kaikkiaan 15 maakuntaa ja kunta hankkeiden vaikutusalueella yhteensä yli 100. Hankkeiden toteuttajina oli 3. sektorin (sote ja kulttuuri) ja yksityisen sektorin toimijoita, kuntia, kuntayhtymiä, maakuntia, maakuntaliittoja, sairaanhoitopiirejä ja sosiaalialan osaamiskeskus.

3 <http://www.alueuudistus.fi/kulttuurihyvinvointi>

Taike koordinoi kärkihankkeen ajan rahoitusta saaneiden toimijoiden verkostoa, jossa rakennettiin pysyviä malleja ja käytäntöjä taiteen saatavuuden ja saavutettavuuden lisäämiseksi sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Verkosto on yhdessä rakentanut toimintoja siten, että taiteen osto sosiaali- ja terveydenhuoltoon onnistuisi jatkossa mahdollisimman helposti.

Taiteen edistämiskeskuksen taiteen ja hyvinvoinnin kehittämisohjelman tiimin jäsenet ovat osallistuneet erilaisiin sosiaali- ja terveysalan tapahtumiin ja messuille messuosastolla ja oheisohjelmilla. Tiimi osallistui myös alueuudistusta valmistelevalle kaikkiin maakuntiin ulottuvalle HYTE-kierrokselle vuosina 2017–2018.

Kehittämishankkeiden kuvaukset löytyvät liitteestä 3.

1.4 Kokeilut

Kärkihankkeen toteutuksessa on sovellettu kokeilukulttuuria eli uusien toimintatapojen etsimistä ja testausta kokeilujen avulla. Kokeilukulttuurissa edetään prosessinomaisesti oppien idean tai toimintamallin testaamisesta käytännössä ja saadun tiedon perusteella kehittämällä sitä edelleen. Kokeilukulttuuriin kuuluu myös kokeilujen kautta saadun tiedon välittäminen eteenpäin sekä se, että onnistuneiden kokeilujen tuloksia voidaan laajentaa uusiin ympäristöihin.

Kärkihankkeessa toteutettiin kaikkiaan seitsemän ohjattua kokeilua, joiden tavoitteena oli etsiä, testata ja arvioida toiminta- ja rahoitustapoja prosenttiperiaatteen laajentumiseksi. Kokeiluosioon käytettiin kaikkiaan noin 350 000 euroa ja sen toteutuksesta vastasi opetus- ja kulttuuriministeriö yhteistyössä Demos Helsinki ry:n kanssa. Kokeiluista toteutettiin erillinen arviointi (Ramboll Finland). Arvioinnin tulokset ovat luvussa 2.2.

Kokeilujen kuvaukset löytyvät liitteestä 4.

1.5 Ministerien suositus

Kärkihankkeen puitteissa valmisteltiin ministerien suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa. Asiakirja sisältää suositukset maakunnille ja kunnille sekä ehdotukset konkreettisiksi toimenpiteiksi. Se on suunnattu maakuntien ja kuntien poliittiselle ja operatiiviselle johdolle sekä asiaa valmisteleville virkamiehille. Ehdotetuissa toimenpiteissä on huomioitu maakunta- ja

sote-uudistuksen myötä muuttuva toimintakenttä. Toimenpiteet koskevat koko sosiaali- ja terveydenhuollon kenttää sekä kaikkia väestöryhmiä.

Suosituksella ministerit linjaavat niitä tavoiteltuja toimia, joilla pyritään edistämään taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti. Toimien myötä väestön hyvinvointi lisääntyy sekä osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin vahvistuu.

Taide- ja kulttuuritoiminnan sote-rakenteisiin juurtumisen kannalta on olennaista, että maakunnat ja kunnat laativat taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta koskevat tavoitteet ja sisällyttävät ne osaksi suunnitteluun, toimintaansa ja seurantaan. Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollossa varataan suunnitelmallisesti määrärahat taide- ja kulttuuri-toimintaan.

Maakuntien kohdalla tämä tarkoittaa erityisesti toiminnan resursoimista käyttötalousmenoista sekä sen kirjaamista keskeisiin ohjausdokumentteihin. Lisäksi maakuntien tulisi nimetä vastuhenkilö, jonka tehtäviin kuuluu toiminnan integroiminen sosiaali- ja terveyspalveluihin sekä osaksi maakunnan aluekehittämistehtävää. Toimintaa ja tavoitteiden toteutumista seurataan osana hyvinvointikertomustyötä joko omana kulttuurihyvinvointisuunnitelmanaan tai muuhun toimintaan tavoitteiden muodossa kytkien.

Kunnissa toimintaan varataan määrärahat käyttötalousmenoista. Toiminnan tavoitteet kirjataan kuntastrategiaan, hyvinvoinnin ja kulttuurin suunnitelmiin sekä elinympäristöjen kehittämissuunnitelmiin. Kunnissa kulttuurihyvinvointitoimintaa koordinoi vastuuhenkilöiden, esimerkiksi hyvinvointikoordinaattoreiden, lisäksi myös hyvinvointiryhmät. Samoin kuin maakuntien kohdalla myös kunnissa toimintaa ja tavoitteiden toteutumista seurataan osana hyvinvointikertomustyötä joko omana kulttuurihyvinvointisuunnitelmanaan tai muuhun toimintaan tavoitteiden muodossa kytkien. Lisäksi siitä raportoidaan osana kuntien TEAviisari-tiedonkeruuta.

Maakuntien ja kuntien lisäksi suositukset kohdistuvat myös yhdyspintatyöhön. Yhdyspinnoilla työskennellessä kulttuurihyvinvointi tulee huomioida ja siihen liittyvästä yhteistyöstä, tavoitteista ja työnjaosta sopia maakunnan ja kunnan kesken. Kytkös maakunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön rakenteisiin vahvistuu yhdyspinnoille rakentuvan monialainen kulttuurin toimielimen tai muun yhteistyöfoorumin kautta. Tässä yhteistyössä on tärkeää huolehtia maakunnan, sote-järjestäjän, sote-palvelutuottajien, kuntien, järjestöjen ja yritysten välisestä yhteistyöstä ja koordinaatiosta. Lisäksi mukaan työskentelyyn tulisi ottaa myös kunnan vapaan sivistystyön ja kulttuuritoimen toimijat sekä taide- ja kulttuurilaitokset.

Suositus annettiin ja julkistettiin 17.12.2018. Koko suositusteksti on tämän raportin liitteenä (liite 5).

1.6 Kulttuurin TEAviisari

Osana prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihanketta on käynnistetty kehittämissä (Kulttuuritoiminta kuntalaisten hyvinvoinnin ja terveyden edistäjänä – "Kulttuuri TEA" -hanke) kuntien kulttuuritoimintaan liittyvien hyvinvoinnin ja terveyden edistämistoimintaa kuvaavista indikaattoreista. Työ on osa Terveyden ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) Terveyden edistämisen vertailutietojärjestelmää, jonka tehtävänä on kuvata kunnan toimintaa väestönsä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi sekä terveyserojen kaventamiseksi kaikilla keskeisillä hallinnonaloilla (www.thl.fi/teaviisari).

Tiedontuotannon ja tietovarannon kehittäminen liittyy olennaisesti opetus- ja kulttuuriministeriön kulttuuripolitiikan strategiaan 2025 sekä "Taide ja kulttuuri osana alueiden kehitystä" -suuntaviivoihin ja niiden toimeenpanoon. Hanke liittyy myös kuntien kulttuuritoiminnasta annetun lain uudistamiseen ja hallitusohjelman kärkihankkeen "Taide- ja kulttuuripalveluiden saavutettavuuden parantaminen" toimeenpanoon. Indikaattorien kehittämisessä hyödynnetään tutkimuksia ja selvityksiä, kuten kärkihankkeen, peruspalveluiden arvioinnin ja kulttuurin aluetietoperusta -selvitysten aineistoja.

Hankkeen tarkoituksena on kehittää kuntien kulttuuritoimintaan liittyvät hyvinvoinnin ja terveyden edistämistoimintaa kuvaavat indikaattorit siten, että ne voidaan raportoida TEAviisari-verkkopalvelussa. Ensimmäisen raportointi tapahtuu kevään 2019 tiedonkeruussa. Indikaattorien kehittämisellä edistetään kuntien kulttuuritoiminnan sekä taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia toiminnan toimintaedellytyksiä. Kuntien johdolle tuotettava tieto antaa kokonaisnäkömyksen kunnan tilanteesta sekä selkeän tiedolla johtamisen perustan. Tiedon avulla johto voi suunnata voimavaroja ja toimenpiteitä sekä seurata niiden kehittymistä. Hankkeessa tuotettua tietoa käytetään johtamisen välineenä myös valtakunnallisella ja alueellisella tasolla. Pitkällä aikavälillä tavoitellaan indikaattoreiden kytkemistä maakuntien hyte-ohjaukseen.

1.7 Viestintä

Hankeviestinnän ensisijaiseksi tavoitteeksi määriteltiin kasvattaa yleistä tietoisuutta sekä kiinnostusta taiteen ja kulttuurin saatavuuteen ja saavutettavuuteen. Koska prosenttiperiaatteen laajeneminen on asiana monitahoinen, viestinnällä tavoiteltiin myös yhtenäistä

käsitteistöä ja ymmärrystä. Muita tavoitteita olivat sisäinen viestintä ja sitouttaminen, hankkeessa tehdyn toiminnan vakiinnuttaminen pysyväksi toimintatavaksi sekä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten tunnettuuden lisääminen. Prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihankkeelle teetettiin visuaalisesti tunnistettava hankeilme ja laadittiin viestintäsuunnitelma, joista molemmista vastasi Recommended Finland Oy.

Hankkeen keskeisiksi viestintätoimijoiksi määriteltiin viestintäsuunnitelmassa opetus- ja kulttuuriministeriön lisäksi sosiaali- ja terveysministeriö, Taiteen edistämiskeskus, Taikusydän ja hankkeen alkuvaiheessa myös Suomen Taiteilijaseura, joka toteutti valtionavustuksella rakennushankkeisiin liittyvän prosenttiperiaatteen edistämiseen tähtäävää viestintää. Suomen Taiteilijaseuran mukana olo hankkeen viestinnän alkuvaiheessa oli tärkeää, jotta pystyttiin johdonmukaisesti selkiyttämään prosenttiperiaatteen laajentamisen käsitettä suhteessa perinteisempään rakennushankkeisiin liittyvään prosenttiperiaatteen käsitteeseen. Vastuu hankeviestinnän johtamisessa oli opetus- ja kulttuuriministeriöllä.

Sisäiseen viestintään liittyi säännöllisiä tapaamisia vuosina 2016–2017 ja verkon kautta jaettua yhteistä materiaalia. Sisäisen viestinnän toteuttamisessa haasteeksi osoittautui se, että eri toimijoilla on vakiintuneet tavat hoitaa viestintää ja poikkihallinnollisen hankkeen viestinnän toteuttaminen ministeriö- ja virastorakenteessa poikkeaa näistä tavoista. Kyse on myös resursseista – hankeviestinnän toteuttaminen hyötyisi ammattimaisesta lisäresursista.

Ulkoista viestintää toteutettiin osin ostopalveluina Recommended Finland Oy:ltä sekä Ellun Kanat -viestintätoimistolta, jotka tuottivat aineistoa ja/tai valmiita materiaaleja kuten juttuja ja videoita hankkeen viestinnän tarpeisiin opetus- ja kulttuuriministeriöstä ja sosiaali- ja terveysministeriöstä jaettavaksi.

Taiteen edistämiskeskus jalkautui ja toteutti hankeviestintää osallistumalla aktiivisesti erilaisille messuille ja sidosryhmätilaisuuksiin, joissa sen edustajat esittelivät kärkihankkeeseen liittyviä aiheita. Samoin toimi Taikusydän, joka kertoi lisäksi säännöllisesti kärkihankkeen ajankohtaisista tapahtumista ja asioista osana normaalia uutiskirjettään. Myös ministeriöiden edustajat kävivät puhumassa erilaisissa sidosryhmätilaisuuksissa. Ministeriöiden osuus sidosryhmätilaisuuksien järjestämisessä rajoittui kärkihankkeen aloitus- ja loppuseminaariin sekä yhteistyössä HUS:n kanssa toteutettuun kärkihankkeen suositusten julkistustilaisuuteen joulukuussa 2018, sekä kärkihankkeen kokeiluosioon liittyvien sidosryhmätilaisuuksien järjestämiseen yhteistyössä Demos Helsinki ry:n kanssa.

Sekä opetus- ja kulttuuriministeriöstä rahoitettuja ohjattuja kokeiluja että Taiteen edistämiskeskuksen kautta rahoitettuja kehittämishankkeita rohkaistiin viestimään itse omista hankkeistaan omille sidosryhmilleen ja medialle. Hankkeen aikana tapahtuvan aktiivisen ja vuorovaikutteisen viestinnän tarkoituksena oli edistää kärkihankkeen fokuksessa olevan

toiminnan tunnettuutta ja mahdollistaa osaltaan myös kärkihankkeessa tehdyn toiminnan juurtuminen osaksi sote-sektorin toimintaa. Kehityshankkeita ja kokeiluja tuettiin hankeviestinnän toteuttamisessa mm. jakamalla hankkeen viestintäsuunnitelma ja kokeiluja lisäksi antamalla konkreettisia neuvoja siitä, kuinka kokeiluissa hyödynnetystä uudenlaisesta toimintamallista voisi viestiä.

Yhtenäisen käsitteistön luomisessa avainasemassa todettiin olevan hankkeen toimijoiden. Näitä tarkoituksia varten kaikkien hanketoimijoiden käyttöön tuotettiin valmista viestintämateriaalia, kuten esite ja erilaisiin tiedotteisiin liittyvä vakioteksti, joilla pyrittiin helpottamaan asiasta käytettyjen käsitteiden yhtenäistymistä.

Viestintäsuunnitelmassa ohjeistettiin myös siitä, että hyvinvointivaikutuksista viestittäisiin tutkimustieto ja konkreettiset esimerkit edellä, sillä tutkimus antaa taide- ja kulttuurihankinnoille perustan ja käytännön esimerkit tuovat hyvinvointivaikutuksille uskottavuutta. Tämä toteutui muun muassa Taiteen edistämiskeskuksen tuottamissa esityksissä ja aiheeseen liittyvissä kirjoituksissa.

Kaikki keskeiset hanketoimijat, niin ministeriöt, Taiteen edistämiskeskus, Taikusydän kuin kokeilujen ja kehittämishankkeiden toteuttajat, julkaisivat ja välittivät tietoa hankkeeseen liittyvistä tapahtumista ja asioista sosiaalisen median kanavissa.

Viestintäsuunnitelmassa oli määritelty, että yleistä tietoisuutta asiasta lisätään ja kiinnostusta kasvatetaan viestimällä aktiivisesti koko hankkeen ajan kaikille kohderyhmille, mitä periaatetta hankkeen viestinnän toteuttamisessa pyrittiinkin koko hankkeen ajan noudattamaan. Medianäkyvyys näyttäisi lisääntyneen tavoitteiden mukaisesti, mutta mikä osa johtui kärkihankkeen toimista, mikä muusta asian ympärillä tapahtuvasta moninaisesta aktiivisuudesta, johon Cuporen arviointiraportissakin viitataan, sitä on vaikea sanoa. Joka tapauksessa voidaan hankkeilta saadun palautteen perusteella todeta, että kärkihankkeesta rahoitusta saaneiden hanketoimijoiden mahdollisuus hyödyntää ministeriöiden arvovaltaa ja ministeriöiden tuottamaa viestintää referenssinä omalle hankkeelleen antoi tukevaa selkänöjää yksittäisten hankkeiden toteuttajille. Erityisesti kokeilu- ja kehittämishankkeista tuotetut videot osoittautuivat hyväksi työkaluksi hanketoimijoille.

Hankkeen viestintäsuunnitelmassa todettiin, että hankkeessa edistetyn toimintatavan vakiintumisen toteutuminen voidaan todeta vasta vuosien päästä, joten hankeviestinnän vaikuttavuutta tämän tavoitteen saavuttamisessa ei voi vielä tässä vaiheessa lopullisesti arvioida, joskin viestintäsuunnitelmassa esitetyn mittarin mukaan taide- ja kulttuurihankintojen sote-sektorilla tulisi olla hankkeen jälkeen vakiintunut käytäntö.

Hankkeen kansainvälinen näkyvyys ja vaikuttavuus

Prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihanke herätti myös kansainvälistä kiinnostusta. Hankkeen kokeiluosiota sai kansainvälistä näkyvyyttä, kun Demos ry käytti hankkeen kokeiluosiota esimerkkinä toimiessaan puhujana julkisen hallinnon kehittämiseen ja kokeilukulttuuriin liittyvissä tilaisuuksissa, kuten OECD:n OPSI-konferenssissa Pariisissa, Swedish Economic Forumissa Tukholmassa sekä Northern State -konferenssissa Kanadan Pohjois-Ontariossa. Iso-Britannian innovaatioyksikkö Nesta teki kokeiluosiosta case-haastattelun, ja hanke on mainittu myös Swedish Economic Forum -julkaisun vuoden 2018 numerossa. Hankkeen kokeiluosiota esiteltiin myös Latin American Network of Design -konferenssissa Montevideossa Uruguayssa marraskuussa 2018.

Prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihanke herätti kansainvälistä kiinnostusta myös Taiteen edistämiskeskuksen verkostotyön kautta. Tohtori Katherine Taylor (Manchester Metropolitan University, Manchester School of Art, Department Arts for Health) käytti Suomen mallia ja kärkihanketta esimerkkinään Fellowship-raportissaan, joka julkaistiin vuonna 2018. Samana keväänä Taylor kutsuttiin Euroopan komission OMC-työryhmään "Fostering the contribution of culture to social inclusion" kertomaan taiteen hyvinvointivaikutuksista ja Suomen mallista. Suomen osallistuminen työryhmään ja Taylorin analyysi Suomen edelläkävijyydestä taiteen hyvinvointivaikutuksien edistämisessä kärkihankkeen myötä innosti OMC-työryhmän lisäämään taiteen ja hyvinvoinnin yhdeksi osaksi loppuraporttia. Lisäksi hanketta esiteltiin myös Bristolin kansainvälisessä Culture, Health and Wellbeing -konferenssissa vuonna 2017, jossa kärkihanke oli mukana omalla policy-osiolla.

Kärkihanke tuodaan esiin hyvänä esimerkkinä muun muassa seuraavissa julkaisuissa:

- EU:n komission Voices of Culture -hanke: <http://www.voicesofculture.eu/wp-content/uploads/2018/10/FINAL-Brainstorming-report-SD7-Social-inclusion.pdf>
- Ruotsin hallituksen toimeksiannosta tehdyssä Kulturrådetin laatimassa raportissa: <https://www.regeringen.se/4ae1cc/contentassets/93fa5ec46d084abca29a2f9b9186ed50/uppdrag-till-statens-kulturrad-att-genomfora-en-nationell-oversyn-av-omradet-kultur-och-halsa>. Raportti löytyy myös täältä: <http://www.kulturradet.se/nyheter/2018/Nationell-oversyn-av-kultur-och-halsa/>.
- Lisäksi kärkihanke on esillä työn alla olevassa The State of Arts & Health -kutsuartikkelissa, joka julkaistaan Arts & Health – An International Journal for Research, Policy and Practice -lehdessä <http://www.tandfonline.com/loi/rahe20> (julkaisuajankohta vielä avoin).

2 Kärkihankkeen tulosten arviointi

Kärkihankkeen arviointi toteutettiin kahdessa osassa. Koko hankkeen ja erityisesti Taiteen edistämiskeskuksen kautta rahoitettujen kehittämishankkeiden arvioinnin toteutti Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore. Tiivistelmä koko kärkihankkeen arvioinnista löytyy luvusta 2.1. Kokeiluista toteutettiin erillinen arviointi, jonka teki Ramboll/Owal Group. Lisäksi HUS:n Lastensairaalassa toteutetusta kokeilusta Klovnerian vaikutukset potilaskokemukseen tehtiin Aalto-yliopiston Katja Mäenpään toimesta erillistutkimus osana laajempaa tutkimushanketta. Kokeilujen arviointiraportin tuloksista voi lukea luvusta 2.2.

2.1 Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore: Kärkihankkeen arviointiraportin tiivistelmä

YTM Olli Jakonen & FM Emmi Lahtinen

2.1.1 Johdanto

Kulttuuripolitiikan tutkimuskeskus Cupore toteutti vuosina 2016–2018⁴ opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) toimeksiannosta pääministeri Sipilän hallituksen taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta edistävän kärkihankkeen toisen toimenpiteen seurannan ja arvioinnin.⁵ Arviointi tuki toimenpiteen toteuttamista. Toimenpiteen tavoitteena oli laajentaa prosentitaiteen periaatetta yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutuksen tukemiseksi.⁶ Toimenpiteestä käytetään jatkossa nimitystä kärkihanke.

4 Prosenttiperiaatteen laajentamisen toimenpiteen suunnittelu aloitettiin hallitusohjelman valmistuttua toukokuussa 2015. Cuporen arviointi alkoi vuoden 2016 syksyllä.

5 Hallitusohjelman kulttuurin kärkihanke sisälsi myös lasten ja nuorten kulttuuritoimintaa koskevan toimenpiteen, jota Cupore ei arvioi.

6 https://valtioneuvosto.fi/documents/10184/1427398/Ratkaisujen+Suomi_FL_YHDISTETTY_nettti.pdf

Kärkihankkeen taustalla ovat yleinen taiteen soveltavaa käyttöä korostava tendenssi, Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toimintaohjelma 2010–2014 sekä prosenttiperiaatteen toimintamalli, jota OKM ja Taiteen edistämiskeskus (Taike) ovat edistäneet vuodesta 2011 lähtien. Kärkihankkeeseen toteutettiin yhteistyössä sosiaali- ja terveysministeriön (STM) kanssa. Hankkeen toteutusta ohjasi OKM:n kokoama ja vetämä asiantuntijaryhmä. Kärkihankkeessa oli kaksi päälinjaa: kehityshankkeet ja kokeilut. Kehityshankkeiden haku- ja rahoitusprosessista vastasi Taiteen edistämiskeskus. Cuporen arviointi ei koske kokeiluja, jotka arvioitiin erikseen.

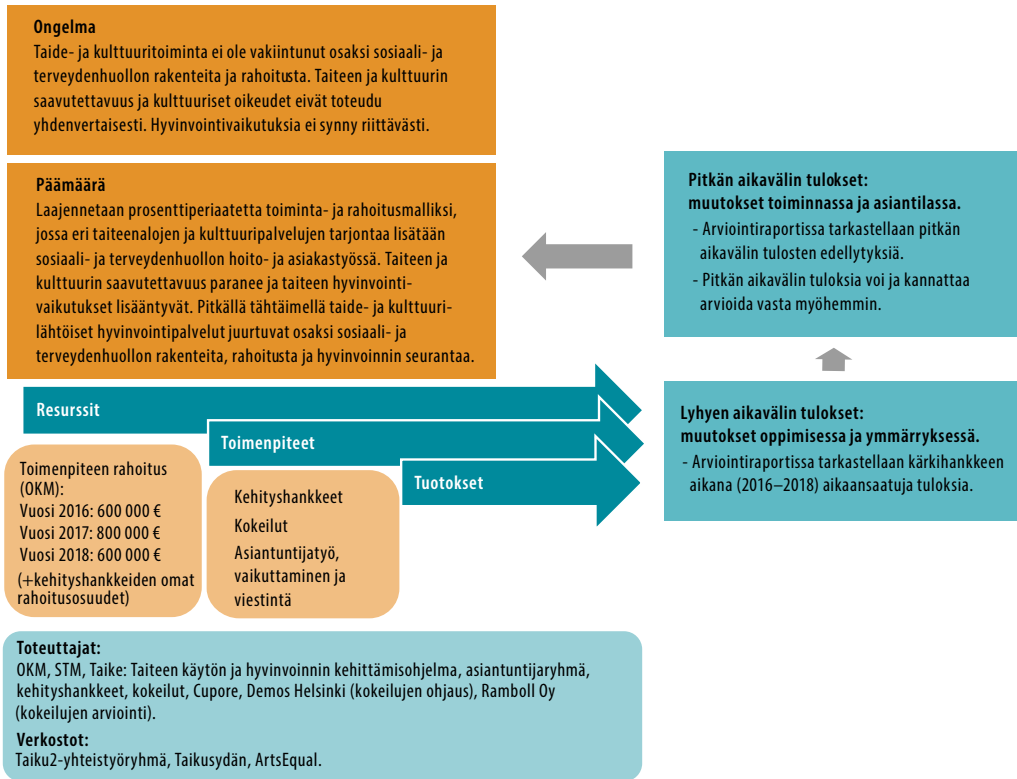
Tämä arviointiraportti on OKM:n julkaisua varten tehty tiivistelmä Cuporen varsinaisesta arviointiraportista.⁷ Arvioinnin toteuttivat tutkijat Olli Jakonen ja Emmi Lahtinen (syksystä 2017 alkaen). Projektipäällikkö Jutta Virolainen osallistui arviointiin kesään 2017 asti. Cuporen tutkimusryhmässä olivat mukana lisäksi erikoistutkija Sari Karttunen ja johtaja Marjo Mäenpää.

Arvioinnin lähtökohdat ja viitekehys

Kärkihankkeen arvioinnin apuvälineenä käytetään loogista viitekehystä⁸ (kuvio 1). Viitekehyksessä lähdetään liikkeelle ongelmasta ja päämäärästä sekä niiden ratkaisemiseen ja edistämiseen varatuista resursseista. Loogisen viitekehysten avulla on mahdollista yleisesti selvittää ja kuvata erilaisten hankkeiden toimintaa, prosesseja, tuotoksia ja vaikutuksia sekä hankkeiden eri elementtien välisiä kytkentöjä ja vaikutussuhteita. Cuporen arvioinnissa loogista viitekehystä käytetään sekä koko kärkihankkeen että yksittäisten kehityshankkeiden arvioinnin apuna.

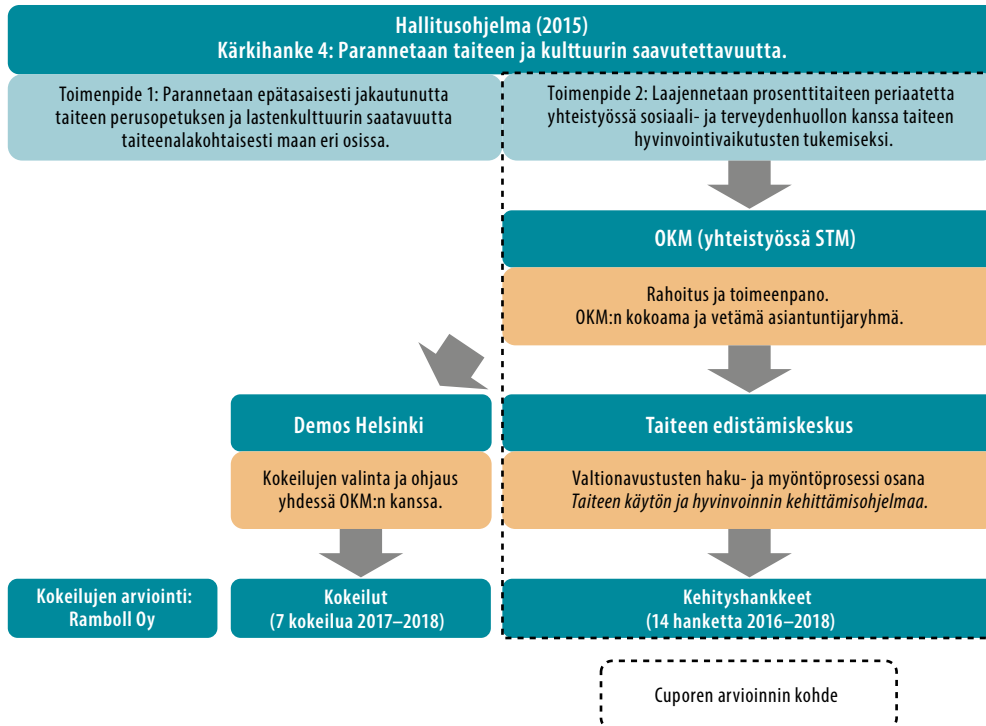
7 <https://www.cupore.fi/fi/julkaisut/cuporen-julkaisut/kulttuurin-karkihankkeen-arviointi>

8 Ks. https://en.wikipedia.org/wiki/Logic_model

Kuvio 1. Kärkihankkeen arvioinnin looginen malli.

Arvioinnissa tarkastellaan kärkihankkeen toimeenpanoa (kuvio 2) sekä eri tasoilla asetettuja tavoitteita. Kehityshankkeita rahoitettiin lopulta kaikkiaan 14 kappaletta, ja ne olivat keskeinen osa kärkihankkeen toimeenpanoa. Hankkeiden tehtävänä oli luoda edellytyksiä asenteiden muutokselle, yhteistyölle, toimintatapojen ja rahoitusmallien kehittämiseksi sekä rakenteelliselle juurtumiselle. Kehityshankkeet olivat keskenään erilaisia ja niillä oli erilaisia tavoitteita. Arvioinnissa huomioidaan yksittäisissä hankkeissa kehitetyt ja kokeillut toimintatavat ja rahoitusmallit, mutta hankkeiden toimintaa ja tavoitteiden toteutumista ei arvioida tässä koosteessa yksityiskohtaisesti. Kehityshankkeiden tarkastelussa painotetaan (niin tässä kuin Cuporen omassa raportissa) erityisesti sitä, kuinka niiden toteuttamat toimet edistivät kärkihankkeen tavoitteiden toteutumista.

Kuvio 2. Kärkihankkeen toimeenpano ja Cuporen arvioinnin kohde.

OKM:n kanssa käytyjen keskustelujen ja Cuporen oman harkinnan pohjalta arvioinnissa päädyttiin sekä seuraamaan kärkihanketta että tukemaan sen toteuttamista (ns. prosessiarviointi) vuodesta 2016 vuoden 2018 loppuun. Kehityshankkeiden osallistamiseksi arviointiin sisällytettiin kehittävän arvioinnin piirteitä.⁹ OKM:n toimeksiannossa arvioinnista käytettiin termiä ”vaikuttavuutta tukeva seuranta”, mutta varsinainen vaikuttavuuden arviointi käsillä oleva työ ei ole.

Prosessiarvioinnin (erotuksena jälkikäteisistä vaikutusten arvioinneista) tehtäviksi voidaan ymmärtää toiminnan päämäärien selkiyttäminen sekä informaation kerääminen hankkeen prosesseista, toteutuksesta, ongelmista ja edistymisestä. Tällaisissa arvioinneissa keskitytään erityisesti tavoitteisiin, vaihtoehtoihin toiminnan suuntiin, suunnitelmiin ja toimeenpanoon sekä välituloksiin.¹⁰ Arviointiin osallistumisen hyödyiksi hankkeille ja sidosryhmille voidaan nähdä esimerkiksi 1) uudet näkökulmat ja tieto kaikille osapuolille, 2) kokemusten jakaminen ja ymmärrys muiden osapuolten näkemyksistä puolin ja toisin, eli toimenpide oppimisprosessina, 3) mahdollisuus vaikuttaa, ei ainoastaan toteuttaa ennalta-asetettuja

⁹ Esim. Kivipelto 2008

¹⁰ Esim. Seppänen-Järvelä 2004; Stufflebeam & Shinkfield 2014.

päämääriä, sekä 4) kokemus kärkihankkeesta yhteisenä asiana.¹¹ Cupore on jakanut tietoa ja raportoinut kärkihankkeen edistymisestä vuosien 2017–2018 aikana useaan otteeseen erilaisissa tapaamisissa ja keskusteluissa sekä kehityshankkeiden että hallinnon edustajien kanssa.

OKM:n ja Taiken toiveiden mukaisesti arvioinnilla lähdettiin selvittämään erityisesti toiminnan vakiintumista: millä edellytyksillä taide- ja kulttuuritoiminta sekä -palvelut voisivat vakiintua osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon käytäntöjä ja rakenteita. Tavoitteena oli lisäksi, että kehityshankkeissa työskentelevät pääsisivät prosessiarvioinnin aikana tarkastelemaan ja refleктоimaan hankkeiden siihenastista toimintaa sekä samalla koko kärkihankkeen etenemistä.

Prosessiarviointia ja toimeenpanotutkimusta koskevassa kirjallisuudessa¹² kuvataan erilaisia julkisten politiikkaohjelmien toteutukseen ja lopputuloksiin vaikuttavia yleisiä tekijöitä, joita hyödynnettiin arviointia jäsentävänä taustana: a) toimeenpanon historiallinen tausta, b) toimeenpanon suunnittelu (esim. käsitteiden ja tavoitteiden selkeys), c) käytetyt instrumentit (esim. valtionavustukset), d) toimeenpanon järjestäminen ja vastuut (toteuttajat kansalliselta tasolta alaspäin), e) toimeenpanon kohteet (esim. kehityshankkeet ja niiden toimintaympäristö), f) muut hallinnon interventiot ja hallinnon toimijat (tässä tapauksessa esim. maakunta- sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden uudistus¹³), g) asiaan kytkeytyvät verkostot ja laajempi viitekehys. Cuporen arvioinnissa otetaan kantaa politiikkaprosessin keskeisiin vaiheisiin: tavoitteiden määrittelyyn, toteuttamisvastuiden jakamiseen, koordinaatioon, politiikkainstrumenttien valintaan sekä yleisesti toimeenpanoon ja myös itse arvioinnin kysymyksiin.

Taiteella ja kulttuurilla on useissa tutkimuksissa todettu olevan merkitystä ihmisten kokonaisvaltaiseen hyvinvointiin ja terveyteen, ja ne tarjoavat myös mahdollisuuden osallisuuden ja yhteisöllisyyteen.¹⁴ Siten niiden saatavuuden ja saavutettavuuden edistäminen on paitsi kulttuuripoliittinen myös sosiaali- ja terveystieteellinen kysymys. STM:n vastuulla on esimerkiksi omalta osaltaan osallisuuden edistäminen.¹⁵ THL puolestaan korostaa kulttuuripalveluiden saatavuuden parantamista, yksinäisyyden vähentämistä ja yhteisöllisyyden lisäämistä terveys- ja hyvinvointierojen kaventamisessa.¹⁶

11 Ks. esim. Dahler-Larsen 2005; Chouinard 2013. Oma kysymyksensä on, missä määrin Cuporen arviointi on onnistunut tuottamaan mainittuja hyötyjä. Tätä käsitellään laajemmin varsinaisessa arviointiraportissa.

12 Esim. Vedung 1997; Hupe & Hill 2016.

13 Jatkossa sosiaali- ja terveyspalveluista käytetään myös lyhyttä ilmaisua sote.

14 Esim. ArtsEqual (2016) Kulttuuristen oikeuksien toteuttaminen osaksi sote-palveluja. ArtsEqual Policy Brief 1/2016; ArtsEqual (2017) Taiteen prosenttiperiaatetta laajentamalla hyvinvointia sote-palveluihin. ArtsEqual Policy Brief 5/2017.

15 Ks. STM: Osallisuuden edistäminen. <https://stm.fi/osallisuuden-edistaminen>

16 <https://thl.fi/fi/web/hyvinvointi-ja-terveyserot/eriarvoisuus/elamankulku/tyoikaiset>

Taiteen, kulttuurin ja sosiaali- ja terveydenhuollon yhteistoiminnan vakiintuminen, yhteistyön muotojen ja rahoitusjärjestelyjen kehittäminen lisäävät taiteen ja kulttuurin saatuutta sekä voivat näin edistää myös taiteen ja kulttuurin erilaisia vaikutuksia. Siksi hyvinvointivaikutusten toteutumista on mielekästä tarkastella vasta toiminnan laajentumisen ja vakiintumisen myötä esimerkiksi koe- ja vertailuasetelmina tai kokemuksellisen vaikuttavuuden tutkimuksena. Arvioinnissa tuodaan kuitenkin esiin kehityshankkeiden näkemyksiä ja havaintoja taide- ja kulttuuritoiminnan vaikutuksista sekä yleisemmin taiteen ja kulttuurin merkityksestä sote-palveluissa.

Arviointikysymykset

Arviointikysymykset luotiin kärkihankkeen tavoitteiden ja keskeisten tahojen kanssa käytöksen keskustelujen (esim. OKM & Taike) perusteella. Prosessiarvioinnin luonteeseen kuuluu kysymysten muotoileminen tarvittaessa uudelleen matkan varrella. Arviointiraportissa vastataan syksyn 2018 aikana lopullisen muodon saaneisiin arviointikysymyksiin:

1. Millaisia edellytyksiä kärkihanke loi (pitkän tähtäimen) tavoitteelle juurruttaa taiteen alojen ja kulttuuripalvelujen tarjonta(a) ja rahoitus(ta) osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seuranta¹⁷?
 - Kuinka kärkihankkeen toimeenpano eteni? Mitkä asiat toimeenpanossa tukivat tavoitteiden saavuttamista ja missä puolestaan on kehitettävää? Mitkä taustatekijät vaikuttivat kärkihankkeeseen ja sen arviointiin?
 - Miten kehityshankkeissa lisättiin eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä?
 - Miten kärkihanke onnistui tavoitteessaan laajentaa prosenttiperiaatetta uudeksi toiminta- ja rahoitusmalliksi? Millaisia toimintatapoja ja malleja kokeiltiin?
2. Mitkä tekijät ovat keskeisiä toiminnan ja rahoituksen vakiintumisen kannalta?
3. Mitä yllättäviä vaikutuksia tai sivuvaikutuksia havaittiin?
4. Mitä asetettuja tavoitteita ei saavutettu? Missä on vielä kehitettävää ja mihin tulisi keskittyä tulevaisuudessa?

Kärkihankkeen suunnitteluvaiheessa arviointi oli tarkoitus kytkeä peruspalveluiden arvioinnin tuottamaan tietopohjaan. Cupore on ollut vuodesta 2011 mukana tekemässä

17 Ks. esim hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen osana alue- ja soteuudistusta: <https://alueuudistus.fi/soteuudistus/hyvinvoinnin-edistaminen>

peruspalvelujen alueellisen saatavuuden arviointia kulttuuripalvelujen osalta. Vuoden 2015 arvioinnissa tarkasteltiin taide- ja kulttuurilähtöisiä hyvinvointipalveluja sosiaali- ja terveydenhuollossa.¹⁸ Joka viides vastaaja (yhteensä vajaat 40 kuntaa) arvioi, että käytännöt taiteen ja kulttuurin soveltavaan käyttöön sosiaali- ja terveydenhuollossa olivat kunnassa vakiintuneita. Näkemys kulttuuripalvelujen merkityksestä kuntalaisten hyvinvoinnille strategisella tasolla oli laajentunut kunnissa. Palvelujen moninaiset tuotantotavat vaikeuttivat arvioita toiminnasta koituvien kustannuksien suuruudesta sekä siitä, kuinka usein taide- ja hyvinvointipalveluja tarjotaan sosiaali- ja terveydenhuollossa. Myöskään taide- ja kulttuuripalvelun sekä terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan ero ei aina ole selvä.

Kyseisen arvioinnin tarjoamien tietojen¹⁹ ja kärkihankkeen toteuttamiseksi valittujen keinojen pohjalta ei kuitenkaan voitu luoda vertailuasetelmaa. Kärkihanketta toteutti suuri joukko erilaisten toimijoiden toteuttamia kehityshankkeita, joille asetettiin Taiken valtiovastuushakuilmoituksissa hieman toisistaan poikkeavia tavoitteita. Kehityshankkeiden toteuttajat olivat eri sektoreilta, ja monien hankkeiden toteuttamisaika oli melko lyhyt. Arvioinnissa ei siksi myöskään keskitytä erityisesti vaikutusten arviointiin. Vaikutusten arviointi on perinteisesti määrällistä ja niiden mittaamiseksi olisi käytössä oltava indikaattori(t) toivotun lopputuloksen todentamiseksi. Jos halutaan todentaa, millaista muutosta jonkin hankkeen toimenpiteet ovat tuottaneet, tarvitaan tietoja myös tilanteesta ennen hanketta.

Arvioinnin aineistot

Arvioinnin keskeisimmän aineiston muodostavat kehityshanketoimijoiden haastattelut. Hankehaastatteluita toteutettiin yhteensä 19.²⁰ Haastatteluilla kartoitettiin hanketoimijoiden kokemuksia sekä sitä, millaista merkitystä ja vaikutusta kärkihankkeella on heille ja heidän edustamilleen organisaatioille ollut. Ne ovat tärkeitä viitteitä myös tuloksista ja vaikutuksista. Kaiken kaikkiaan arvioinnissa haastateltiin yhteensä 39 henkilöä, jotka edustivat niin kehityshankkeita toteuttavia kuin muita tahoja. Arvioinnissa hyödynnetään lisäksi kaikkea muuta arvioinnin aikana kerättyä tutkimustietoa, joka on merkitty taulukkoon 1.

18 Teemana oli hallitusohjelman kulttuurin kärkihankkeen mukaisesti sekä prosenttitaitteen periaatteen laajentaminen että lasten ja nuorten kulttuuritoiminta.

19 Peruspalveluiden arviointi 2015 pohjautui kuntien kulttuurivastaavien tietoihin taiteen ja kulttuurin tarjonnasta sosiaali- ja terveyspalveluissa. Tarkkaa tietoa palveluiden käytöstä ja rahoituksesta sote-sektorilla ei tätä kautta saatu.

20 KulttuuriSote oli kuuden maakunnan yhteishanke, jonka kaikki osahankkeet haastateltiin. Näin ollen tutkittavien hankkeiden määrä oli yhteensä 19.

Taulukko 1. Arvioinnin aineistot.

Haastattelut	Kehityshankkeet (alku- ja loppuhaastattelut, vuoden 2018 hankkeiden osalta vain loppuhaastattelut). Informanttien haastattelut (mm. OKM, STM ja Kulttuuria kaikille -palvelu).
Kyselyt	Kysely asiantuntijaryhmälle syksyllä 2018 (yhteensä 6 vastausta). Kysely hankkeille toukokuussa 2018 (vastaukset: kaikki 14 hanketta). Välilyksely hankkeille syksyllä 2017 (vastaukset: 10 vuosina 2016–2017 avustettua hanketta).
Havainnointi	Arviointipäiväkirjan pitäminen vuodesta 2016 alkaen, osallistuminen tapahtumiin, seminaareihin ja kokouksiin (esim. asiantuntijaryhmä), Facebook-ryhmän seuraaminen (kärkihankkeiden keskustelu).
Tapaamiset/Fokus-ryhmät	Taikessa pidetyt hanketapaamiset 2017 ja 2018, Tampereella pidetty hanketapaaminen toukokuussa 2018.
Numeraalinen aineisto	Määrällinen data (valtionavustusrekisteri), hankkeiden ilmoittamat määrälliset tiedot esim. HTV & kokonaisrahoitus, yhteistyökumppaneiden määrä jne.
Dokumentit ja kirjallinen aineisto	Dokumentit (esittelymuistiot, hakuilmoitukset, hankehakemukset) sekä muu olemassa oleva kirjallinen aineisto.

Kehityshankkeet

Kärkihankkeen valtionavustusten kokonaisuuden tarkastelu osoittaa, että avustuksen hakijoita oli runsaasti suhteessa saajiin, vaikka hakijoiden määrä putosi huomattavasti toisella ja kolmannella kierrokselta (taulukko 2). Voi todeta, että ”kysyntää” avustuksille oli yhteensä 8,6 M€, mutta jakovaraa 1,1 M€. ²¹ Lisäksi on huomioitava asiaan vihkiytyneet tahot, jotka kärkihankeavustusta eivät edes hakeneet. Vain 11 prosenttia kaikista hakijoista (yhteensä 131 hakijaa) sai kärkihankeavustusta vuosina 2016–2018. Ensimmäisellä avustuskierroksella avustusta sai vain 6 prosenttia hakijoista. Näin ollen valittujen kehityshankkeiden joukko on vain pieni osa aiheen parissa työskentelevistä tahoista. Rahoittajan valta valita kehityshankekokonaisuus oli suuri. Merkillepantavaa on, että kehityshankkeissa oli mukana huomattavasti myös sote-sektorin rahoitusta. Esimerkiksi ensimmäisen hakukierroksen viisi hanketta saivat sote-sektorilta yhteensä lähes 50 prosenttia kierroksella myönnetyn valtionavustuksen kokonaissummasta. Yhteensä 14 kehityshankkeeseen sote-rahoitusta allokoitiin yli 300 000 euroa, mikä on lähes 30 prosenttia jaetun valtionavustuksen määrästä.

²¹ Tässä ei ole mukana rahoitusta, joka jaettiin syksyllä 2017 jo avustusta saaneille hankkeille niiden ”loppuunsaattamiseksi”. Selvyyden vuoksi analyysissä ovat mukana vain varsinaiset kolme julkista avustuskierrosta.

Taulukko 2. Kärkihankkeen hakukierrosten tiedot.

Avustuskierros	Hakijoita yhteensä (lkm)	Haettu avustus yhteensä (€)	Saajat (lkm) (osuus hakijoista %)	Myönnetty avustus yhteensä (€) (osuus haetusta summasta %)	Sote-sektorin rahoitus valtionavustusta saaneissa hankkeissa yhteensä (€) (osuus valtionavustuksesta)
1. Kierros (Päätökset 2016)	79	4 478 359	5 (6 %)	400 000 (9 %)	195 675 (49 %)
2. Kierros (Päätökset 2017)	35	2 772 434	5 (14 %)	400 000 (14 %)	75 349 (19 %)
3. Kierros (Päätökset 2018)	17	1 340 858	4 (24 %)	300 000 (22 %)	31 764 (11 %) ²²
Yhteensä	131	8 591 651	14 (11 %)	1 100 000 (13 %)	302 788 (28 %)

Avustusta saaneet kehityshankkeet toteutettiin keskenään hyvin erilaisissa organisaatioissa. Mukana oli taide-, kulttuuri- ja sote-toimijoita, kuntia ja maakuntia (taulukko 3).

Taulukko 3. Kehityshankkeet.

Hankkeen nimi	Toteuttaja	Valtionavustus € (haettu määrä)	Lyhyt kuvaus (Taiken avustuspäätöksen mukaan)
1. Kierros (Päätökset 2016)			
%Taidetta	Kulttuurikeskus PiiPoon kannatusyhdistys ry	155 000 (175 000)	Neljätoista sote- ja kulttuurialan toimijan yhteishanke, joka kehittää toimijoiden mahdollisuuksia juurruttaa kulttuuritoimintaa kiinteäksi osaksi SOTE-palvelurakenteita.
Kulttuurisen vanhustyön kansallinen verkosto	Helsingin kaupunki (13 kunnan verkosto)	110 000 (138 000)	Kulttuurisen seniori- ja vanhustyön kansallinen verkostohanke 13 kunnan kulttuuri- sekä sosiaali- ja terveystoimen kanssa.
VUOKSI	Lahden kaupunki	50 000 (50 000)	Taiteilijat osana kuntarakenteita taide- ja kulttuuripalveluiden ankkuroimiseksi osaksi Lahden kaupungin sosiaali- ja terveydenhuollon toimintaa.
Kulttuuripolku senioreille	Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy SOCOM	45 000 (71 100)	Palvelurakenteen luominen taide- ja kulttuuritoimijoiden ja ikäihmisten kohtaamiselle ja ratkaisujen etsiminen niihin kriittisiin kohtiin, jotka estävät taiteilijoiden työllistymistä sosiaali- ja terveyssektorille.
Taide tavoittaa	Lapin Sairaanhoidopiirin kuntayhtymä	40 000 (60 000)	Sairaanhoidopiirin malli taiteen saavutettavuuden parantamiseksi ja taidetoiminnan juurruttamiseksi osaksi Lapin sairaanhoidopiirin eri yksiköitä.
2. Kierros (Päätökset 2017)			
Läsnaolokloveria	Sairaalaklovnit ry	90 000 (104 000)	Läsnaolokloveria-työmuodon kehittäminen ja juurruttaminen osaksi lasten leikkaustoimintaa yliopistollisissa sairaaloissa (HYKS, TAYS, TYKS).
Kulttuuri ankkurina	Tampereen kaupunki	100 000 (185 000)	Mallin luominen kulttuuri- ja taidetoimijoiden sekä sosiaali- ja terveystoimijoiden yhteistyön ja palvelu-integraation toteuttamiseen.

²² Tieto sote-sektorin kohdentamasta rahoituksesta puuttuu kahden hankkeen osalta vuoden 2018 neljästä hankkeesta.

Hanke nimi	Toteuttaja	Valtionavustus € (haettu määrä)	Lyhyt kuvaus (Taiken avustuspäätöksen mukaan)
Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon	Etelä-Savon maakuntaliitto	80 000 (108 000)	Kulttuurisen hyvinvointityön suunnitelmallinen edistäminen ja sen juurruttaminen osaksi uuden Etelä-Savon maakunnan ja kuntien toimintoja.
Taiteen hyvinvointivaikutusten juurruttaminen	Helsingin Diakonissalaitoksen säätiö	50 000 (58 000)	Taiteen hyvinvointivaikutusten juurruttaminen sosiaali- ja terveydenhuollon monisairaiden ja sosiaalisesti moniongelmaisten asiakkaiden arkeen.
TaideKori	Amusa Suomi Oy	80 000 (80 000)	Taidepalvelujen ostoprosessin koordinoitiin ja rahoitusmallien testauksen ostajana toimivan sote-sektorin näkökulmasta.
3. Kierros (Päätökset 2018)			
KulttuuriSote	Pohjois-Savon Sairaanhoidopiirin Kuntayhtymä (kuuden maakunnan hanke)	180 000 (310 000)	Rakennetaan kulttuurihyvinvointitoimintamallit kuuteen maakuntaan osaksi tulevaa sotea.
Kulttuurihyvinvointisuunnitelma	Kainuun Liitto	40 000 (85 000)	Kainuun alueellinen kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatiminen.
Jakkara	Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä	40 000 (85 000)	Taiteen ja kulttuurin vahvistaminen Etelä-Karjalan alueen hyvinvointityössä.
KultaSote	Keski-Suomen liitto	40 000 (85 000)	Kulttuurihyvinvointitoimenpiteiden toteuttamisen varmistaminen uuden maakunnan suunnittelussa ja toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa sekä toiminnan laajentaminen myös niille alueille, joissa sitä ei vielä ole.

2.1.2 Kärkihankkeen tavoitteet ja toimenpano

Kärkihankkeen tavoitteiden taustalla on pitkä ja monipolvinen historia. Taidetta ja kulttuuria on tuotettu erityisesti hankemuotoisesti sosiaali- ja terveystalouteen jo kauan. Sosiaali- ja terveyssektorin sekä kulttuurisektorin välillä on ollut pitkään yhteistyötä. Kulttuuripolitiikan piirissä käydyt pohdinnat kulttuuritoiminnan hyvinvointia vahvistavista vaikutuksista voidaan ajoittaa jo 1970-luvulle. Terveyden ja hyvinvoinnin edistäminen taiteen ja kulttuurin keinoin sekä painotukset taiteen soveltavaan käyttöön ovat 1990-luvun myötä systematisoituneet. Nykyisen toiminnan voidaan nähdä muodostavan oman hyötysektorinsa ja kulttuuripolitiikan instrumentaalisen päämäärän.²³

Kansallisen tason kehittämistyön lähtökohtaa voidaan hakea esimerkiksi 1990-luvulta Arts in Hospital -hankkeesta ja Terveyttä kulttuurista -verkostosta. Valtioneuvosto antoi 2007 periaatepäätöksen hallituksen strategia-asiakirjasta, jonka yhteydessä hyväksyttiin Terveyden edistämisen politiikkaohjelma (2007–2011). Osana politiikkaohjelmaa käynnistettiin

²³ Häyrynen 2015, 103–107.

poikkihallinnollisen kulttuurin hyvinvointivaikutusten toimintaohjelman valmistelu vuosille 2010–2014. Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia -toiminnan (Taiku-toiminta) myötä on laadittu runsaasti toimenpide-ehdotuksia ja suosituksia asian edistämiseksi, toimeenpanemiseksi ja vastuiden jakamiseksi.²⁴

Rakentamisen prosenttiperiaatetta on puolestaan edistetty jo 1930-luvulta asti. Uusin prosenttiperiaatteen nousu on lähtenyt liikkeelle vuoden 2011 hallitusohjelmasta. Ohjelmaan kirjattiin yhtenä kulttuuripolitiikan tavoitteena ”edistetään julkisen rakentamisen ns. prosentti taiteeseen -periaatetta”. Osana kehitystyötä Taiteen edistämiskeskuksesta on osoitettu vuodesta 2014 lähtien määräraha käytettäväksi valtionavustuksena uusien prosenttiperiaatteen mukaisten hankkeiden käynnistämiseen.²⁵

Tavoitteet

Hallitusohjelmassa, OKM:n toimesta ja Taiken valtionavustushakuilmoituksissa²⁶ ilmaistaan kärkihankkeelle useita erilaisia ja eritasoisia tavoitteita (taulukko 4). Lisäksi tavoitteita voidaan tarkastella vuosittain valtion talousarvioesityksissä asetettujen päämäärin mukaisesti. On huomioitava, että taide- ja kulttuuritoiminnan vakiinnuttaminen osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa on pitkän tähtäyksen tavoite, joten kärkihankkeen onnistumista ei voida arvioida ainoastaan tämän tavoitteen saavuttamisen näkökulmasta vielä vuoden 2018 lopussa tai 2019 alussa. Erityisesti huomionarvioista on, että hallitusohjelman kirjauksia voitiin lukea sekä perinteisen (”julkisissa tiloissa ja laitoksissa esillä oleva taide”) että laajennetun prosenttiperiaatteen edistämisenä.

24 Esim. Liikanen 2010; STM 2015.

25 Ks. Taiteen prosenttiperiaatteen kehittämisohjelma. <http://www.taike.fi/fi/prosenttiperiaate>

26 Hallitusohjelma *Ratkaisujen Suomi* (2015); OKM: Prosenttitaiteen periaatteen laajentaminen & ministeriön muut esitykset kärkihankkeesta 2016–2017; Taiken valtionavustushakuilmoitukset ja esittelymuistiot. Kärkihankkeen valtionavustukset kehityshankkeille jaettiin kolmella avustuskierroksella vuosina 2016–2017. Syksyllä 2017 rahoitusta jaettiin tiettyjen hankkeiden loppuunsaattamiseen.

Taulukko 4. Kärkihankkeen tavoitteenasettelu.

Hallitusohjelma (2015)	
Parannetaan taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta.	
Tunnistetaan kulttuurin hyvinvointimahdollisuudet aiempaa paremmin. Tuodaan kulttuuri lähemmäs jokaista suomalaista edistämällä julkisissa tiloissa ja laitoksissa esillä olevaa taidetta. Laajennetaan prosenttitaiteen periaatetta yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi.	
Opetus- ja kulttuuriministeriö	
<p>Tavoitteena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ja siten edistää taiteen hyvinvointivaikutuksia. Tämä tapahtuu lisäämällä eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa sekä käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä.</p> <p>Taiteen prosenttiperiaatteen kaltaista toiminta- ja rahoitusmallia sovelletaan sosiaali- ja terveydenhuollossa nykyistä laajemmin, myös käyttötalousmenojen piiriin kuuluvassa toiminnassa. Tarkoituksena on luoda nykyisen rakennushankkeisiin kytkeytyvän prosenttiperiaatteen rinnalle uusi toimintatapa, jolla voidaan sujuvoittaa taide- ja kulttuurisältöisten hyvinvointipalveluiden hankintaa sosiaali- ja terveydenhuoltoon. Sen piirissä olisivat visuaalisten taiteiden lisäksi myös muut taiteenalat ja kulttuuri laajemminkin.</p> <p>Pitkän tähtäyksen tavoitteena on saada taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seurantaa.</p> <p>Kehityshankkeissa tuetaan toimijoita hyvien käytäntöjen levittämiseen tai uusien toimintatapojen kehittämiseen ja toteuttamiseen.</p>	
Taiteen edistämiskeskus (kehityshankkeille suunnattujen valtionavustusten hakuilmoitusten tavoitteita)	
1. Kierros:	<p>Lisätä taiteen ja kulttuurin käyttöä osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa.</p> <p>Kehittää taide- ja kulttuurilähtöisiä osallistavia menetelmiä.</p> <p>Tehostaa eri toimijoiden välistä yhteistyötä.</p> <p>Suunnitelma hyvinvointivaikutusten toteutumisesta hankkeessa.</p>
2. Kierros:	<p>Synnyttää uusia toiminta- ja rahoitusmalleja.</p> <p>Kehittää ja juurruttaa hyväksi todettuja käytäntöjä/toimintatapoja.</p> <p>Lisätä taiteen ja kulttuurin käyttöä osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa.</p> <p>Lisäänsioksi katsotaan, mikäli hanke pystyy ottamaan huomioon tulevan sote- ja maakuntauudistuksen.</p> <p>Suunnitelma hyvinvointivaikutusten toteutumisesta hankkeessa.</p>
3. Kierros:	<p>Avustus myönnetään hankkeeseen, jossa mallinnetaan, miten taide -ja kulttuurilähtöiset. hyvinvointipalvelut otetaan mukaan sosiaali- ja terveyspalvelujen järjestämiseen tulevaisuudessa.</p> <p>Kehittää toimijoiden välistä yhteistyötä.</p> <p>Juurruttaa taide- ja kulttuuritoiminta osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja.</p> <p>Lisätä taiteen ja kulttuurin saatavuutta sosiaali- ja terveydenhuollossa.</p>
Talousarvioesitykset (kärkihankkeen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitteet vuosittain)	
2017	Taide- ja kulttuuripalveluiden tarjonta ja käyttö lisääntyvät sosiaali- ja terveydenhuollossa.
2018	Edellytykset taide- ja kulttuuripalvelujen juurtumiselle osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa paranevat.
2019	Hyvinvointia ja terveyttä edistävä taide- ja kulttuuripalvelutoiminta vakiintuu osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa.

Rahoittajan asettamien tavoitteiden lisäksi yksittäisillä kehityshankkeilla oli omia tarkennettuja tavoitteita. Vuonna 2018 rahoituksen saaneet viimeiset neljä hanketta muodostivat tavoitteiltaan yhtenäisemmän joukon kuin aiemmat kymmenen hanketta. Viimeisellä avustuskierroksella painotettiin kriteereissä maakuntatason strategista kehitystyötä.

Erilaisten käsitteiden käyttö aina hallitusohjelman poliittisista kirjauksista Taiken hankera-
hoituksen hakuilmoituksiin oli runsasta.²⁷ Käsitteitä ja tavoitteita – esimerkiksi *saavutet-
tavuus*²⁸, *vakiinnuttaminen*, *juurruttaminen*²⁹ tai *prosenttitaiteen periaatteen laajentami-
nen* – ei määritelty tai avattu kovinkaan tarkasti. Monet käsitteistä osoittautuivat melko
vaikeiksi sekä käsitteinä että tavoitteina, ja olisivat kaivanneet tarkentamista. Tavoitteissa
painotettiin niin yksilötason vaikutusten tuottamista (hyvinvointivaikutuksina), toiminta-
tapojen kehittymistä (esim. yhteistyö ja menetelmät) kuin myös rakenteellisia muutoksia
(rahoitusmalli, hyvinvoinnin seuranta).

Tavoite parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta tähtäsi kulttuuristen oikeuksien
edistämiseen sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä olevien henkilöiden kohdalla. Heidän
mahdollisuutensa kokea taidetta ja päästä kulttuuripalvelujen äärelle on usein heikenty-
nyt. Hyvä saavutettavuus edistää kulttuuristen oikeuksien toteutumista. Kulttuuriset oi-
keudet ovat valtion kulttuuripolitiikan toteuttamisessa tärkeä lähtökohta. OKM:n Kulttuuri-
politiikan strategia 2025:n vaikuttavuustavoitteiden mukaisesti vuonna 2025 kansalaisten
kielelliset ja kulttuuriset oikeudet toteutuvat ja kulttuuri on osa kaikkien arkea.³⁰ Taiteen
ja kulttuurin saavutettavuus pitää sisällään monia erilaisia osa-alueita eikä tarjonnan, eli
saatavuuden, lisääminen automaattisesti paranna saavutettavuutta, vaan sitä on edistet-
tävä tietoisesti ja tavoitteellisesti. Saavutettavuuden arviointi olisi edellyttänyt sille asetet-
tuja tavoitteita esimerkiksi rahoituspäätöksissä. Tästä syystä saavutettavuuden edistymistä
ei arvioida, vaikka kehityshankkeiden toiminnassa saavutettavuutta edistettiinkin monin
eri tavoin. Taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta sosiaali- ja terveydenhuollon palveluissa
kannattaa laajemmassa mittakaavassa arvioida vasta, kun toiminta on nykyistä valtakun-
nallisempaa, pitkäkestoisempaa, vakiintuneempaa ja sille on asetettu selkeät tavoitteet.

Alun perin vakiinnuttaminen oli OKM:n kärkihankkeelle asettama pitkän tähtäimen ta-
voite, mutta Taiken toisen ja kolmannen avustuskerroksen hakuilmoituksissa ja esittely-
muistioissa juurruttaminen mainitaan hakukriteerinä, myöntöperusteena tai avustuksella
toteutettavan toiminnan tavoitteena. Näin juurruttamisesta tuli myös jo kärkihankkeen
aikana tavoiteltava tavoite. Taiteen ja kulttuurin juurruttaminen sosiaali- ja terveystalvui-
hin ei ole kuitenkaan yksinkertaisen suoraviivainen prosessi, koska hallinnon tasolla palve-
lujärjestelmät on organisoitu sektorijakoisesti sekä ongelma- ja asiantuntijakeskeisesti.

27 Ks. myös Taikusydämen ”käsitepankki”: <https://taikusydan.turkuamk.fi/tietopankki/kasitteet/>

28 Taiteen ja kulttuurin saavutettavuus merkitsee kaikkien yhdenvertaisia oikeuksia ja mahdollisuuksia kehittää
itseään, käyttää taide- ja kulttuuripalveluja sekä osallistua taide- ja kulttuurielämään, myös itse tekemällä.
Cuporen tietokortti 3: Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus kulttuuripolitiikassa. 2017.

29 Juurruttaminen voidaan ymmärtää esimerkiksi vuorovaikutusprosessina juurrutettavan toiminnan ja
juurtumisen kohteen välillä.

30 OKM 2017: Kulttuuripolitiikan strategia 2025.

Kärkihankkeen keskeinen tavoite oli laajentaa prosenttiperiaatetta niin, että taidetta ja kulttuuria rahoitettaisiin sote-sektorin käyttötalousmenoista. Kulttuuripolitiikan näkökulmasta on vaikea arvioida täsmällisesti tämän tavoitteen realistisuutta, toteuttamismahdollisuuksia, -edellytyksiä tai keinoja. Sosiaali- ja terveydenhuollon rahoitus on monella tavalla monikanavainen. Sosiaali- ja terveydenhuoltoa rahoitetaan Suomessa pääasiassa kuudella tavalla: valtion ja kuntien verotuloilla, pakollisilla (lakisääteisillä) ja vapaaehtoisilla vakuutusmaksuilla sekä työnantaja- ja asiakasmaksuilla.³¹ Rahoituksen siirtyminen sosiaali- ja terveydenhuollon käyttötalousmenoihin sekä toiminnan laaja juurtuminen olivat erityisesti monien hanketoimijoiden näkökulmasta kunnianhimoisia toteutettavaksi annetussa ajassa, tarjolla olevilla resursseilla ja keinoilla. Jo aiemmin on analysoitu, että tällaisessa asiassa tarvittaisiin nimenomaan monihallinnollista rahoitusta.

Hallitusohjelman kirjauksen prosenttiperiaatteen laajentamisesta saattoi tulkita myös julkisessa rakentamisessa käytettävän perinteisen prosenttiperiaatteen edistämiseksi. Hallitusohjelman muotoilu jätti täten tulkinnanvaraa politiikan toimeenpanolle, eikä kehityshankkeille ollut aina selkeää, oliko tarkoitus edistää olemassa olevaa taiteen prosenttiperiaatetta vai luoda uutta laajennettua periaatetta, ja mitkä näiden erot olisivat.³² Hankkeiden piirissä pohdittiin esimerkiksi sitä, mihin prosentti viittaa ja mistä se rahallisesti otetaan. On huomattava, että kärkihanketta toteuttanut Taiken *Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelma* ja toisaalta Taiken *Taiteen prosenttiperiaatteen kehittämisohjelma* ovat erillisiä kehittämisohjelmia. Kärkihankkeesta olisi oletettavasti hyötynyt näiden ohjelmien yhteistyöstä jo kärkihankkeen suunnitteluvaiheessa.

Yleisesti ottaen kärkihankkeeseen määriteltiin tavoitteiden (niin suunnitelmissa³³ esitettyjen kuin virallisten) osalta erityisesti vaikuttamistyönä sekä hyvien käytäntöjen ja toimintatapojen kehittämisenä. Tällaisia olivat esimerkiksi yhteistyömallien kehittäminen, tiedon tuottaminen ja edellytysten luominen. Kärkihankkeeseen näin ollen näyttänyt kovin tavoitesidonnaiselta ja keinoiltaan selkeästi määritellyltä. Tulkinnanvaraa jäi kehityshanketoimijoille, ja toimijoista osa koki olevan rahoituksen saajien vastuulla, kuinka Taikessa asetettuja tavoitteita lähdetään tulkitsemaan ja edistämään. STM ei juurikaan osallistunut tavoitteiden

31 Ks. Seppälä & Pekurinen (toim.) 2014. Sosiaali- ja terveydenhuollon keskeiset rahavirrat. THL. https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116653/THL_RAP022_2014verkko.pdf

32 Vuoden 2018 helmikuussa OKM:ssä järjestetyssä asiantuntijaryhmän kokouksessa pohdittiin ns. *perinteisen prosenttiperiaatteen ja laajennetun prosenttiperiaatteen* käsitteiden suhdetta. Työryhmä kuuli asiasta Taiken prosenttiperiaatteen erityisasiantuntija Henri Terhoa. Laajentamisen idea esitetään usein muodossa sote-sektori + käyttomenot + esittävä taide (vs. rakentaminen + investointi + visuaaliset taiteet). Termi voi aiheuttaa sekaannusta, koska laajentaminen saattaa esim. sekoittaa rakentamiseen liittyvän %-periaatteen ajatuksen ja toimintatavan levittämiseen. %-periaatteen konsepti myös rakentamisen yhteydessä on muutoksessa eri tavoin (esim. yksityiset rahoittajat, rahastomallit, taiteenalojen laajeneminen).

33 Kärkihankkeen suunnitelmissa mahdollisen tuen kohteena esiintyivät kunnat ja kuntayhtymät sekä mahdolliset "sote-alueet" ja toisaalta esimerkiksi "toimijat, joille tietyn palvelun toteuttaminen on ulkoistettu". (Kärkihankkeen suunnitelma 2015). Tämä kertoo suunnitelmavaiheessa vallinneesta epäselvyydestä sote-uudistuksen suunnan ja hankkeen toteutuksen keinojen suhteen.

asettamiseen tai määrittelemiseen, vaan esimerkiksi valtionavustusten hakuilmoitukset olivat pääosin Taiken (ja OKM:n) vastuulla. Jotkut kehityshankkeet toivoivat jo heti alussa, että rahoittaja asettaisi yhtenäiset (poikkihallinnollisesti pohditut) mittarit kärkihankkeen onnistumisen tarkasteluun, jotta tieto olisi vertailukelpoista.

Toimeenpano

Politiikan toimeenpanoa koskevassa tutkimuksessa³⁴ painotetaan eri osapuolten välisten neuvottelujen merkitystä alettaessa toimeenpanna poliittisiin dokumentteihin (kärkihankkeen tapauksessa hallitusohjelma) kirjattuja politiikkatavoitteita. Toimeenpanon aloittaminen vaatii ensin dokumentteihin kirjattujen tavoitteiden tulkintaa ja neuvottelua, usein eri osapuolten kesken.

Kärkihankkeen toimeenpanon ketju oli kohtuullisen pitkä (kuvio 2 edellä), mikä vaikutti yhteisten tavoitteiden määrittelyyn ja kommunikaatioon. Toimeenpanon tarkastelussa ilmeni, että kärkihankkeen suunnitteluun ja koordinaatioon olisi ministeriötasolle tarvittu lisää henkilö- ja/tai aikaresursseja. Jo aiemmin on todettu, että OKM:n kulttuuripolitiikan hallinnolliset resurssit ja henkilökunta ovat yleisesti tehtäväkenttään nähden suppeat³⁵. Poikkihallinnollinen kärkihankke olisi hyötynyt siitä, että suunnittelu- ja koordinaatiovastuuta olisi ollut nykyistä enemmän myös STM:n puolelta. Tavoitteisiin ja toimeenpanon laajuuteen nähden OKM:n työtaakka oli iso, ja tämän(kin) vuoksi käytännön toimeenpanoa delegoitiin Taikeen.³⁶ Näin hallitusohjelmaan kirjattujen tavoitteiden tulkitsijoiden määrä kasvoi taide- ja kulttuurisektorin, mutta ei STM:n piirissä. Kehityshankkeet kokivat, että STM tuli vähitellen näkyvämmäksi toimeenpanossa, kun ministeriön virkamiehet osallistuivat esimerkiksi hanketoimijoille järjestettyihin tilaisuuksiin.

Taike jakoi kärkihankkeen valtionavustukset kehityshankkeille osana *Taiteen käytön ja hyvinvoinnin kehittämisohjelmaa*. Jo ennen kärkihanketta Taike jakoi vuoden 2016 keväällä valtakunnallisia valtionavustuksia taiteen hyvinvointivaikutuksien edistämiseen, yhteensä 400 000 euroa 36 toimijalle. Kyseisten avustusten tarkoitus on muun muassa työllistää ammattitaiteilijoita sekä edesauttaa taide- ja kulttuuritoiminnan vakiintumista yhteiskunnan eri sektoreille, esimerkiksi sosiaali- ja terveyssektorille. Kärkihankkeen valtionavustukset yhdistyivätkin vahvasti, ainakin symbolisesti, Taiken toteuttamaan valtionavustus- ja kehittämistoimintaan. Mainittu Taiken hyvinvointiavustustoiminta on tuottanut suuren määrän hanketoimintaa, ja oletettavasti myös monenlaista vaikuttavuutta, ennen kärkihankkeen

34 Hupe & Hill 2016, 110.

35 Kangas & Pirnes 2015.

36 OKM:n omissa kehittämisraporteissa toisaalta painotetaan strategisesti tärkeiden valtionavustusten, kuten hallitusohjelman kärkihankkeavustusten, myöntämistä ministeriöstä. Esim. Taiteen ja kulttuurin valtionavustuspolitiikan uudistus (2016). <http://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/75088/okm17.pdf>

kehityshankkeiden rahoittamista. Olisikin syytä pohtia, miten Taiken kehittämissohjelman sekä muun avustustoiminnan vaikutuksia tarkastellaan kokonaisuutena suhteessa kärkihankkeen toimenpiteisiin.

Kärkihankkeen kahden miljoonan kokonaisrahoituksesta kehityshankkeille kohdennettiin yhteensä 1,3 M€. ³⁷ Kun verrataan haettuja avustussummia myönnettyihin avustussummiin, vain muutama hanke sai yli 80 prosenttia tai enemmän haetusta summasta. Osa hankkeista sai vain alle puolet hakemastaan avustussummasta. Tämä vaikutti hankkeiden alkuperäisten tavoitteiden toteutukseen, joidenkin hankkeiden kohdalla jopa merkittävästi (esimerkiksi suunniteltujen pilottien karsiminen). Hankkeet joutuivat keskittymään tiettyihin osiin alkuperäisestä suunnitelmasta, mitä ei kuitenkaan voida pitää vain negatiivisena seikkana. Toiminnan rajaaminen pakotti keskittymään olennaiseksi nähtyjen ongelmien, kuten juurtumisen ratkaisemiseen.

Joissakin maakunnissa kärkihankeavustusta jaettiin maakuntatasolle/-toimijalle, toisissa ei. Osa hanketoimijoista koki, että (kunta- ja) maakuntatason tukea olisi tarvittu enemmän toiminnan siirtämiseksi rakenteisiin, etenkin kun kärkihanke kytkeytyi vahvasti myös alueuudistuksen kokonaisuuteen. Hanketyön tekemisen ja vaikuttavuuden kannalta eri tasot läpäisevillä verkostoilla on suuri merkitys. Esimerkiksi Pirkanmaalla kärkihankerahaa sai kolme kehityshanketta aina taiteilija- ja tuottajatasolta kaupungin organisaation kautta maakuntatasolle, mikä oli kaikkien Pirkanmaan hanketoimijoiden mielestä vahvuus ja tärkeä edellytys toiminnan ja tavoitteiden toteuttamisen kannalta.

Eryteisesti vuoden 2018 alusta lähtien toimeenpanossa korostui vaikuttaminen sote- ja maakuntauudistukseen ja varsinkin vuoden 2018 alussa aloittaneet kehityshankkeet keskittyivät aiheeseen. Osalle aiemmin aloittaneista hankkeista osallistuminen sote- ja maakuntauudistuksen valmisteluun tuntui kuitenkin vieraalta ja vaikealta, ja johti kärkihankkeen tavoitteiden epäselvyyteen. ³⁸

Maakunta- ja sote-uudistukseen vaikuttamisen näkökulmasta kärkihanke olisi hyötynyt vielä vahvemmassa ja yhdenmukaisemmasta kytköksestä maakuntavalmisteluun. Toimeenpanoa on osaltaan hankaloittanut maakunta- ja sote-uudistuksen viivästyminen alkuperäisestä aikataulustaan. ³⁹ Kärkihankkeen aikana on vallinnut epäselvyyttä siitä, miten uudistukseen tulisi valmistautua, kun ei ole varmaa tietoa siitä, missä muodossa uudistus tulee toteutumaan. Esimerkiksi maakuntaliittoihin suunniteltuja kulttuuria koskevia

37 Kolmen hakukierroksen lisäksi Taike jakoi tietyille hankkeille syksyllä 2017 avustusta hankkeiden ”loppuunsaattamiseen”.

38 Jo ensimmäisellä avustuskierroksella (2016) kuitenkin painotettiin Taiken esittelymuistion mukaan hakemuksia, joissa huomioidaan sote-uudistuksen muutostilanne.

39 Ks. maakunta- ja soteuudistuksen sivusto osoitteessa <https://alueuudistus.fi/etusivu>

rekrytointeja on paikallisesti keskeytetty lainsäädäntötyön viivästymisen vuoksi. Uudistuksen valmistelussa on kuitenkin edetty jo varsin pitkälle, vaikkei eduskunta ole hyväksynyt asiaa koskevaa lainsäädäntöä.

Kehityshankkeiden kannustaminen yhteistyöhön ja -kehittämiseen oli useiden haastateltujen hanketoimijoiden mielestä onnistunutta ja tärkeää. Yhteinen kehittäminen sisälsi muun muassa hanketapaamisia Taikessa, neuvontaa, Facebook-ryhmän yhteydenpitoa ja Skype-kokouksia. Erityisesti vuonna 2018 aloittaneet hankkeet pystyivät hyödyntämään tehokkaasti yhteiskehittämistä hankkeiden samanlaisuuden vuoksi. Toisaalta toimijajoukon erilaisuus sekä toimijoiden erilaiset tavoitteet tekivät yhdessä käsiteltävistä asioista osalle vaikeasti ymmärrettäviä. Jälkeenpäin voikin nähdä, että kärkihankkeelle asetettujen tavoitteiden mukaista toimintaa olisi voitu ohjata enemmän, hallinnosta hankkeille päin tulevaa koordinaatiota lisätä sekä hankkeiden keskinäistä yhteistyötä yhteisten tavoitteiden määrittelemiseksi ja tavoittelemiseksi vahvistaa. Taide- ja kulttuurisektorille, esimerkiksi Taikelle, toiminnan vahva ohjaaminen hallinnosta ei perinteisesti ole ollut kovin luontainen ajattelumalli. Kärkihankkeen tapaisten, instrumentaalisen strategisiin⁴⁰ tavoitteisiin keskittyvien politiikkatoimien kohdalla ohjaamista on myös kulttuurihallinnossa pohdittava uudella tavalla.

Kärkihanke oli lähtökohtaisesti OKM:n ja STM:n poikkihallinnollinen hanke, jossa päästiin hyvään keskusteluyhteyteen ja yhteisiin näkemyksiin toiminnan tavoitteista. Esimerkiksi asiantuntijaryhmässä poikkihallinnollinen ja asiantuntijoiden välinen yhteistyö vaikutti onnistuneelta. Tarvittaisiin kuitenkin lisää tietoa siitä, millainen ymmärrys ja suhtautuminen asian edistämiseen ministeriöissä on yleisesti asiantuntijaryhmän ulkopuolella.

Toimijasta tai hallinnonalasta riippuen kärkihankkeen tavoitteiden kärkenä korostuivat vaihtelevasti esimerkiksi taiteilijoiden työllistäminen ja toimeentulomahdollisuuksien lisääminen, hyvinvointivaikutusten lisääminen ja kulttuurin roolin kasvattaminen osana sosiaali- ja terveydenhuollon palveluja. Esimerkiksi Taiken toimiminen rahoittajana ohjasi toimintaa taiteilijan ja taiteen tukemisen suuntaan, mikä puolestaan STM:n näkökulmasta ei ole ollut (eikä voi olla) toiminnan tavoitteellinen kärki. Tavoitteiden edistymisen kannalta rahoittajatahon symbolinen merkitys on keskeinen. Tässä mielessä kärkihanke profiloitui vahvemmin OKM:n ja Taiken eli taide- ja kulttuurisektorin edistämäksi politiikaksi kuin täysin poikkihallinnolliseksi toiminnaksi. STM ei osallistunut kärkihankkeen rahoittamiseen, vaikka tavoite oli saada taide- ja kulttuuritoimintaa myös sote-sektorin rahoittamaksi. Taiteen ja kulttuurin vieminen sote-ympäristöön kuitenkin kannattaa, sillä mitä enemmän

⁴⁰ Hankkeet, joissa ei ole kyse esimerkiksi vapaan taiteellisen toiminnan rahoittamisesta vaan hyvin tavoitesidonnaisesta, soveltavasta ja kehittämisorientoituneesta toiminnasta.

sosiaali- ja terveydenhuoltoalalla on kokemuksia asiasta, sitä helpommin asia omaksutaan, olemassa olevaan tarjontaan tartutaan ja toiminnan kysyntä voi kasvaa.

Kehityshankkeiden näkökulmasta Taiken ja OKM:n välinen suhde tai STM:n rooli kärki-hankkeessa eivät olleet täysin selkeitä. Taiken toiminta hankkeiden suuntaan oli aktiivista ja onnistunutta, ja Taiken rooli oli hankkeiden kannalta yleisesti keskeinen. Taiken läänintaitelijoiden työ nähtiin muutamaa poikkeavaa mielipidettä lukuun ottamatta tärkeäksi: läänintaiteilijat toimivat taustatukena, sparraajina, yhteyshenkilöinä sekä neuvonantajina ja asiantuntijoina. Ministeriöt olivat hankkeen toimeenpanossa vaihtelevammin esillä kehityshankkeiden näkökulmasta. STM:n roolia olisi kaivattu yleisesti ottaen näkyvämmäksi etenkin alkuvaiheessa.

2.1.3 Toiminta- ja rahoitusmallien sekä rakenteiden kehittäminen

Kehityshankkeet keskittyivät keskenään hyvinkin erilaiseen toimintaan, ja kokeilivat ja kehittivät erilaisia toiminta- ja rahoitusmalleja⁴¹. Osa toimintamalleista oli uusia, toisissa olemassa olevaa mallia kokeiltiin esimerkiksi uudessa ympäristössä. Hankkeiden toiminta oli monimuotoista ja monet hankkeista keskittyvät useaan eri asiaan. Osa voidaan nähdä enemmän palveluiden, osa puolestaan hallinnon ja organisaatioiden sekä strategiseksi kehitystyöksi. Hankkeissa keskityttiin enimmäkseen taiteen ja kulttuurin saatavuuden lisäämiseen, taide- ja kulttuuritoimijoiden sekä sote-toimijoiden välisen yhteistyön edistämiseen, strategiseen työhön, rahoitusmallin kokeilemiseen sekä sote- ja maakuntauudistukseen vaikuttamiseen. Hankkeiden välillä oli eroja muun muassa siinä, kuinka vahvasti hyvinvointivaikutusten tuottamisen ja seuraamisen nähtiin olevan osa hanketoimintaa. Esimerkiksi strategiseen työhön keskittyneissä hankkeissa taide- ja kulttuuritoiminta tai sen tuottamat vaikutukset eivät olleet keskiössä. On vaikeaa erotella yksiselitteisesti, mikä oli toimintamallin, mikä rahoitusmallin ja mikä rakenteiden kehittämistä. Moni hankkeista tähtäsi siihen, että tietyille toimintatavalle tulisi tulevaisuudessa rahoitusta tai toiminnan merkitys tunnistettaisiin entistä paremmin. Näin ollen toimintamallit olivat usein tiukasti kytköksissä rahoitusmallin tai rakenteiden kehittämiseen.

Toimintamallit

Jokaisessa kehityshankkeessa luotiin omia hyviä käytäntöjä ja toimintamalleja. Valtaosa malleista on paikallisia, mutta näkemykset toimivista malleista ja hyvistä käytännöistä olivat hyvin samankaltaisia. On myös huomioitava, että useissa hankkeissa (eli pääosin hankkeiden pohjana olleissa aiemmissa hankkeissa) oli jo aiemmin kehitetty ja testattu käytäntöjä ja toimintamalleja. Esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla ja Pohjanmaalla 2015–2018

41 Ks. myös Taikusydän & toimintamallit: <https://taikusydän.turkuamk.fi/tietopankki/toimintamallit/>

toteutetussa Hyvinvointi kuntiin ilman rajoja -hankkeessa toteutettiin kaikkiaan 28 kunnallista pilottihanketta, joista Etelä-Pohjanmaan kärkihanke nosti esiin koko maakuntaan sopivaksi katsottuja malleja.⁴²

Esimerkkejä valmiista toimintamalleista:

- Kulttuurihyvinvointisuunnitelma (esim. Pirkanmaa, Etelä-Savo)
- Sairaalaklovnien toiminta
- Kulttuurinen vanhustyö (AILI-verkosto)
- Organisaatiotaiteilija ja/tai yhteisötaiteilija (VUOKSI-hanke, Päijät-Häme), kulttuurivastaavat sote-toimipisteissä
- Taide- sekä kulttuuritoiminnan vuorovaikutteinen toteuttaminen kulttuuri- ja sotekumppaneiden välillä (PIIPOO)
- Taide- ja kulttuuritoiminta marginaaliryhmien parissa (esim. Diakonissalaitos)

Esimerkkejä hyväksi koetuista käytännöistä:

- Taide/kulttuuri- ja sote-työparit niin toiminnan toteutuksessa kuin hallinnollisella tasolla.
- Kohdennettu ja ymmärrettävä tiedotus taide- ja kulttuuritoiminnasta niin sote-palveluiden asiakkaille, henkilökunnalle, johtoportaalille kuin omaisille. Ymmärryksen luominen taide- ja kulttuuritoiminnan arvosta ja merkityksestä.
- Vastuiden määrittäminen, esimerkiksi sote-organisaatioissa toimivat kulttuurivastaavat tai yhteyshenkilöt.
- Taide- ja kulttuuriymmärryksen saaminen osaksi henkilökunnan työotetta ja ammattitaitoa, esimerkiksi lisäämällä taide- ja kulttuuritoiminnan näkökulmia osaksi sosiaalialan koulutusta.
- Toiminnan asiakaslähtöisyys.
- Taide- ja kulttuuri- sekä sote-puolen selkeät tavoitteet ja yhteiset määritelmät.
- Sosiaalialan rekrytointikäytäntöjen uudistaminen esimerkiksi siten, että ne mahdollistavat taiteilijoiden palkkaamisen.
- Verkostojen ja dialogin ylläpito.
- Taide- ja kulttuuritoiminnan ammattimaisuus, esimerkiksi ammattitaiteilijan toteuttamana.

42 Ks. <https://www.innokyla.fi/documents/6978282/3ab7d4d8-cd75-476d-bd37-ed7740ebfc9d>

Eräs kärkihankkeen keskeinen tavoite oli taiteen ja kulttuurin tarjonnan lisääminen. Osa kokeilluista toimintamalleista tähtäsi suoraan tarjonnan lisäämiseen eri väestöryhmille. Osa toimintamalleista oli puolestaan enemmän välillisiä, esimerkiksi yhteistyön kehittämistä taide- ja kulttuuri- sekä sote-puolen välillä. Monet hankkeista tekivät molempia edellä mainittuja. Taide- ja kulttuuritoimintaa sekä rakenteellista ja strategista kehittämistyötä toteutettiin useimmissa hankkeissa yhteistyössä taide- ja kulttuurikentän sekä sote-sektorin toimijoiden kanssa. Näin luotiin edellytyksiä tarjonnan vakiintumiselle.

Yleisesti ottaen erilaisissa hankkeissa kehitettävien toimintamallien ja hyvien käytäntöjen levittäminen ja vakiinnuttaminen ovat kuitenkin monimutkaisia toteutettavaksi. Synä tähän ovat ainakin seuraavat seikat: tulisi tunnistaa jollain tavalla hyvä käytäntö, pystyä soveltamaan sitä eri kontekstiin ja olettaa, että käytäntö on elinkelpoinen myös toisessa kontekstissa tai viitekehyksessä. Hyvän käytännön siirtäminen toiseen yhteyteen edellyttää monimuotoista omaksumista ja oppimisprosessia. Käytännön levittäminen osaksi organisaatioiden normaalia toimintaa vaatii aikaan liittyvän tarkastelun lisäksi kontekstin tarkastelemista.

Rahoitusmallit

Kärkihankkeessa oli tarkoitus laajentaa perinteistä prosenttiperiaatetta siten, että prosenttiperiaatteen kaltaista toiminta- ja rahoitusmallia sovellettaisiin sosiaali- ja terveydenhuollossa myös käyttötalousmenojen piiriin kuuluvassa toiminnassa. Perinteisen prosenttiperiaatteen rahoitusmallit voidaan jaotella seuraavasti:⁴³

- Kertaluonteinen investointi rakennushankkeen yhteydessä.
- Rahastomalli, jossa taidehankinnat ajoittuvat usealle vuodelle (käytössä joissain aluerakentamisen kohteissa, yleistymässä, mahdollistaa myös taide- ja kulttuuripalveluiden hankinnan ja osallistavaa kulttuuritoimintaa).

Rahoitusmallien rakentaminen kärkihankkeen aikana osoittautui hankalaksi useasta syystä. Kärkihankkeen aikana nousi esille seuraavia keskeisiä seikkoja taide- ja kulttuuritoiminnan rahoituksesta sote-sektorilla:

- Taidetta ja kulttuuria (eri tavoin määriteltynä ja ymmärrettynä, esimerkiksi virkistystoimintana) on rahoitettu Suomessa sosiaali- ja terveystalouden piirissä eri tavoin ja eri momenteilta jo aiemmin. Tämän lisäksi toimintaan on kohdistettu ja kohdistetaan

43 Tässä lähteenä Petra Havu (OKM), esitys 4.10.2016, ArtsEqual oppimisjamit.

hankerahoitusta. Sote-sektorin tällä hetkellä taiteeseen ja kulttuuriin kohdistuvan rahoituksen kokonaiskuvaa on vaikeaa saada selville. Rahoitus jakautuu eri paikkoihin/momenteille, ja taiteelle ja kulttuurille ei ole useinkaan erityisesti kohdennettua rahoitusta. Osin syynä tähän on rahoituksen kätkeminen leikkauksilta.

- Sote-kenttä on laaja ja monimuotoinen ja erilaisilla toimijoilla on erilaisia tavoitteita. Siksi ei välttämättä ole tarkoituksenmukaista tähdätä yhteen valtakunnalliseen malliin, vaan käyttää erilaisia rahoitustapoja erilaisissa tilanteissa ja eri alueilla.
- On pohdittava, onko realistista luoda taiteelle ja kulttuurille erillisiä kustannuspaikkoja kuntien ja mahdollisesti tulevien maakuntien sosiaali- ja terveydenhuollon budjeteissa. Taidetta ja kulttuuria voidaan rahoittaa osana erilaisia toimintoja. Eräs mahdollisuus on rahoituksen kohdistaminen ja jakaminen nykyisten palveluiden sekä rahoituskanavien sisällä uudestaan. Säästöpainneiden takia taide ja kulttuuria on ujutettava sisälle moniin eri paikkoihin ja tehtävänkuviin.
- Jos taiteeseen ja kulttuuriin kohdennettua rahoitusta ja sen alla toteutettua toimintaa halutaan seurata, täytyy taide ja kulttuuri jollakin tavalla määritellä, tunnistaa ja nostaa esille. On selvennettävä, miten taidetta ja kulttuuria, niihin kohdistettua rahoitusta ja niiden vaikutuksia voidaan seurata, jos taide- ja kulttuurisisällöt ja niiden rahoitus eivät muodosta selkeää omaa kokonaisuuttaan.
- On pohdittava, kuinka olemassa olevaa prosenttitaiteen periaatetta⁴⁴ voidaan edelleen kehittää ja suunnata mahdollisimman monipuolisen taiteen ja kulttuurin rahoittamiseen ja tarjoamiseen myös sosiaali- ja terveystalouden piirissä oleville ihmisille. Kärkihankkeen aikana kehityshankkeet kokivat kehittävänsä vaihtelevasti perinteisen prosenttiperiaatteen eri rahoitusmalleja (ks. yllä). Tulisi pohtia tarkemmin, mikä on laajennetun prosenttiperiaatteen ero perinteiseen prosenttiperiaatteeseen. Perinteisellä periaatteella ei pyritä korvaamaan mitään soten toimintaa sinänsä. Laajennetussa periaatteessa taide- ja kulttuuritoiminnan on ajateltu olevan osa sote-palveluja. Tällöin korostuvat erityisesti toiminnan välineellisyys ja hyödyt. Kuitenkin myös perinteisen prosenttiperiaatteen käyttöä on perusteltu instrumentalistisilla argumenteilla hyvinvoinnista ja viihtyisyydestä talousvaikutuksiin.

44 Ks. Prosenttiperiaate: <https://prosenttiperiaate.fi/taidehankintojen-mallit/>

- Kuntatalous on keskeinen osa keskusteltaessa kulttuurin tuesta yleisesti. Kuntien vastuulla kaavaillaan olevan jatkossa hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä kuntien kulttuuritoiminta.⁴⁵
- Kunnilla on lakisääteinen velvoite järjestää kulttuuritoimintaa. Kunnille tulee uudistetun lain myötä ohje suunnata toimintaansa myös taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin sekä yhteistyöhön sosiaali- ja terveyspalveluiden kanssa.

Kehityshankkeissa kokeiltiin erilaisia rahoitustapoja⁴⁶, joista osa oli käytössä jo ennen hankkeiden alkua. Valtionavustuksen lisäksi useat hankkeet saivat rahoitusta myös sote-sektorilta. Niissä hankkeissa, joissa sote-sektori osallistui taloudellisesti, rahoitus vaihteli 7–50 prosentin välillä hankkeiden kokonaisrahoituksesta. Euromääräisesti sote-rahoitus vaihteli 4 000 ja 90 000 euron välillä. Vuosina 2016–2017 valtionavustuksen saaneissa kymmenessä kehityshankkeessa sote-rahoitusta oli mukana yhteensä noin 270 000 euroa. Sote-rahoitusta kanavoitiin taiteeseen ja kulttuuriin liittyviin kustannuksiin eri tavoin.⁴⁷

- Sote-toimijan omavastuuosuus hankkeen kustannuksista.
- Sote-sektori osallistui taiteilijoiden palkkakustannuksiin ja/tai taide- ja kulttuuritoimintojen rahoittamiseen laskennallisella rahoituksella (esim. työpanos, tilat, materiaalit, matkat) hankkeen kokonaisbudjetista.
- Taiteilijat olivat työsuhteessa sote-toimijaan (taidetta ja taitelijoiden työtä tuotettiin osana soten peruspalvelua).
- Sote-toimija/-sektori osti taidepalveluja taiteilijoilta tai sosiaali- ja terveyspiiri maksoi taiteilijoiden palkkioita ”kerta/kokeiluluontoisesti”.
- Osa taiteilijoiden palkkakustannuksista tai taide- ja kulttuuritoimintojen kustannuksista sisällytettiin sote-toimijan budjettiin. Lopun kuluista maksoivat palvelunkäyttäjät.
- Kulttuuri- ja taidetoimintaa katettiin monikanavarahoituksella, jossa hyödynnettiin esimerkiksi säätiöiden ja yksityishenkilöiden lahjoitus- ja avustusvaroja.
- Lisäksi kustannuksia katettiin vapaaehtoistyöntekijöiden työpanoksella.

45 ”Tulevaisuuden sivistyskunnassa” sivistyspalvelujen osuus kuntien toimintakuluista tulisi olemaan lähes 60 prosenttia, jos sote siirtyy maakuntien vastuulle. Sivistyskunta -työn tavoitteena on vahvistaa varhaiskasvatuksen ja koulutuksen sekä kulttuurin, liikunnan ja nuorisotyön roolia paitsi sivistyksen niin myös terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/opetus-ja-kulttuuri/sivistyskunnan-roolit-ja-tuki-projekti/tulevaisuuden-sivistyskunta>

46 Ks. myös Taikusydän & rahoitus: <https://taikusydän.turkuamk.fi/tietopankki/rahoitus/>

47 Tieto koskee vain kymmentä ensimmäistä vuosina 2016–2017 avustuksen saanutta hanketta. Tieto on kerätty vuoden 2017 lopulla.

Rakenteisiin vaikuttaminen

Rakenteellisessa kehitystyössä voidaan erotella kuntien ja maakuntien sekä taide- ja kulttuuritoimijoiden roolit. Sosiaali- ja terveystalouden uudistuksen ollessa tällä hetkellä (tammikuussa 2019 lainsäädäntöä ei ole hyväksytty eduskunnassa) vielä kesken kyse on enemmän tulevaisuuden näkymistä. Sote- ja maakuntauudistusten toteutuessa kuntien tehtävät ja rahoitusvastuut suuntautuvat nykyistä vahvemmin sivistys-, kulttuuri- ja vapaa-ajanpalveluiden järjestämiseen. Sosiaali- ja terveystalouden rahoitus siirtyy uudistuksen myötä maakunnille. Koska kulttuuri jää kuntiin sosiaali- ja terveystalouden järjestämistä vastaavien siirtymässä maakunnille, voidaan kysyä, millä tavoin kulttuurin ja sivistyksen yhteydet soteen säilyvät. Tämä oli yksi asia, johon kehityshankkeet kiinnittivät huomiota ja etsivät ratkaisuja: miten palvelurakennemuutos vaikuttaa siihen, kuinka taide- ja kulttuuripalveluja voidaan hyödyntää osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa jatkossa.

Etenkin vuonna 2018 valtionavustuksen saaneet neljä hanketta keskittyivät mallintamaan ja integroimaan taide- ja kulttuuritoimintaa osaksi sosiaali- ja terveystalouden järjestämistä. Hankkeissa edistettiin alueellisen kulttuurihyvinvointisuunnitelman laatimista, kehitettiin kulttuurista terveyden ja hyvinvoinnin suunnitelmaa osaksi uuden maakunnan sote-ratkaisuja sekä mallinnettiin, miten taide- ja kulttuuritoiminta voi olla mukana sosiaali- ja terveystalouden järjestämisessä. Keskeisessä osassa olivat myös vaikuttamistyö ja tietoisuuden lisääminen asiasta esimerkiksi sote-valmistelua tekevien keskuudessa. Esimerkiksi Keski-Suomen liiton KultaSote – Kulttuurihyvinvointipalvelut osaksi sotea -hankkeen päämääränä oli varmistaa, että uuden maakunnan suunnittelussa ja erityisesti toimintaa ohjaavissa asiakirjoissa mahdollistetaan kulttuuristen hyvinvointitoimien toteuttaminen. Tavoite saavutettiin niiltä osin, kuin se oli mahdollista valtakunnallisen sote-valmistelun viivästyttyä. Yhteistyötä sotevalmistelutiimin kanssa tehtiin alusta lähtien. Rakenteellista kehittämistä tehtiin esimerkiksi seuraavasti:

- Asian nostaminen keskusteluun ja esillä pitäminen sote- ja maakuntauudistuksen rinnalla (kuinka taide ja kulttuuri, kulttuuriset oikeudet ja taiteeseen ja kulttuuriin kytkeytyvä hyvinvointi voisivat näkyä maakuntien toiminnassa) sekä tietoisuuden lisääminen.
- Yhteistyö maakuntavalmistelun kanssa.
- Nykyisen toiminnan jatkumisen mahdollistaminen myös uusissa rakenteissa: kuinka varmistetaan, että uudet sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteet eivät sulje pois taide- ja kulttuuritoimintaa.
- Kunnan ja maakunnan välisen yhdyspinnan rooli, kuntien kulttuuritoimien rooli taide- ja kulttuuripalveluiden välittäjänä sekä välikätenä sosiaali- ja terveystalouteihin. Eräs mahdollinen

kulttuuripalveluiden jaottelu (Pirkanmaan hanke⁴⁸): saavutettavat kulttuuripalvelut (yleiset kulttuuripalvelut, päävastuu kunnilla), kohdennetut kulttuuripalvelut (kohderyhmälle viety/räätälöity, vastuunjako kunnan, mahdollisten maakuntien ja muiden tahojen kesken), sote-palvelun osana tarjottavat kulttuuripalvelut (sote-tavoitteet edellä, erityistarpeisiin räätälöity).

- Koonnit, tiedonkeruut, selvitykset, hahmotelmat ja mallit sekä käsitelmäärittelyt.
- Rakenteellista kehittämistä muissa kehityshankkeissa, esimerkkejä:
- Työyhteisön valta-asemien tarkastelu lisäsi työntekijöiden ja asiakaisen tasavertaisuutta.
- Julkaisu taiteen menetelmien laatukriteereistä ja eettisistä periaatteista sosiaali- ja terveyspalveluissa
- Opas sosiaali- ja terveyspalveluissa työskenteleville ja niihin taidepalveluja tarjoaville taiteilijoille
- Organisaation läpileikkaava arvonluontiprosessi. Prosessin kautta lisätään organisaation ymmärrystä taiteen ja kulttuurin mahdollisuuksista sote-sektorilla. (VUOKSI)
- Palvelumuotojen muuttaminen siten, että mahdollistaa taide- ja kulttuuritoiminnan
- Taiteen käyttäminen Lean-koulutuksissa esimiehille sekä muissa koulutuksissa

2.1.4 Yhteenveto

Kärkihankkeessa toteutettu toiminta on yksi osa kaikesta Suomessa tällä hetkellä tapahtuvasta taiteen ja kulttuurin sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden välisestä yhteistyöstä. Toiminnan kirjo on laaja ja kentällä on paljon eri toimijoita.⁴⁹ Yksittäiset hankkeet eivät synny ja etene tyhjiössä, vaan ne liittyvät monin tavoin aiemmin toteutettuihin ja meneillään oleviin hankkeisiin ja niiden vaikutuksiin, toteuttajaorganisaatioiden omaan toimintaan, ohjelmapolitiikkaan eri aluetasoilla sekä edunsaajien ja kohderyhmien kulloisiinkin tarpeisiin.⁵⁰ Suuri osa nyt rahoitetuista kehityshanketoimijoista on jo pitkään toteuttanut toimintaa ja osa rahoitusta saaneista hankkeista oli käynnissä jo ennen kärkihanketta. Näin ollen muutosta suhteessa kärkihankkeen lähtötilanteeseen tai sitä, mikä on juuri

48 <https://www.innokyla.fi/documents/6978282/40fb923a-8af4-4dfd-a881-13327c750f1b>

49 Ks. esim. Taikusydän -hankkeet: <https://taikusydan.turkuamk.fi/tietopankki/hankkeet/>

50 Ks. Cuporen tutkimus kulttuurihankkeiden "läikkymisvaikutuksista" (2017). https://ccspillovers.weebly.com/uploads/1/1/8/4/118427712/finland_-_testing_innovative_methods_to_evaluate_cultural_and_creative_spillovers_in_europe_.pdf

kärkihankerahoituksen ja mikä aiemmin toteutetun toiminnan ja yhteistyön seurausta, on vaikea arvioida. Voidaan puhua eri hankkeiden yhteisvaikutuksesta saavutetuista tuloksista.

Kehityshankkeiden keskinäisen erilaisuuden ja erilaisten lähtötilanteiden vuoksi tuotokset ja tulokset ovat kirjavia ja yhteismitattomia, eikä niitä kaikkia voida vielä todentaa. Arvioinnissa onkin keskitytty ensisijaisesti toimeenpanoon kuin tuloksiin. Kehityshankkeissa toteutettiin niin konkreettista taidetoimintaa ja kulttuuripalveluiden kehittämistä kuin myös strategista työtä (esim. suunnitelmien tekeminen ja kirjaaminen), organisaatiokehittämistä ja mallintamista. Mukana olevien alueiden välillä oli isoja eroja toiminnan taustan ja historian suhteen – esimerkiksi Etelä-Pohjanmaalla, Pirkanmaalla, Uudellamaalla ja Varsinais-Suomessa toiminnalla on jo ennestään pohjaa ja toimijarakennetta.

Kärkihankkeen tuloksia tarkastellaan taulukossa 4 esitettyjen tavoitteiden toteutumisen kautta. Pitkän tähtäyksen tavoitetta saada taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seurantaan voi ja kannattaa arvioida vasta myöhemmin. Aikaansaannoksia ei ole kuitenkaan mielekäästä arvioida puhtaasti tavoitesidonnaisesti. Toimeenpanon, toimijoiden ja tavoitteiden runsauden vuoksi saavutetut tulokset riippuvat myös siitä, kenen näkökulmasta ja miltä tasolta asiaa katsotaan. Kun huomioidaan esimerkiksi sosiaali- ja terveystalouden laaja ja monimuotoinen kenttä sekä sosiaalipalveluiden ero terveystalouteen, voidaan todeta, että kehittämistoiminnan arvioinnissa tulosten esiin nostaminen ei ole yksinkertaista.

Tavoitteiden toteutumiseen vaikuttivat kärkihankkeen aikana useat tekijät. Esimerkiksi sote- ja maakuntauudistuksen tavoitteet ja epäselvä tilanne ovat hankaloittaneet tavoitteiden saavuttamista. Kärkihankkeen suunnitelmissa (2015 ja 2016) ei vielä ollut täysin selvää, mihin suuntaan alue- ja palvelurakennemuutokset kehittyvät. Maakuntauudistuksesta päätettiin (marraskuu 2015) vasta kun kärkihankkeen toimeenpano oli suunniteltu melko pitkälle. Maakuntien sosiaali- ja terveystalouksissa taiteeseen ja kulttuuriin kohdistettu rahoitus on vielä tässä vaiheessa tulevien vuosien kehityskohde, josta voidaan nyt esittää ainoastaan malleja ja toiveita. Esimerkiksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen valtionosuuden lisäosaa (HYTE-kerroin) sovelletaan tällä tietoa ensimmäisen kerran vuonna 2023.⁵¹

Kokeiluissa ja kehityshankkeissa oli päällekkäisyyttä niin toiminnan kuin tulosten tasolla. Tämä oli odotettavaa, sillä osa kokeiluihin valituista toimijoista toteutti samaan aikaan myös kehityshanketta. Myös kokeilujen ja kehityshankkeiden arviointien tulokset

⁵¹ Maakuntien ja kuntien rahalliset hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kannusteet perustuvat hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen kertoiimiin eli ns. HYTE-kertoiimiin. Kertoimien perusteella määräytyvät valtionosuudet ovat yleiskatteellista rahoitusta. Kannusteiden lähtökohdaksi on ollut se, että kunta ja maakunta voivat omalla toiminnallaan vaikuttaa HYTE-kertoimen mittareihin eli indikaattoreihin. Käytettyjen tietojen tulee olla luotettavia, saatavilla kuntakohtaisesti ja päivittyä vuosittain.

vahvistavat toisiaan. Jatkossa olisi tärkeää pohtia, mikä on kokeilujen ja kehityshankkeiden ero esimerkiksi ohjauksen suhteen ja miten niille asetetut tavoitteet eroavat toisistaan. Myös saman toimenpiteen arvioinnin hajauttamista usealle taholle ja arvioinnin näkökulmaa kannattaa pohtia. Poikkihallinnollisissa hankkeissa olisi tarkoituksenmukaista toteuttaa arviointi, joka sisältää monialaista osaamista.

Keskeiset tulokset

Yleisesti voidaan sanoa, että kärkihanke on antanut toiminnalle merkittävyyttä ja painoarvoa, legitimizeettiä. Myös keskustelu taiteesta ja kulttuurista perusoikeutena sekä kulttuurivihyvoinnin käsitteellistäminen ja rakenteellinen tarkastelu voidaan nähdä keskeisinä saavutettuina tuloksina.⁵² Tuloksia ovat lisäksi tuotetut ohjeistukset, suositukset ja toimenpide-ehdotukset.

Kärkihanke on aktivoinut toimijakenttää ja lisännyt toiminnan näkyvyyttä, mikä puolestaan on lisännyt taiteen ja kulttuurin merkityksen ymmärrystä sote-sektorilla. Kehityshankkeissa havaittiin useita hyötyjä taide- ja kulttuuritoiminnan tarjoamisesta osana sosiaali- ja terveyspalveluita. Näitä olivat muun muassa asiakkaiden positiiviset kokemukset omasta jaksamisesta ja elämänhallinnan paranemisesta, sote-henkilökunnan työtyytyväisyyden lisääntyminen sekä sosiaali- ja terveyspalveluiden vaikuttavuuden edistyminen.

Yksittäiset kehityshankkeet olivat resursein katoilta kohtuullisen pieniä⁵³, mutta saivat resurssiin nähden paljon aikaan. Hankkeet kokeilivat ja kehittivät erilaisia toimintatapoja ja rahoitusmalleja. Osa hankkeista keskittyi vaikuttamaan maakunta- ja sote-valmisteluun. Kunnissa ja maakunnissa on kärkihankkeen myötä edistetty erilaisia toimintamalleja, kuten kulttuurista vanhustyötä, kulttuurin ja soten yhteistoiminkuvia, hoivalaitosresidenssityötä ja kulttuurivihyvointisuunnitelmia. Hankkeet myös tuottivat ja tuottavat erilaisia koonteja ja raportteja. On ehdottoman tärkeää, että kehityshankkeiden tuottamaa tietoa ja omia loppuraportteja hyödynnetään jatkossa ja jatkokehittämisen pohjana.⁵⁴

Tarjonnan lisääminen ei ollut kärkihankkeen keskeisin tavoite, mutta taiteen ja kulttuurin lisääminen sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä on asiakkaiden kannalta näkyvin ja merkittävin osa. Hankkeissa oli useita asiaan liittyviä onnistumisia. Tarjonnan lisäämisen kautta tavoitettiin uusia kohderyhmiä, tuotiin taide ja kulttuuri lähemmäksi asiakkaita, vaikutettiin koettuun hyvinvointiin, tuotiin marginaaliryhmiä enemmän esille

52 Ks. esim. ArtsEqual-toimenpidesuosituksat, Taikusydämen tuottama tieto sekä alueuudistus.fi-sivusto, esim. tietokortti.

53 Hankkeiden koko vaihteli välillä 40 000–180 000 euroa.

54 Esim. KulttuuriSote-hankkeen ja osahankkeiden loppuraportit Innokylässä: <https://www.innokyla.fi/web/hanke6864175/etusivu>

sekä annettiin ääni asiakkaiden omille kokemuksille. Tarjontaa lisättiin erityisesti kahden ensimmäisen avustuskierroksen hankkeilla vuoden 2018 kehityshankkeiden keskittyessä enemmän strategiseen työhön.

OKM:n asettama kärkihankkeen pitkän tähtäimen tavoite oli saada taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seuranta. Vaikka kyseessä oli alun perin pitkän aikavälin tavoite, tuli juurruttamisesta toimeenpanon myötä myös keskeinen kärkihankkeen aikana edistettävä tavoite. Juurruttamista ei kuitenkaan määritelty, ja sen mittaaminen tai todentaminen on hankalaa yhteisten kriteerien puuttuessa. Vähitellen painotus siirtyi myös yhä vahvemmin sote- ja alueuudistukseen vaikuttamiseen, mikä hankaloitti tavoitteiden hahmottamista. On huomattava, että ”hyvinvoinnin seuranta” on sinällään vielä eri asia kuin rahoitusmallin kehittäminen.

Juuruttamista voi tarkastella eri tasoilla, joiden kautta myös kärkihankkeessa toteutetun toiminnan juurtumista on mahdollista arvioida: valtakunnallisena juurruttamisena, alueellisen/ paikallisen tason juurruttamisena sekä organisaatiotason juurruttamisena. Kehityshankkeiden toiminnassa juurtuminen on yleisesti ottaen tarkoittanut erilaisten asioiden vähittäistä edistämistä, ei niinkään yhden kokonaisuuden suoraviivaista juurruttamista. Toiminta- ja/ tai rahoitusmallejamalleja on saatu juurrutettua sekä organisaatiotasolla että paikallisesti ja alueellisesti muun muassa sairaanhoitopiirien ja hyvinvointiyhtymien ottaman vastuun myötä. Toiminnan myötä sote-organisaatio on esimerkiksi palkannut taiteilijoita tai osallistuu jatkossa palkkakustannuksiin määrättyllä prosenttiosuudella. Joissakin hankkeissa saatiin edistettyä asian mukaan ottamista henkilöiden työnkuviin. Kehityshankkeissa luodut mallit perustuvat usein omistautuneiden henkilöiden pitkäjänteiselle työlle ja asian edistämiseksi vastustavistakin asenteista huolimatta. Monesti rahoituksesta on pystytty sopimaan yksittäisten henkilöiden suhteiden pohjalta, mikä kertoo toiminnan henkilösidonaisuudesta. Verkostomainen toiminta on kuitenkin edesauttanut paikallisten mallien levittämistä.

Kärkihankkeen keskeisinä tuloksina voidaan nähdä hankkeiden ja kokeilujen kautta kertynyt tieto toiminnan vakiintumisen edellytyksistä ja esteistä. Ne koskevat useimmiten toiminnan vakiinnuttamista paikallisesti ja organisaatiotasolla. Toisaalta voidaan ajatella, että kärkihanke on vaikuttanut myös alue- ja kansallisen tason vakiintumisen edellytyksiin: aluetasolla on tehty maakunnallista kehitystyötä ja kansallisella tasolla on puolestaan edistetty ministeriöiden välistä keskustelua sekä yhteistyötä luomalla esimerkiksi yhteisiä suosituksia. Kehityshankkeet toivoivat, että tulevaisuudessa rahoituksen suhteen luotaisiin jonkinlainen valtakunnallinen ratkaisu ja konsepti, jota voisi soveltaa eri tavoin alueilla ja paikallisesti. Vakiintumista edistäviä tekijöitä, joihin tulisi tulevaisuudessa kiinnittää huomiota ovat esimerkiksi:

- Yhtenäiset ja selkeät käsitteet, tavoitteet ja keinot.

- Sosiaali- ja terveystalveluiden erojen ja laajan toimijakentän tunnistaminen kehitystyössä.
- Konkreettinen poikkihallinnollinen yhteistyö ja yhteiskehittäminen (esim. OKM:n ja STM:n yhteyksien vahvistaminen, myös TEM koskien esim. työlainsäädäntöä).
- OKM:n ja Taiken välisen kommunikaation parantaminen ja vastuiden jaon selkiyttäminen.
- Riittävät resurssit toiminnan toteuttamiseen (aika ja raha).
- Vastuuhenkilöiden pysyvyyden varmistaminen.
- Johdon sitouttaminen, esim. sote-organisaatiossa.
- Yhteistyö eri sektoreiden ja eri tasoilla toimivien toimijoiden välillä.
- Selkeä ja kohdistettu tiedotus toiminnasta ja sen tavoitteista sekä henkilökunnalle että asiakkaille.
- Vastuiden ja ammattinimikkeiden määrittäminen.
- Yleinen yhteiskunnallinen keskustelu aiheesta.
- Ymmärrys poliittisesta päätöksenteosta ja vaikuttamisen kanavista.
- Koulutussisältöjen tarkastelu.
- Tiedon kerääminen ja tuottaminen, tutkimukset, näyttö toiminnan hyödyistä ja vaikuttavuudesta.

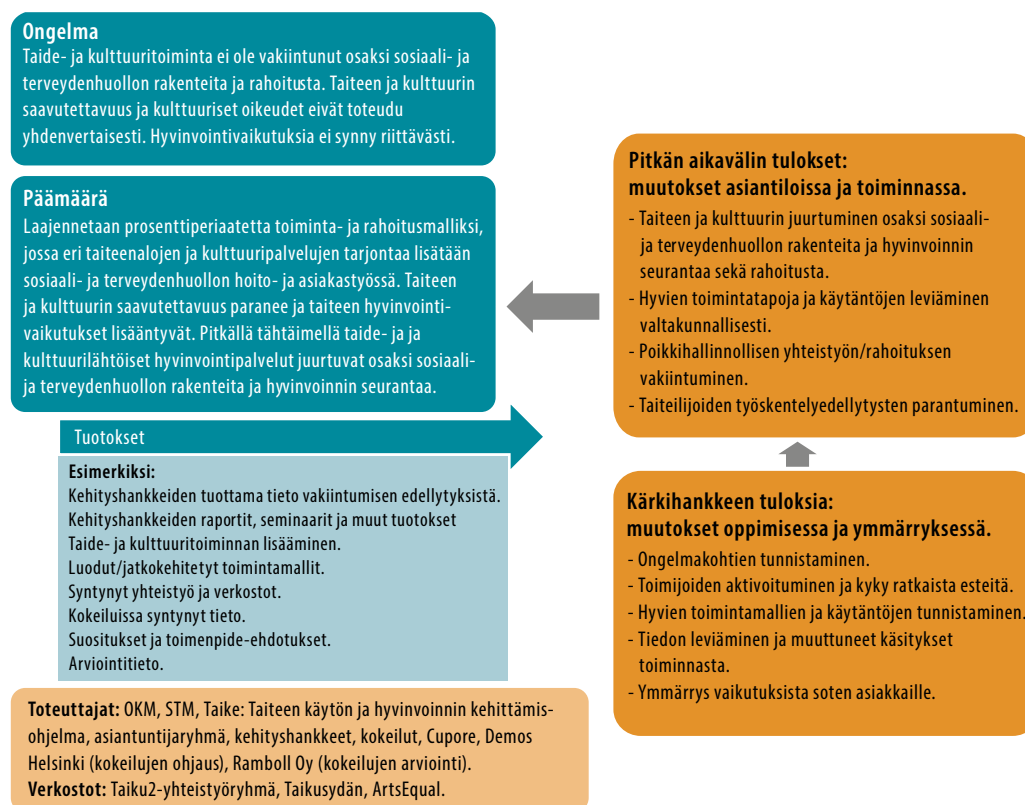
Kärkihankkeen aikana tehtiin lisäksi paljon erilaista vaikuttamistyötä, joka lisäsi tietoa ja ymmärrystä taiteen ja kulttuurin käytöstä ja vaikutuksista sosiaali- ja terveystalveluissa eri toimijoille eripuolella Suomea. Ymmärryksen tasosta tai asenteiden muutoksesta ei ole kuitenkaan riittävän kattavaa tietoa, jotta juurtumista voisi tarkastella sen perusteella.

Hankkeiden yhteiskehittäminen oli pääosin onnistunutta. Yhteiskehittämisestä hyötyivät etenkin ne hankkeet, jotka suuntautuivat vaikuttamaan maakunta- ja sotevalmisteluun. Nämä hankkeet muodostivat sisällöllisesti yhtenäisen ryhmän, joille keskinäisen kielen ja käsitteiden muodostaminen oli helpompaa.

Kärkihankkeen vaikutuksesta yhteistyö ja dialogi sote- sekä taide- ja kulttuuritoimijoiden välillä kasvoi ja vahvistui eri puolilla Suomea. Esimerkiksi 13 kunnan AILI-hanke on synnyttänyt kulttuurisen vanhustyönverkoston, jonka osana toimivat sote/kulttuuri-työparit kussakin kunnassa. Kehityshankkeet ovat muodostaneet tietoa vaihtavan verkoston, ja myös sote-asiantuntijoiden välille on syntynyt verkostoitumista. Yhteistyön kehitystarpeita ja jatkotoimia on kartoitettu ja selvennetty. Poikkihallinnollisen työskentelyn myötä pystyttiin muun muassa aloittamaan keskustelu taiteen ja kulttuurin roolista sote-palveluissa osana (tulevaa) maakuntarakennetta. Kärkihankkeessa tehty sektorien välinen kehittämistyö herätti huomiota myös kansainvälisesti. Vaikka poikkihallinnollisuus toimijoiden välillä lisääntyi, kaippaa se edelleen vahvistamista. Jatkossa olisi erityisen tärkeää huolehtia syntyneen yhteistyön ja verkostojen säilymisestä, sillä se luo edellytyksiä toiminnan vakiintumiselle.

OKM:n julkaisussa *Esitys prosenttiperiaatteen edistämiseksi*⁵⁵ todetaan prosenttiperiaatteen laajentamisen olevan osoitus siitä, miten periaatteeseen liittyvät käsitteet muuttuvat ja kehittyvät. Kärkihankkeessa käsitteen käyttö aiheutti hämmennystä, mutta vahvisti jossain määrin perinteisen prosenttiperiaatteen tunnettuutta myös sellaisten toimijoiden parissa, joille käsite on ollut entuudestaan vieras. Kehityshanketoiminnan seurauksena perinteistä prosenttiperiaatetta päätettiin käyttää kahdessa tulevassa sairaala- tai lisärakennushankkeessa. Myös ajatus ”prosentista” (joko resursseista tai ajasta) oli konkreettinen ja havainnollisti asiaa. Kehityshanketoimijat näkivät tavoitteen prosenttiperiaatteen laajentamisesta kuitenkin ennemmin tulevaisuuden asiana tai välillisesti edistettävänä.

Kärkihankkeen tuloksia voi tarkastella yleisellä tasolla lyhyen ja pitkän aikavälin tulosten kuvaamisella (kuvio 3) sekä valtion talousarvioesityksissä⁵⁶ kullekin vuodelle asetettujen tavoitteiden toteutumisen kautta (taulukko 5).

Kuvio 3. Kärkihankkeen lyhyen (2016–2018) ja pitkän aikavälin (2019->) tuloksia.

55 OKM (2017): *Esitys prosenttiperiaatteen edistämiseksi*. Opetus- ja kulttuuriministeriön julkaisu 2017:50.

56 <http://budjetti.vm.fi>

Taulukko 5. Valtion talousarvioesitysten tavoitteet kärkihankkeelle vuosina 2017–2019 ja tavoitteiden toteutuminen.

Talousarvioesitykset (kärkihankkeen yhteiskunnallisen vaikuttavuuden tavoitteet vuosittain)	
2017	<p>TAVOITE: Taide- ja kulttuuripalveluiden tarjonta ja käyttö lisääntyvät sosiaali- ja terveydenhuollossa.</p> <p>TOTEUMA: Taiteen ja kulttuurin tarjontaa ja käyttöä lisättiin sekä suoraan että välillisesti. Useissa kehityshankeissa toteutettiin taide- ja kulttuuritoimintaa, johon osallistui suuri määrä ihmisiä, niin tekijöinä kuin kokijoina. Toiminnan maantieteellinen kattavuus laajeni maakuntien ja kuntien osalta. Toimijajoukko ja niiden luomat verkostot ovat olleet laajat. Moni samankaltaista toimintaa toteuttava taho ei kuitenkaan saanut kärkihankeavustusta.</p>
2018	<p>TAVOITE: Edellytykset taide- ja kulttuuripalvelujen juurtumiselle osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa paranevat.</p> <p>TOTEUMA: Yhteensä 14 kehityshanketta ja 7 kokeilua edistivät tavoitetta ja tuottivat asiaa koskevaa tietoa (esteet, edistävät tekijät). Edellytyksiä (mm. toiminta- ja rahoitusmalleja) kartoitettiin ja kehitettiin sekä tehtiin rakenteellista kehittämistyötä. Paikallisesti saavutettiin toiminnan ja rahoituksen juurtumista, mutta valtakunnallinen vakiintuminen puuttuu. Sote-uudistuksen viivästyminen tuotti epävarmuutta kehitystyössä. Teemaa on nostettu esille valtakunnallisesti osana sote- ja maakuntauudistusta esimerkiksi alueuudistus.fi -sivustolla. Toiminnan edistämiseksi ja määrittelyssä on lopulta kentällä edetty nopeammin kuin itse sote- ja maakuntauudistus on edennyt.</p>
2019	<p>TAVOITE: Hyvinvointia ja terveyttä edistävä taide- ja kulttuuripalvelutoiminta vakiintuu osaksi sosiaali- ja terveydenhuoltoa.</p> <p>TOTEUMA: Tavoitetta kannattaa arvioida vasta vuoden 2020 aikana tai myöhemmin. Pohjana arvioinnille voidaan käyttää erilaisia suosituksia ja jatkotoimenpiteitä. Nyt laadittaville toimenpiteille on määriteltävä kriteerit, joita vasten toteutumista voidaan arvioida myöhemmin. Lisäksi tulee määritellä tarkemmin, mitä palvelutoiminnalla ja vakiintumisella tarkoitetaan. Arvioinnissa kannattaa hyödyntää monialaista asiantuntemusta (kulttuuri/sote).</p>

Yllättävät vaikutukset ja sivuvaikutukset

Erilaiset hankkeet ja toimintaohjelmat voivat tuottaa eri vaiheissaan monenlaisia vaikutuksia. Vaikutukset voivat olla tarkoitettuja tai tarkoittamattomia, odotettuja tai odottamattomia. Vaikutukset voivat kohdentua toiminnan tarkoitettulle kohderyhmälle ja -alueelle (pääasialliset tai vastakkaiset vaikutukset) tai ne voivat toteutua varsinaisen kohteen ulkopuolella (sivuvaikutukset). Tällaisten, usein pitkäaikaisten ja kasaantuvien, vaikutusten unohtaminen arvioinnista antaa toiminnan tuottamista vaikutuksista pahimmassa tapauksessa vajavaisen kuvan. Tavoitelähtöisessä arvioinnissa saattaa jäädä havaitsematta tärkeitä vaikutuksia ja tuloksia, joita ei vielä tavoitteita asetettaessa osattu ennakoita.⁵⁷ Kärkihankkeen myötävaikutuksella saavutettiin monenlaisia tuloksia, joista osa ei ollut kirjattuna alkuperäisenä tavoitteena. Tällaisia kärkihankkeen edistämiä vaikutuksia ovat jo mainittujen lisäksi esimerkiksi:

- Kulttuurin TEA-viisarin kehitystyön aloittaminen
- Kaikukortin käytön laajentaminen ja pilotoinnit uusilla alueilla
- 100 minuuttia kulttuuria viikossa -ajattelun syntyminen ja edistäminen⁵⁸

57 Ks. lisää Svensson ym. 2013. On huomioitava, että on erittäin vaikeaa esittää objektiivisen tarkasti, mikä vaikutus voidaan ymmärtää minkäkin toiminnan seuraukseksi.

58 Ks. esim. vuoden 2019 kampanja: <https://100minuuttiaitaidetta.taike.fi/>

- Prosentti(periaate)tavoitteen siirtyminen poliittisten puolueiden ohjelmiin eri muodoissa (esim. Vasemmisto, Vihreät, SDP).
- Vaikuttamistyö, esimerkiksi tietokortti ja alasivusto alueuudistus-sivustolle.⁵⁹
- Kehityshankkeiden näkökulmasta yllättäviä vaikutuksia olivat muun muassa sote-toimijoiden innostus ja mielenkiinto taide- ja kulttuuri-toimintaa kohtaan, keskustelun ja yhteistyön lisääntyminen sekä kansainvälisen yhteistyön syntyminen ja kansainvälinen kiinnostus asiaan.

Missä on vielä kehitettävää?

Vakiintuneita, valtakunnallisia rahoitusmalleja ei ole saatu luotua, eikä prosenttiperiaate ole tähän mennessä laajentunut tavoitellulla tavalla. Yksi kärkihankkeen tavoitteista oli, että taide- ja kulttuuria rahoitettaisiin sosiaali- ja terveyspalveluiden käyttömenoista. On pohdittava, onko taiteelle ja kulttuurille tulevaisuudessa sotessa omia rahoitusmalleja, vai kohdistetaan olemassa olevaa rahoitusta nykyisten palveluiden sisällä luomatta uusia kustannuspaikkoja. Rahoituksen yleinen vähyys, tehokkuusvaatimukset sekä säästötavoitteet voivat olla ristiriidassa pysyvän rahoituksen tavoitteen kanssa, etenkin jos lainsäädäntö, normisto ja kannustimet eivät suoraan velvoita kohdistamaan rahaa taiteeseen ja kulttuuriin.

Taiteen ja kulttuurin merkitys hyvinvoinnin tuottajana tulisi huomioida, kun kuntien ja maakuntien rahoitukseen luodaan kannustinelementtejä. Lainsäädäntöön tai kannustimiin ei ole saatu merkittäviä muutoksia koskien taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuutta ja saavutettavuutta tai kulttuuristen oikeuksien toteutumista. Muutokset lainsäädäntöön tai kannustimiin eivät olleet kärkihankkeen suorana tavoitteena, mutta niillä on merkitystä rahoituksen määräytymisessä ja toiminnan vakiintumisessa pysyväksi käytännöksi. Esimerkiksi kuntien peruspalveluiden valtionosuuden HYTE-kerroin ei vielä toistaiseksi sisällä kulttuuri-indikaattoreita (vrt. liikunta).

Sote- sekä taide- ja kulttuuri-toimijoiden yhteistyö sekä toiminnan ankkuroituminen ovat kesken. Asiantilaan vaikuttaa osaltaan sote- ja maakuntauudistusten keskeneräisyys. Kärkihanketoiminnan tulisi tavoittaa vielä kattavammin suurempi osa sosiaali- ja terveyspalveluiden henkilökunnasta, päättäjistä ja johtajista.⁶⁰ Taide ja kulttuuri nähdään edelleen sotesta erillisenä toimintana. Huolimatta hallinnonalojen kehittyneestä ja tiivistyneestä yhteistyöstä, hallinnonalojen kielet ovat edelleen erilaisia, eikä keskinäisen ymmärryksen

⁵⁹ <https://alueuudistus.fi/kulttuurihyvinvointi>

⁶⁰ Voidaan esimerkiksi pohtia kuinka taiteen ja kulttuurin rooli sosiaali- ja terveyspalveluissa nähdään sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestäjätahoilla: <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/sosiaali-ja-terveysasiat/sosiaali-ja-terveydenhuollon-jarjestaminen-2018>

löytyminen ole aina helppoa. Asian edistäminen on vielä(kin) taide- ja kulttuurisektoriveitoista. Asian edistyminen vaatii muun muassa, että sote-sektorilla sisäistetään kulttuuriset tarpeet osaksi kokonaisvaltaista hyvinvointia.

Poikki (tai moni-)hallinnollisuuden tulisi valtionhallinnon tasolla olla vahvempaa ja konkreettisempaa, mikä edellyttää tulevaisuudessa rahoitusvastuun jakamista, tavoitteiden konkretisoimista ja siirtämistä muun muassa tulossopimuksiin (Taike, THL) sekä esimerkiksi valtionavustusten suunnittelua ja myöntämistä eri hallinnonalojen asiantuntijuutta hyödyntäen. Erityisesti OKM:n henkilöstö- ja koordinoitiresurssit olivat kärkihankkeen suhteen osittain niukat. Tulevaisuudessa täytyy huomioida tarkemmin, kuinka erilaiset hankekoordinaatiotehtävät sovitetaan yhteen perustyötehtävien kanssa ja kuinka poikihallinnollisten hankkeiden toimeenpanoa todella koordinoidaan eri hallinnon aloilta. Hieman yleistäen voidaan sanoa, että paikallis- ja aluetasolla sekä käytännön toiminnassa edistetään asiaa, joka ei vielä saa valtionhallinnosta täyttä tukea.

Hankkeisiin perustuva kehittämistyö on ollut Suomessa jo 1990-luvulta keskeinen osa yhteiskuntapolitiikkaa. Hankkeistumisen myötä myös vaatimus hankkeiden vaikuttavuudesta, sen seurannasta sekä todentamisesta on tullut osaksi hanketoiminnan arkipäivää, samoin toiveet vakiintumisesta. Sekä aiemman että kärkihankkeen aikana kertyneen tiedon ja kokemusten perusteella uuden, pysyvän rakenteen vakiinnuttaminen hanketoiminnalla on lähtökohtaisesti varsin hankalaa. Juurtuminen on vaateena usein, mutta sen toteuttamiseen on todellisuudessa usein liian vähän työkaluja. On myös tärkeää, että hankkeiden rahoittaja pohtii jo etukäteen, kuinka hankkeissa tuotettava tieto, esimerkiksi loppuraportit, kootaan samaan paikkaan helposti saataville. Jatkossa on kiinnitettävä huomiota siihen, millaisia odotuksia ja tavoitteita hanketoiminnalle asetetaan. Yksittäisten toimintamallien vakiinnuttaminen on mahdollista, mutta laajemman ymmärryksen ja muutoksen aikaansaaminen esimerkiksi hallinnollisiin rakenteisiin on vaikeampaa ja aikaa vievämpää. Voidaan esimerkiksi kysyä, miten todennäköistä on, että määräaikaisella, taide- ja kulttuurisektorin myöntämällä hankerahoituksella pystytään saavuttamaan pysyvää muutosta tai synnyttämään uusia rahoitusmalleja soten sisälle. Yksittäisiltä kehityshankkeilta tuli myös kritiikkiä hallituskausittaista kärkihanketoimintaa kohtaan: miten edistää jatkuvuutta, kun kärkihankkeet päättyvät hallituskauden myötä?

Hankkeiden kokemusten perusteella tärkeää on yleisesti huomioida, että toiminnan olemassaolon, jatkuvuuden ja suunnitelmallisuuden kannalta hankerahoitusta pysyvämpi rahoitus on välttämätöntä. Kehityshankkeeseen sidottu rahoitus ja eri tahojen hankerahoitusosuudet ovat sinänsä eri asia kuin pysyvä rahoitus esimerkiksi käyttötalousmenoista. Taide- ja kulttuuritoiminnan rahoittaminen osana normaalia soten toimintaa vaatii yhteisen ymmärryksen siitä, mitä merkitystä taide- ja kulttuuritoiminnalla osana kokonaisvaltaista hyvinvointia oikeasti on. Ymmärrystä on kärkihankkeen aikana lisätty, mutta sen kehittyminen kaippaa vielä lisätyötä.

Kehityshankkeiden keskinäinen erilaisuus oli vahvuus, ja erilaisten toimijoiden ja hankkeiden rahoittaminen mahdollisti laaja-alaisen kehittämistyön, erilaiset kokeilut ja useisiin asioihin vaikuttamisen. Samaan aikaan rahoituksen jakautuminen laajalle aiheutti piste-mäistä toimintaa ja yhdenmukaisten tavoitteiden asettaminen oli vaikeaa. Jatkossa kannattaa pohtia, olisiko hyödyllistä pystyä vertaamaan sitä, miten sama toiminta onnistuu erilaisissa paikoissa, organisaatioissa ja ympäristöissä. Kärkihankkeen tavoitteissa ja toimenpanossa ei esimerkiksi eroteltu, mitä sote-palvelujen osa-alueista halutaan erityisesti kehittää ja miten. Sosiaali- ja terveyspalvelut ovat erittäin monimuotoinen kokonaisuus ja soten asiakaskunnalla voi olla hyvin vaihtelevat kulttuuriset tarpeet. Sosiaali- ja terveyspalvelut poikkeavat toisistaan tavoitteiden, lainsäädännöllisen perustan, rahoitus- ja järjestämisvastuiden sekä toimijakentän osalta.⁶¹ Lisäksi voidaan erottaa edellisistä hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen vastuut.⁶²

Taide- ja kulttuurialan toimijoiden markkinointi- ja tuotteistamisosaamista tulee vahvistaa. Taide- ja kulttuuritarjonnan lisääminen osana sote-palveluita edellyttää, että taide- ja kulttuuripalveluita osataan myydä ja markkinoida niitä potentiaalisesti ostaville organisaatioille (yritysmaailmaa ja työterveyspalveluita kannattaa myös pohtia potentiaalisina ostajina). Toimiminen sote-organisaatioissa tai niiden kanssa edellyttää organisaatioiden toimintakulttuurin ja -logiikan ymmärrystä. Asiaa voidaan edistää muun muassa taide- ja kulttuurialan koulutussisältöjä ja täydennyskoulutusmahdollisuuksia tarkastelemalla.

Tulevaisuudessa tulisi lisäksi pohtia, millainen rooli taide- ja kulttuurilaitoksilla on taiteen ja kulttuurin saavutettavuuden toteutumisesta, myös sote-palvelujen piirissä olevien henkilöiden osalta. Taidelaitosten valtiosuusjärjestelmää on tarvittaessa tarkasteltava myös näiden teemojen osalta. Myös vapaan sivistystyön roolia tulisi tuoda enemmän esiin saavutettavuuden edistämiseksi. Kärkihankkeen kehityshanketoimijoille vuonna 2018 tehdyn kyselyn mukaan palveluiden tuottajien välinen yhteistyö nähdään keskeiseksi.

Taide ja kulttuuri osana sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita täydentävät ja monipuolistavat sote-palveluita sekä lisäävät mahdollisuuksia kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen eri elämäntilanteissa. Taide- ja kulttuuripalveluiden vaikuttavuus voi lisääntyä, kun ne ovat yhtä kattavammin erilaisten väestöryhmien ja uusien yleisöjen saavutettavissa. Myös sote-palveluiden vaikuttavuus voi lisääntyä hyödyntämällä taiteen ja kulttuurin vaikutuksia nykyistä paremmin. Potentiaalisia hyötyjiä ovat niin sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaat kuin sote-organisaatioiden henkilökunta, taiteilijat ja taide- ja kulttuurialan toimijat.

61 Ks. esim. <https://stm.fi/sotepalvelut> sekä <https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/sosiaali-ja-terveysasiat>

62 <https://stm.fi/hyvinvoinnin-edistaminen>

Kärkihankkeen aikana keskusteltiin useaan otteeseen taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista ja niihin perustuvan näytön tarpeellisuudesta.⁶³ Hyvinvointivaikutusten lisääminen oli yksi kärkihankkeen tavoite. Osa hanketoimijoista koki näytön tarpeelliseksi, jotta taide- ja kulttuuritoiminnan hyödyt olisivat perusteltavissa etenkin rahoituspäätöksiä tekeville. Hyvinvointivaikutusten mittaaminen on kuitenkin vaikeaa. Taide ja kulttuuri taipuvat harvoin arvioitaviksi kliinisin lääketieteellisin menetelmin ja kokemukset taiteesta ja kulttuurista ovat usein yksilöllisiä sekä aika- ja paikkasidonnaisia. Kokemusten vaikutuksia voi myös olla vaikea todentaa ja sanoittaa, etenkin lyhyellä aikavälillä. Samaan aikaan useissa tutkimuksissa on osoitettu, että taiteella ja kulttuurilla on merkitystä ihmisen hyvinvointiin. Kärkihankkeen kokemusten valossa taiteen ja kulttuurin vaikutuksesta hyvinvointiin tarvitaan edelleen lisää kotimaista tutkimusta.

Lähdekirjallisuus

- Chouinard, Jill Anne (2013). "The Case for Participatory Evaluation in an Era of Accountability". *American Journal of Evaluation* 34(2), 237–253.
- Dahler-Larsen, Peter (2005). *Vaikuttavuuden arviointi*. Helsinki: Stakes.
- Hupe, Peter L. & Hill, Michael J. (2015). 'And the rest is implementation: Comparing approaches to what happens in policy processes beyond Great Expectations. *Public Policy and Administration* Vol. 31(2) 103–121
- Häyrynen, Simo (2015). *Kulttuuripolitiikan liikkuvat rajat*. Kulttuuri suomalaisessa yhteiskuntapolitiikassa. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.
- Kangas, Anita & Pirnes, Esa (2015). "Kulttuuripoliittinen päätöksenteko, lainsäädäntö, hallinto ja rahoitus." Teoksessa Heiskanen, Ilkka & Kangas, Anita & Mitchell, Ritva *Taiteen ja kulttuurin kentät. Perusrakenteet, hallinta, lainsäädäntö ja uudet haasteet*. Helsinki: Tietosanoma. 23–108.
- Kivipelto, Minna (2008). *Osallistava ja valtaistava arviointi. Johdatus periaatteisiin ja käytäntöihin*. Helsinki: Stakes.
- Liikanen, Hanna-Liisa (2010). *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia – ehdotus toimintaohjelmaksi 2010–2014*. Opetusministeriön julkaisu 2010:1.
- Seppänen-Järvelä, Riitta (2004). *Prosessiarviointi kehittämissuunnitelmassa. Opas käytäntöihin*. FinSoc Arviointiraportteja 4/2004. Helsinki: Stakes.
- Sosiaali- ja terveysministeriö (2015). *Taiteesta ja kulttuurista hyvinvointia. Toimintaohjelman 2010–2014 loppuraportti*. Sosiaali- ja terveysministeriön raportteja ja muistioita 2015:17
- Stufflebeam, Daniel L. & Coryn, Chris L. S. (2014): *Research Methods for the Social Sciences: Evaluation Theory, Models, and Applications* (2). San Francisco: Jossey-Bass.
- Svensson, Lennart & Brulin, Göran & Jansson, Sven & Sjöberg, Karin (2013) (toim.) *Capturing Effects of projects and programmes*. Lund: Studentlitteratur.
- Vedung, Evert, 1997, "Process Evaluation and Implementation Theory", ch 13, 209-245, in *Public Policy and Program Evaluation*, London: Transaction Publishers.

63 Ks. Esim. Liisa Laitinen (2017): *Vaikuttavaa? Taiteen hyvinvointivaikutusten tarkastelua -tutkimuskatsaus*. Turun ammattikorkeakoulun tutkimuksia 46. Lisäksi Sitran ja Taikusydämen tietokortit. Kaikki saatavilla Taikusydämen nettisivujen kautta: <https://taikusydän.turkuamk.fi/tietopankki/tyokalut/>

2.2 Ramboll/Owal Group: Kokeilujen arviointi

Risto Karinen, YTM

2.2.1 Johdanto

Prosenttiperiaatteen laajentamisen tavoitteena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ja siten edistää taiteen hyvinvointivaikutuksia. Tämä tapahtuu lisäämällä eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa sekä käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä. Kärkihankkeelle osoitetulla määrärahalla on tuettu kuntia ja kuntayhtymiä ja muita toimijoita siinä, että ne kehittävät olemassa olevia hyviä käytäntöjään tai uusia toimintatapoja. Kehittämishankkeiden ohella kärkihankkeessa on toteutettu erilisiä ohjattuja kokeiluja. Kokeilujen tavoitteena on ollut etsiä ja testata toiminta- ja rahoitustapoja prosenttiperiaatteen laajentumiseksi.

Ohjatut kokeilut valittiin kesällä 2017 opetus- ja kulttuuriministeriön (OKM) ja Demos Helsingin toimesta. Valitut seitsemän kokeilua olivat:

- Jyväskylän kaupungin Taidetuulahdus -kokeilu
- Kulttuuri ankkurina Tampereen kaupungin sosiaali- ja terveystalouksissa
 - Sosiaalisen perhetyön asiakasperheet (kulttuurilähete)
 - Mielenterveyspalveluiden piirissä olevat nuoret aikuiset
 - Työterveyden avokuntoutuskokeilu
 - Ikääntyneet (kuvapuhelin)
- Klovnerian työmuotojen kehittäminen Helsingin yliopistollisessa sairaalassa / klovnerian vaikutusten tutkiminen
- Helsingin Diakonissalaitoksen yhteisöllinen teatteriesitys

Arvioinnin keskeiset tarkasteltavat teemat olivat osallistujien saamat hyvinvointihyödyt, arjen toiminnan kehittäminen (sisältäen johtamisen, työyhteisön toiminnan ja taiteilijan aseman), rakenteiden, järjestämistapojen ja rahoitusmallien kehittämisen sekä uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittämisen. Kokeiluista pyrittiin tunnistamaan näiden osalta sekä havaittavia tuloksia että saatuja oppimiskokemuksia ja syntyneitä näkemyksiä. Kokeilujen arviointi toteutettiin kesäkuun 2017 ja marraskuun 2018 välisenä aikana. Kokeilujen arvioinnin toteutti Ramboll Management Consulting Oy ja Risto Karinen (tammikuusta 2018 alkaen Owal Group Oy) sekä Antti Eronen (lokakuuhun 2017 saakka).

Arvioinnin aineistot koostuivat kaikkien kokeilujen tuottamista materiaaleista (suunnitelmat, raportit ja asiakaspalaute) sekä arvioinnin omasta tiedonkeruusta. Arvioinnin omassa tiedonkeruussa keskeisenä lähteenä toimi kokeilujen avaintoimijoiden haastattelut. Lisäksi

arviointi osallistui kokeilujen oman tiedonkeruun suunnitteluun sekä toteutti asiakaskyselyn Tampereen kaupungin työterveyden kokeilussa. Työterveyden ja nuorten aikuisten kokeiluissa mukana olevat taiteilijat pitivät kirjaa kokemuksistaan. Näitä muistiinpanoja on hyödynnetty osana arviointiaineistoa.

Arvioinnin haastatteluja toteutettiin kolmessa vaiheessa: kokeilujen suunnitteluvaiheessa syksyllä 2017, kokeilujen toteutusvaiheessa keväällä 2018 ja kokeilujen jälkeen kesällä ja alkusyksystä 2018. Haastatteluja toteutettiin sekä puhelimitse että paikan päällä. Helsingin Diakonissalaitoksen kokeilun, teatteriproduktion, varsinaisen toteutusvaihe oli jo alkusyksystä 2017, joten sen arviointi toteutettiin vastaavasti muita kokeiluja aikaisemmin. Jyväskylän kokeilussa puolestaan kyse oli kahdesta työsuhteisesta taiteilijasta, joiden työsuhteet alkoivat alkusyksystä 2017 jatkuen helmikuuhun 2018, joten arvioinnin aikataulu vastasi kokeilun aikataulua. Tampereen kaupungin neljän kokeilun osalta arviointi haki vuoden 2018 alussa ja sai erilliset tutkimusluvut Tampereen kaupungilta. Klovneriaa koskevan kokeilun osalta arviointi toteutti tiedonkeruuta koskien saatuja kokemuksia ja avaintoimijoiden näkemyksiä, mutta ei koskien mitattuja potilaskokemuksia, joiden osalta toteutettiin OKM:n tuella erillinen Aalto -yliopiston toteuttama tutkimustyö.

Arviointi osallistui kokeilujen suunnittelu- ja toteutusvaiheessa pidettyihin kaikkien kokeilujen yhteisiin työpajoihin (syksy 2017) sekä kokeilujen sidosryhmäseminaariin lokakuun lopussa 2018. Arviointi on ollut edustettuna kärkihankkeen asiantuntijaryhmän kokouksissa syksyn 2017 ja vuoden 2018 kuluessa. Arviointi on toteutettu tiiviissä vuorovaikutuksessa arvioinnin tilaajan eli OKM:n, itse kokeilujen ja kokeiluprosessia fasilitoineen Demos Helsingin kanssa.

Tässä raportissa käydään läpi arvioinnin keskeiset havainnot ja johtopäätökset. Raportin toisessa luvussa esitetään kokeilujen keskeiset tulokset temaattisesti jaoteltuna arviointiteemojen mukaan ja kaikki kokeilut huomioiden. Luvussa kolme esitetään ja käydään läpi kukin kokeilu yksitellen. Neljännessä luvussa esitetään arvioijan johtopäätökset ja kehittämissuosituksiset.

2.2.2 Kokeilujen tulokset arviointiteemoittain

Tässä luvussa arvioidaan tuloksia neljän keskeisen teeman osalta. Ensimmäinen teema kattaa osallistujien saamat hyödyt. Toisena teemana on arjen toiminnan kehittäminen sisältäen johtamisen, työyhteisön ja taiteilijan aseman. Kolmantena teemana on rakenteiden, järjestämistapojen ja rahoitusmallien kehittäminen. Neljäntenä teemana uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittäminen. Näiden teemojen käsittelyn jälkeen esitetään yhteenveto kokeilujen muodostamasta kokonaisuudesta käsiteltyjen teemojen osalta. Tässä kappaleessa käsiteltävien teemojen yhteydessä nostetaan esiin kunkin teeman yhteydessä ne kokeilut, jotka erityisesti saavuttivat arvioinnin näkökulmasta tuloksia kunkin teeman osalta.

Osallistujien saamat hyödyt

Yhteenveto

- Arvioinnin kohteina olevissa kokeiluissa vahvin näyttö saatiin sairaalaklovnien kokeilusta, jossa klovneriaa hyödynnettiin laskimokanyylin laitton yhteydessä.
- Klovni kokeilun lisäksi asiakkaissa tapahtuvaa muutosta pystyttiin mittaamaan Tampereen kaupungin mielenterveyspalveluiden piirissä olevien nuorten kokeilun osalta.
- Näissä kahdessa edellä mainitussa kokeilussa oli molemmissa sote -palveluiden sisällä erityisen vahva kiinnostus ja halu taiteen ja kulttuurin hyödyntämiseen sekä sen mittaamiseen.
- Muissa kokeiluissa asiakkaiden hyötyä tarkasteltiin suoran asiakaspalautteen, havainnoinnin ja välillisen palautteen kautta.
- Useassa kokeilussa sote -työyhteisöjen edustajat ovat kokeilujen eri vaiheissa olleet sekä kehittäjänä että osallistujan rooleissa. Näin ollen myös työyhteisöjen saamat hyödyt on tärkeää huomioida kokeiluja tarkasteltaessa.

Erilaisia osallistujien, potilaiden tai asiakkaiden taiteesta ja kulttuurista saamia hyvinvointihyötyjä on tutkittu paljon sekä kansainvälisesti että Suomessa. Arvioinnin kohteina olevissa kokeiluissa vahvin näyttö saatiin sairaalaklovnien kokeilusta, jossa klovneriaa hyödynnettiin laskimokanyylin laitton yhteydessä. Lapsipotilaiden ja perheiden potilaskokemus oli positiivinen. Kohderyhmän lapset kokivat vähemmän jännitystä toimenpiteen aikana ja enemmän iloa, hauskuutta ja varmuutta toimenpiteen jälkeen. Klovneriaa koskeva kokeilu pystyttiin toteuttamaan siten, että mukana oli kontrolliryhmä, ja jakautuminen kohderyhmän ja kontrolliryhmän välillä oli satunnaista.

Klovnien kokeilun lisäksi asiakkaissa tapahtuvaa muutosta pystyttiin mittaamaan Tampereen kaupungin mielenterveyspalveluiden piirissä olevien nuorten kokeilun osalta. Mittaamista tehtiin sekä sosiaalisten taitojen että psyykkisen hyvinvoinnin osalta. Kokeiluissa osallistujien lukumäärä oli kuitenkin pieni eikä käytössä ollut kontrolliryhmää, joten saatuja positiivisia mittaustuloksia ei voi yleistää.

Näissä kahdessa edellä mainitussa kokeilussa oli molemmissa sote -palveluiden sisällä erityisen vahva kiinnostus ja halu taiteen ja kulttuurin hyödyntämiseen sekä sen mittaamiseen. Muita kokeiluja systemaattisempi mittaaminen onnistui parhaiten silloin, kun sote -palveluiden johdossa olevilla henkilöillä oli itsellään vahva tiedon saamisen ja palveluiden ja toimenpiteiden kehittämisen intressi. Vahvojen sote -professionien ja

ammatti-identiteettien piirissä tällaiset kehittämistyötä eteenpäin vievät ”asian omistavat muutosagentit” ovat erityisen tärkeitä.

Muissa toteutetuissa kokeiluissa asiakkaiden hyötyä tarkasteltiin suoran asiakaspalautteen, havainnoinnin ja välillisen palautteen kautta. Käytännössä kaikissa kokeiluissa kerättiin asiakastyytyväisyyttä koskevaa tietoa. Asiakaspalaute kokeiluissa oli valtaosaltaan erittäin tai melko positiivista. Hyvä asiakaspalaute kertoo sinällään kokeiluissa toteutetun taide- ja kulttuuritoiminnan laadusta ja palvelujen laadun takana olevasta osaamisesta. Kokeilujen perusteella voidaan todeta, että taiteen ja kulttuurin hyödyntämiseen sote -palveluissa liittyvä taiteilijoiden osaaminen ei ole kehityksen tai toiminnan laajemman soveltamisen pullonkaula. Osaamista on, ja se on kehittynyt jo pitkältä ajalta erilaisten hankkeiden ja kehittämistoimenpiteiden seurauksena.

Useassa kokeilussa sote -työyhteisöjen edustajat ovat kokeilujen eri vaiheissa olleet sekä kehittäjän että osallistujan rooleissa. Näin ollen myös työyhteisöjen saamat hyödyt on tärkeää huomioida kokeiluja tarkasteltaessa. Usea kokeilu hyödynsi erilaisia osallistavan suunnittelun keinoja, mikä lisäsi kohtaamisia ja vuorovaikutusta eri asiantuntija- ja ammattiryhmien välillä. Silloin kuin mukana olevien sote -palvelujen henkilökunta pystyi osallistumaan ja perehtymään kokeiltuihin menetelmiin ja toimintamuotoihin kokemuksellisesti ja omakohtaisesti ja vaikuttamaan valittuihin toteutustapoihin, päästiin kokeiluissa myös pisimmälle. Toiminnan vaikuttavuus syntyi aidon yhteissuunnittelun avulla. Useassa kokeilussa työyhteisö sai uusia ajatuksia ja konkreettisia työkaluja, joiden hyödyntäminen jatkossa on osa kokeilujen aikaansaamaa vaikutusta.

Arjen toiminnan kehittäminen

Yhteenveto

- Jatkuvaa arjen ja käytännön tason toiminnan kehittämistä tapahtui erityisesti niissä kokeiluissa, joissa vuorovaikutus sote -työyhteisöjen edustajien ja taiteilijoiden ja kulttuuritoimijoiden välillä oli jatkuvaa tai ainakin tiivistä.
- Jyväskylän kaupungin kokeilussa kaksi työsuhteista taiteilijaa työskenteli kahdessa vanhusten päiväkeskuksessa puolen vuoden ajan. Kokeilussa hahmottui eräänlainen ”kehittäjä-taiteilijan” työnkuva.
- Sairaalaklovnien kokeilua on tarkasteltava sitä taustaa vastaan, että kokeilun eri osapuolilla on jo takanaan pitkä yhteistyön historia. Kokeiluun valikoitunut toimenpide, kanyylin laitto, on perustoimenpide, jonka yhteydessä systemaattinen potilaskokemuksen luotettava mittaaminen oli käytössä olevassa aikataulussa toteutettavissa.
- Helsingin Diakonissalaitoksen yhteisöllisen teatteriesityksen voi nähdä eräänlaisena koko yhteisön (työyhteisö, asukkaat ja sidosryhmät) yhteisenä kehittämishankkeena, jonka huipentuma oli itse varsinainen produktion pääesitys.
- Tilanteet kokeiluja toteuttaneissa työyhteisöissä olivat monenlaisia ja toimijoiden ”tuttuus” entuudestaan vaihteli. Kyse on aina luottamuksen rakentumisesta ja yhteistyön kehittämisestä asteittain.

Jatkuvaa arjen ja käytännön tason toiminnan kehittämistä tapahtui erityisesti niissä kokeiluissa, joissa vuorovaikutus sote -työyhteisöjen edustajien ja taiteilijoiden ja kulttuuritoimijoiden välillä oli jatkuvaa tai ainakin tiivistä. Jyväskylän kaupungin kokeilussa kaksi työsuhteista taiteilijaa työskenteli kahdessa vanhusten päiväkeskuksessa puolen vuoden ajan. Parhaimmillaan tässä kokeilussa hahmottui eräänlainen ”kehittäjä-taiteilijan” työnkuva tai ehkä jopa sellainen kehittäjän toimenkuva, jossa taide ja kulttuuri ovat toiminnan kehittämisen yksi osa-alue ja jota voi soveltaa laajempaan palvelukonseptiin kuin vain ikäihmisten päiväkeskukseen. Kokeilun aikana törmättiin kuitenkin myös useisiin käytännön tason haasteisiin työyhteisön perusrutiinien ja taiteilijan toiminnan yhteensovittamisessa. Vakiintuneiden käytäntöjen muuttaminen ei osoittautunut aina helpoksi. Lisäksi taiteilijan työn johtaminen siten, että taiteilijoiden esimies oli kulttuuripalveluissa, kun konkreettinen työ puolestaan sijoittui vanhuspalveluihin ja sen kahteen päiväkeskukseen, osoittautui väliin työlääksi tavaksi arjen johtamisen ja asioista sopimisen näkökulmasta. Haastavaksi osoittautui myös se, miten eri osapuolet hahmottivat ja ymmärsivät kokeilevan kehittämisen perusidean. Osa kaipasi selkeämpää tavoitetta ja toiminnan fokusta heti kokeilun alusta pitäen.

Sairaalaklovnien kokeilua on tarkasteltava sitä taustaa vastaan, että kokeilun eri osapuolilla on jo takanaan pitkä yhteistyön historia. Lisäksi kärkihankkeen kokeilu liittyi laajempaan kehitysvaiheeseen, jossa klovnien työ nivoutuu lähemmin osaksi sairaalassa toteutettavia toimenpiteitä. Kokeilussa haluttiin nimenomaan tutkia klovnerian vaikutuksia. Kokeiluun valikoitunut toimenpide, kanyylin laitto, on perustoimenpide, jonka yhteydessä systemaattinen potilaskokemuksen luotettava mittaaminen oli käytössä olevassa aikataulussa toteutettavissa. Koska kyse oli sinänsä rutiiniluonteisesta ja usein toistuvasta toimenpiteestä, oli mahdollista luoda luotettava tutkimusasetelma. Arjen toiminnan kehittämisen näkökulmasta kokeilun, eli toiminnan vaikuttavuuden mittaamisen potilaskokemukseen, merkitys on ainakin kahdenlainen. Ensinnäkin, toimijoiden pitkälle edennyt yhteistyö mahdollisti systemaattisen mittaamisen, mikä on osoitus arjen yhteistyön syvyydestä. Toiseksi, mittaamisen kautta saadut positiiviset tulokset, potilaskokemuksen paraneminen, myötävaikuttavat siihen, että arjen yhteistyötä ja toimenpideklovnieriaa voidaan viedä edelleen eteenpäin esimerkiksi vaativampien toimenpiteiden yhteyteen, mikäli se katsotaan toimijoiden toimesta jatkossa tarkoituksenmukaiseksi.

Helsingin Diakonissalaitoksen yhteisöllisen teatteriesityksen puolestaan voi sekä asukkailta että työyhteisöltä saadun palautteen perusteella nähdä eräänlaisena koko yhteisön (työyhteisö, asukkaat ja sidosryhmät) yhteisenä kehittämishankkeena, jonka huipentuma oli itse varsinainen produktion pääesitys. Koska kokeiluna toteutettu teatteriesitys tarkasteli koko yhteisöä ja sen toimintaa, toi se esiin myös paljon aineksia erilaisen kehittämistyön pohjaksi. Kokeilussa taiteilija menetelmineen toimi ikään kuin ulkopuolisena yhteisön arjen ja toiminnan kehittäjänä.

Tilanteet kokeiluja toteuttaneissa työyhteisöissä olivat tietysti hyvin monenlaisia ja toimijoiden ”tuttuus” entuudestaan vaihteli. Kyse on aina luottamuksen rakentumisesta ja yhteistyön kehittämisestä asteittain. Kun yhteistoiminta oli osapuolille tuoreempaa, kokeiluissa korostuivat perusasiat eli työn johtaminen ja ohjaaminen sekä käytännön toiminnan organisointi sekä myös mahdollisiin taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksiin liittyviin tietotarpeisiin ja asenteisiin vaikuttaminen. Kun toimijoiden yhteistyö oli jo pidemmällä, kyse oli aidosta ja tasavertaisesta yhdessä kehittämisestä ja pyrkimyksestä löytää entistä vaikuttavampia keinoja asiakkaiden hyväksi. Vastaavasti mitä pidemmälle menevää yhteistyö arjen tasolla on entuudestaan ja mitä syvemmälle asiakkaiden hyvinvointivaikutuksiin menevää yhteistyö on, sen vahvemmin nousivat esiin kysymykset yhteistyön pysyvyydestä ja rahoituksen tasosta ja jatkuvuudesta. Syvällisempi arjen toimintaan vaikuttava yhteiskehittäminen ja lyhytkestoinen rahoitus ja lyhyt toiminnan aikajänne on vaikeaa sovittaa yhteen.

Rakenteiden, järjestämistapojen ja rahoitusmallien kehittäminen

Yhteenveto

- Kokeiluilla oli keskenään erilaisia rakenteelliseen kehittämiseen tähtäviä tavoitteita. Rakenteiden kehittämisen osalta kokeilut sijoituivat kuitenkin varsin haastavaan ajankohtaan.
- Tampereen kaupungin kokeilujen yhteydessä käytiin paljon keskustelua toimijoiden tulevasta työnjaosta, tulevista rooleista ja tarvittavista keskinäisistä sopimusjärjestelyistä.
- Jyväskylän kaupungin kokeilu oli lähtökohdiltaan osa kaupungin laajempaa vanhusten päiväkeskusten osittaista kehittämistä eri asiakasryhmiä palveleviksi hyvinvointikeskuksiksi.
- Palveluiden järjestämisen näkökulmasta Tampereen kaupungin kokeilut osoittivat, että ammattitaitoinen palveluintegraattori on kaupungin näkökulmasta toimiva tapa järjestää palvelu.
- Taiteen ja kulttuurin laajempi käyttö sote -palveluissa edellyttää väistämättä sote -palveluiden piirissä olevia työnkuvia, joihin on sisällytetty taiteen ja kulttuurin hyödyntämistä.
- Uudenlaisten rahoitusmallien kehittäminen jäi aiottua vähempään rooliin kokeiluissa johtuen hallinnollisten ratkaisujen viipymisestä.

Kokeiluilla oli keskenään erilaisia rakenteelliseen kehittämiseen tähtäviä tavoitteita. Eriyisesti rakenteiden kehittämisen osalta kokeilut sijoituivat kuitenkin varsin haastavaan ajankohtaan. Tavallaan kaikki neljä Tampereen kaupungin kokeilua liittyivät siihen, miten parhaiten tulevaisuudessa rakennetaan maakunnan ja kunnan väliset suhteet ja määritellään työnjako ja toimijoiden väliset yhdyspinnat ja sopimukselliset järjestelyt. Tampereen kaupungin kokeilujen alkuoletuksena kuitenkin oli, että hallinnollisia tasoja ja järjestelyjä koskevat lainsäädäntöhankkeet olisivat edenneen kokeilujen aikana eteenpäin enemmän kuin ne todellisuudessa etenivät. Varsinaisia ratkaisuja ei tehty vielä kokeilujen kuluessa. Tästä huolimatta kokeilujen yhteydessä käytiin paljon keskustelua toimijoiden tulevasta työnjaosta, tulevista rooleista ja tarvittavista keskinäisistä sopimusjärjestelyistä. Käytännön tasolla rakenteellisia tai rahoituksellisia ratkaisuja merkittävämpänä voikin nähdä kokeilujen opit erilaisista toiminnan järjestelytavoista sekä eri osapuolten välisistä yhteistyön tekemisen tavoista. Tampereen kaupungin kokeiluilla oli siis selkeä rakenteellisen kehittämisen tehtävä, mutta sitä kyettiin edellä mainituista syistä johtuen toteuttamaan vain osin.

Jyväskylän kaupungin kokeilu oli lähtökohdiltaan osa kaupungin laajempaa vanhusten päiväkeskusten osittaista kehittämistä eri asiakasryhmiä palveleviksi

hyvinvointikeskuksiksi. Käytännössä kokeilussa ei kuitenkaan merkittävästi pystytty edistämään palveluiden ja keskusten kehittämistä muille asiakasryhmille, vaan asiakastoiminta keskittyi päiväkeskuksissa käyviin ikäihmisiin. Tästä näkökulmasta tarkasteltuna suurempi rakenteiden kehittämistä koskeva hyöty saatiin todennäköisesti vanhuspalveluiden ja kulttuuripalveluiden yhteistyön tiivistymisessä, mikä osaltaan edesauttaa jatkossa hyvinvointikeskusten luomisessa ja taide- ja kulttuuritoiminnan järjestämisessä hyvinvointikeskuksiin.

Tarkasteltaessa varsinkin Tampereen ja Jyväskylän kaupunkien toteuttamia kokeiluja taidetta ja kulttuuria järjestettiin sote -palveluihin käytännössä usealla eri tavalla:

- Ostopalvelu, jossa ostetaan samalla myös toiminnan koordinaatio (palveluintegraattori vastaa kokonaisuudesta)
- Ostopalvelu, jossa toiminnan koordinaatio säilyy kunnalla
- Kunnan itse tuottama toiminta (mahdollisesti yhdistettynä ostopalveluihin)
- Taiteilija on työsuhhteessa kuntaan

Palveluiden järjestämisen näkökulmasta Tampereen kaupungin kokeilut osoittivat, että ammattitaitoinen palveluintegraattori on kaupungin näkökulmasta toimiva tapa järjestää palvelu. Kustannukset ovat kuitenkin varsinkin kertaluonteisesti tuotettuina palveluina korkeahkot. Kokeiluista kulttuurilähete lapsiperheille ja ikäihmisille tarjottu kulttuuri kuvapuhelimissa toteutettiin kunnan omien kulttuuripalveluiden ja kunnan oman koordinaation kautta osin yhdistäen näihin ostopalveluja. Kulttuurikurssi nuorille ja kulttuurikonaisuus työterveyden avokuntoutuksessa toteutettiin puolestaan palveluintegraattorin avulla. Kaupungin kokemuksen mukaan itse tuotettu palvelu edellyttää kaupungin eri toimialojen välisiä selkeitä sopimuksia, palvelukuvauksia, vastuuta ja läpinäkyvää kustannusten jakoa. Kaupungin oman arvion mukaan kunnan itse tuottamana toiminnan kustannukset ovat vähäisempiä, mutta toiminta vaatii enemmän resurssia perustyöstä, mikä puolestaan ei ole helppoa tehdä ainakaan tiukempien aikataulujen puitteissa. Palveluintegraatiomallissa pystyttiin keskittymään toiminnan kokonaisvaltaiseen hallintaan kunnan puolelta paremmin ja toiminta oli ajankäytöllisesti kokonaisuudessaan paremmin hallinnassa. Kustannuksiltaan palveluintegraattori -malli on toki kalliimpi. Näillä kokeiluista saaduilla kokemuksilla on todennäköisesti vaikutusta tuleviin järjestämisen tapoihin ja työnjakoon maakunnan ja kaupungin välillä.

Eri kokeilujen yhteydessä käytyjen yleisempien keskustelujen pohjalta voidaan todeta, että taiteen ja kulttuurin laajempi käyttö sote -palveluissa edellyttää väistämättä sote -palveluiden piirissä olevia työnkuvia, joihin on sisällytetty taiteen ja kulttuurin hyödyntämistä. Maakunnallisissa sote -rakenteissa tulee myös olla taiteen ja kulttuurin toimintalogiikan riittävää tuntemusta ja osaamista sekä erityistä ymmärrystä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista.

Uudenlaisten rahoitusmallien kehittäminen jäi ehkä aiottua vähempään rooliin kokeiluissa johtuen hallinnollisten ratkaisujen viipymisestä. Tampereen kokeilut tarjosivat kuitenkin eri osapuolille mahdollisuuden käydä keskusteluja jatkosta myös rahoituksen osalta, mutta varsinaisia merkittäviä rahoitukseen liittyviä ratkaisuja ei kokeilujen perusteella ainakaan arvioinnin käytettävissä olevien tietojen mukaan ole tehty. Esimerkiksi Tampereen kokeiluissa kehitettyjä sisältöjä pidetään sinänsä kiinnostavina ja ainakin kokeiluissa mukana olleet sote-toimijoiden edustajat ovat ilmaisseet kiinnostuksensa ja toiveensa toiminnan jatkumisesta. Sairaalaklovnien toiminnan kehittymisen myötä lienee väistämättöntä, että mitä enemmän kyse on hoidollisesti vaikuttavasta ja terveyshyötyjä tuottavasta toimenpideklovnieriasta, sitä perustellumpaa on toiminnan rahoittaminen suoraan erikoissairaanhoidon budjetista. Potilaskokemuksen mittaaminen lienee askel tähän suuntaan, vaikka suoria terveyshyötyjä tai kustannushyötyjä ei kokeilussa todennettu.

Uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittäminen

Yhteenveto

- Kokeilut sisälsivät uusien sisältöjen luomista, mutta myös olemassa olevan osaamisen ja sisällön uudenlaista soveltamista.
- Tampereen kaupungin nuoriin kohdistunut kokeilu oli sellaisenaan uusi toimintamuoto ja palvelu ko. kohderyhmälle, vaikka se perustuikin toteuttajien osaamiseen vastaavien kohderyhmien kanssa toimimisesta aiemmista yhteyksistä.
- Tampereen työterveyttä koskeva kokeilu oli luonteeltaan erilainen. Kyse oli olemassa olevan palvelun uudenlaisesta variaatiosta.
- Kaiken kaikkiaan uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittäminen nopeampoisien kokeilujen avulla ei osoittautunut helpoksi.
- Uusia sisältöjä kokeiluissa syntyi erityisesti silloin, kun yhdessä suunnittelu oli kaikkien osapuolten taholta aitoa ja siihen oli myös riittävästi aikaa.
- Uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittämistyössä on huomioitava eri ammattiryhmien työn luonne ja työn tekemisen tavat.

Kokeilut sisälsivät uusien sisältöjen luomista, mutta myös olemassa olevan osaamisen ja sisällön uudenlaista soveltamista. Tampereen kaupungin nuoriin kohdistunut kokeilu oli sellaisenaan uusi toimintamuoto ja palvelu ko. kohderyhmälle, vaikka se toisaalta perustuikin toteuttajien osaamiseen vastaavien kohderyhmien kanssa toimimisesta aiemmista yhteyksistä. Kokeilun onnistunutta toteutusta annettussa lyhyessä aikataulussa voidaan silti pitää

hienona saavutuksena, varsinkin kun toiminnan sisällöt kehitettiin aidosti yhteistyössä asiakkaiden, sote-toimijoiden ja taiteilijoiden kesken.

Tampereen työterveyttä koskeva kokeilu oli luonteeltaan erilainen. Kyse oli jo olemassa olevasta Kelan tukemasta avokuntoutuskurssista, jonka vaikuttavuus nykyisessä muodossaan on jo aiemmin todennettu. Tähän valmiiseen palveluun tuotiin kokeilussa taiteen ja kulttuurin sisältöjä. Kyse oli siis tavallaan olemassa olevan palvelun uudenlaisesta variaatiosta. Käytännössä taiteilijat toteuttivat palveluun sovitut omat osionsa ilman, että kyse olisi ollut varsinaisen uuden sisällön – tai koko palvelun – intensiivisestä yhteiskehittämisestä samaan tapaan kuin vaikkapa nuorten kokeilun yhteydessä. Työterveyden henkilökuntaa saatiin kuitenkin osallistettua jossain määrin suunnitteluvaiheessa. Tästä huolimatta lopputulos eli taidetta ja kulttuuria sisältävä avokuntoutusjakso on työterveyden palvelutarjonnassa uusi tuote.

Tampereen kokeilujen ohella on uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittämisen näkökulmasta syytä nostaa esiin Helsingin Diakonissalaitoksen teatteriesitys, joka oli samalla uutta luova yhteisön kehittämisen muoto.

Kaiken kaikkiaan kokonaan uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittäminen nopeitempoinen kokeilujen avulla ei osoittautunut helpoksi. Esimerkiksi kunnissa nopea kokeilujen aikainen muutoksiin reagointi ja eri osapuolten aikataulujen yhteensovittaminen ei ole helppoa kokeilujen resursoinnista huolimatta. Kokeilujen sisällöllisissä onnistumisissa oli mukana osaamista ja sen myötä taito sopivasti hyödyntää jo olemassa olevaa ja luoda uutta.

Uusia sisältöjä kokeiluissa syntyi erityisesti silloin, kun yhdessä suunnittelu oli kaikkien osapuolten taholta aitoa ja siihen oli myös aikaa. Samalla kuitenkin voi kysyä, missä määrin kertaluonteisesti rahoitetun toiminnan kannattaa olla kokonaan uuden luomista – varsinkin jos samalla halutaan esimerkiksi todentaa toiminnan asiakasvaikutuksia. Kokeilujen perusteella vaikuttaa siltä, että olemassa olevia palveluja vähän muokkaamalla ja olemassa olevaa osaamista soveltamalla voi palveluja kehittää todennäköisemmin siten, että palveluilla on realistinen mahdollisuus jatkua tulevaisuudessa – kokeilun jälkeen. Esimerkiksi työterveyden kokeilu ei yksin taide- ja kulttuurisisältöjä tarkasteltaessa ole välttämättä erityisen innovatiivinen, mutta innovatiivista on ko. sisältöjen tuominen olemassa olevaan työkykyä ylläpitävään palveluun.

Uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittämistyössä on niin ikään huomioitava eri ammattiryhmien työn luonne ja työn tekemisen tavat. Esimerkiksi sote -palveluissa voi olla sellaisia standardisoituja ja systematisoituja osia, jotka toteutuvat aina tarkoituksella ja perustellusti samalla tavalla. Tämä huomioiden kyseessä olevien toimenpiteiden sisällä tai niiden rinnalla voi kuitenkin olla tilaa uudenlaisille tekemisen tavoille, spontaaniudelle ja luovuudelle.

Temaattinen yhteenveto kokeiluista

Arvioinnin näkökulmasta kaikkien teemojen osalta saavutettiin kokeiluissa onnistumisia. Alla olevassa taulukossa on vedetty yhteen edellä läpi käydyt teemat kokeiluittain. Erityiset positiiviset tulokset on merkitty alla olevaan taulukkoon plus-merkillä ja turkoosilla taustalla, pienemmät onnistumiset plus-merkillä. Erityiset oppimiskokemukset on merkitty huutomerkillä ja keltaisella taustalla.

Taulukko 6. Temaattinen yhteenveto kokeiluista

	Osallistujien saamat hyödyt	Arjen toiminnan kehittäminen (sis. johtaminen, työyhteisö, taiteilijan asema)	Rakenteiden, järjestämistapojen ja rahoitusmallien kehittäminen	Uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittäminen (innovaatiot)
Taidetuulahdus / Jyväskylä		+	!	!
Nuoret / Tampere	+		+	+
Ikäihmiset / Tampere			!	!
Lapset ja lapsiperheet / Tampere			+	!
Työterveys / Tampere			+	+
Klovnerian työmuotojen kehittäminen / HYKS	+	+		!
Yhteisöllinen teatteriesitys / Helsingin Diakonissalaitos		+		+

Uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittämistä tapahtui kaikissa kokeiluissa. Tampereen kaupungin työterveyttä koskevan kokeilun lopputulos on käytännössä valmis myytävä palvelutuote. Nuorten kokeilun osalta kyse oli osin olemassa olevan osaamisen paketoimista valitulle kohderyhmälle ja osin uusien soveltuvien sisältöjen yhteiskehittämisestä eri toimijoiden kesken. Periaatteessa kyse on valmiista palvelusta, jota voitaisiin tuottaa myös jatkossa, mikäli olisi nykyistä selkeämpää, kenen tehtävä palvelun järjestäminen ja tuottaminen jatkossa on. Mikäli palvelua ei sellaisenaan haluta järjestää erillisenä suorana palveluostona, on se ehkä mahdollista sisällyttää olemassa olevaan toimijoiden tarjoamaan kurssitarjontaan. Helsingin Diakonissalaitoksen kokeilu oli kertaluonteinen produktio, mutta jälkikäteen arvioituna sillä on ollut yhteisön kehittämistä koskevia positiivisia vaikutuksia sekä myös pitkäkestoisempia vaikutuksia koskien taide- ja kulttuuritoiminnan asemaa organisaatiossa. Näin ollen kyse on myös innovatiivisesta ratkaisusta taiteen ja kulttuurin keinoin, mikä ansaitsee erityisen maininnan.

Rakenteiden, järjestämistapojen ja rahoitusmallien kehittämisessä edettiin erityisesti Tampereella – johtuen osin jo siitä, että kaikki neljä kokeilua jo lähtökohtaisesti suunniteltiin vauhdittamaan keskusteluja työnjaosta maakunnan ja kaupungin välillä. Ehkä vähemmän ennakkoidusti opittiin kuitenkin eniten järjestämistavasta, koska neljä kokeilua käytännön

tasolla toteutettiin keskenään eri tavoin. Nuorten ja työterveyden kokeiluissa toteutettu kokonaisvaltainen integraattori-palvelun hankinta toimi hyvin.

Arjen toiminnan kehittäminen oli jo lähtökohtaisesti Jyväskylän kokeilun ydinsisältöä työsuhdemuotoisena toteutetun kokeilun johdosta. Tämän ohella arjen toimintaa hiottiin jo vakiintuneemman yhteistyön tiimoilta klovneriaa koskevassa kokeilussa, lähinnä siltä osin, että toimintaa kyettiin luotettavasti myös mittaamaan. Helsingin Diakonissalaitoksen kokeilussa taiteilija havainnoi melko pitkään yhteisön arkea, mikä käytännössä toi esiin havaintoja erilaisista tunnistetuista ja aiemmin tunnistamattomista kehittämistarpeista.

Osallistujat hyötyivät palautteen mukaan kaikista kokeiluista. Vahvin todennettu näyttö asiakashyötyjen osalta saatiin parantuneen potilaskokemuksen myötä klovneriaa koskevasta kokeilusta. Tampereen kaupungin nuoria koskevassa hankkeessa pystyttiin myös hyödyntämään ennen–jälkeen -mittausta validoiduilla mittareilla, mutta osallistujajoukko oli pieni eikä kontrolliryhmää ollut. Muissa kokeiluissa saatuja asiakashyötyjä ei pystytty luotettavasti todentamaan muutoin kuin suoran asiakaspalautteen ja välillisen eri toimijoilta saadun palautteen perusteella.

2.2.3 Kokeilut yksittäin tarkasteltuina

Tässä luvussa on esitetty tiiviisti kaikki seitsemän kokeilua keskittyen ensin kunkin kokeilun tärkeimpiin tuloksiin ja oppeihin. Tämän jälkeen kunkin kokeilun osalta esitetään taulukkomuodossa keskeiset perustiedot.

Taidetuulahdus / Jyväskylä

Jyväskylän kokeilussa kaksi taiteilijaa työskenteli kuusi kuukautta kahdessa ikäihmisten päiväkeskuksessa. Kokeilussa onnistuttiin saamaan aikataulutettuun ja rutinoituneeseen toimintaan lisää luovuutta ja asiakkaiden ulottuville uusia toiminnan muotoja. Vaikutus ei kuitenkaan ulottunut muihin päiväkeskuksiin laajemmin. Haastattelujen perusteella vaikuttaisi kuitenkin siltä, että ehkä merkittävin hyöty saavutettiin vaikuttamalla kohteena olevien työyhteisöjen toimintaan, tietoihin ja asenteisiin. Taiteilijat pyrkivät omalla toiminnallaan asettamaan asiakkaat vahvasti aktiivisen toimijan rooliin. Työyhteisöissä heräsi uudenlaisia ajatuksia ja keskustelua siitä, että asioita voi tehdä monella eri tavalla eikä asioita ole välttämättä ole aina pakko tehdä totutulla tavalla. Taide- ja kulttuuritoiminta vahvistui päiväkeskuksissa ainakin kokeilun ajaksi. Samoin vanhuspalveluiden ja kulttuurisektorin välinen yhteistyö ylipäänsä tiivistyi.

Erityisinä oppeina kokeilusta nousee esiin arjen toiminnan kehittämistä koskevia havaintoja. Kokeilussa oli varsinkin alkuun hapuilua sen osalta, kuka johtaa ja ohjaa taiteilijoiden työtä ja kenellä on valta tehdä mitään päätöksiä. Samaten sopivien toiminnan muotojen

löytäminen ja yhteensovittaminen päiväkeskuksen arkeen ei taiteilijoiden toimesta tapahtunut ongelmitta. Lisäksi onnistumisia saavutettiin selvästi enemmän siinä päiväkeskuksessa, jossa taiteilijat viettivät enemmän aikaansa. Uusien taidetta ja kulttuuria hyödyntävien sisältöjen luominen ei ollut aina niin helppoa ja suoraviivaista kuin taiteilijat ehkä etukäteen ajattelivat. Kokeilussa olisi ylipäänsä todennäköisesti hyödytty siitä, että työyhteisöillä ja taiteilijoilla olisi ollut enemmän aikaa yhteiseen suunnitteluun ja tutustumiseen ennen varsinaisen kokeilun käynnistymistä, mikä olisi antanut taiteilijoillekin paremmat mahdollisuudet ymmärtää erilaisia asiakastarpeita ja toimintaympäristöjä. Niin ikään kokeilun olisi voinut toteuttaa myös niin, että toinen taiteilijoista olisi toiminut koko päiväkeskustoiminnan tasolla kehittäjänä ja toinen olisi tuottanut enemmän sisältöjä eri päiväkeskuksiin. Arviointihaastattelussa työyhteisön edustajat korostivat kuitenkin saatuja uusia oppeja ja tapoja ajatella toisin. Asiakkailta saatiin erittäin positiivista palautetta kokeilusta.

Taulukko 7. Yhteenvedo, Taidetuulahdus

Perustiedot	Keskeinen sisältö	Osallistujien saamat hyödyt	Arjen toiminnan kehittäminen (sis. johtaminen, työyhteisö, taiteilijan asema)	Rakenteiden, järjestämistapojen ja rahoitusmallien kehittäminen	Uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittäminen (innovaatiot)	Säästöt ja kustannus-hyödyt	Erityiset huomiot
Taidetuulahdus / Jyväskylä							
Päiväkeskusten asiakkaat: Kortepohjan päiväkeskus 44 asiakasta, Keltinmäen päiväkeskus 38 asiakasta. Päiväkeskusten henkilökuntaa yhteensä näissä kahdessa 7 henkilöä. Taiteilijat, 2 kpl, olivat 100 % työsuhteessa 6 kk.	Tavoitteena oli integroida taide- ja kulttuuritoiminta tehokkaammin osaksi päiväkeskuksen arkea ja löytää uusia toimintatapoja. Taiteilijat työskentelivät kahdessa päiväkeskuksessa havainnoiden toimintaa ja tiloja, reagoiden spontaanisti paikan päällä sekä järjestäen sovitus- tuotioita asiakkaiden ja henkilökunnan kanssa.	Aktivointumista ja virkistystä, uusia kokemuksia. Yhteistä tekemistä (asiakkaat, henkilökunta, taiteilijat), innostumista. Ei mitattua, vaan kokeilevaa kehittämistä	Taiteilijoiden aseman järjestämisen työyhteisössä (työnjohto ja ohjaus siellä missä toiminta, työn tavoitteiden asettaminen -työnkuva, työaika, työpaikka, kokonaisvaltainen perehdytys). Asenteisiin ja ajattelutapoihin vaikuttaminen työyhteisössä, tuttujen rutiinien muuttaminen. Yhteistyö eri toimijoiden välillä.	Työsuhteinen toiminta. Osa kaupungin laajempaa kehittämistyötä: Kohti hyvinvointi-keskuksia. Oppi: sote-toimija voisi toimia suoraan hankkeen hakijana (yhteistyö kulttuurin kanssa, oltava taideosaamista sotessa).	Taiteilija-kehittäjä -rooli. Uudet tavat ajatella ja tehdä. Uudet toiminnan muodot edellyttävät kaikilta sopeutumista. "Taide ei välttämättä ole valmis tuote joka ostetaan avaimet käteen periaatteella, vaan taide itsessään voisi ennemminkin olla matka kohti uutta – jopa työelämässä ja sen keskellä".	Ei mitattu. Kokonaiskustannus 36 000 €.	Tavoitteiden asettamisen eri tasot ja sen haasteet (hyvinvointikeskuksen kehittämisen vs. arjen toiminnan kehittämisen päiväkeskuksessa). Suunnittelun resursointi, kaikkien osapuolten osallisuus suunnittelussa ja hakemuskvaiheessa.

Nuoret / Tampere

Nuorille mielenterveyskuntoutujille suunnatussa kokeilussa pyrittiin vahvistamaan osallistujien sosiaalisia taitoja. Kokeilussa järjestettiin kaksi kurssia, jotka molemmat kokoontuivat 8 kertaa. Yhteensä osallistujia oli 16. Taiteenlajeja yhdisteltiin kursseilla sekä asiakkaiden, sote -palveluiden työntekijöiden että taiteilijoiden palautteen perusteella onnistuneesti.

Asiakkaiden saamia hyötyjä koskevat tulokset olivat lupaavia, mutta lähinnä suuntaa antavia. Mittaamista ennen ja jälkeen intervention pystyttiin tekemään vain osan osallistujia kanssa. Vastanneiden psyykinen hyvinvointi koheni hieman, mutta toisaalta osallistujilla oli samalla tarkastelujaksolla muutakin kuntouttavaa toimintaa. Mittarina käytettiin CORE-OM -standardisoitua psyykkisen tilanteen kartoitusta, johon saatiin lopulta 11 alkua ja loppukyselyyn vastannutta. Tarkasteltaessa koko vastannutta ryhmää CORE-OM -kokonaispisteet laskivat viitaten marginaaliseen psyykkisen hyvinvoinnin kohenemiseen. Yksilötasolla tarkasteltaessa CORE -kokonaispisteet laskivat intervention aikana valtaosalla. Ryhmän sosiaaliset taidot kohenivat osallistujien itsearviointin perusteella hieman, ja lisäksi osallistujien kyky tehdä itsearviointia lisääntyi. Koska osallistujamäärä oli pieni, ei saatuja tuloksia voi yleistää. Kuten aluksi ennakoitiinkin, osa osallistujista ei osallistunut kursseille aktiivisesti ja osallistujien jaksaminen vaihteli kurssien aikana. Asiakaspalaute oli kuitenkin positiivista ja monipuolista. Samoin taiteilijoiden palaute kokeilusta oli positiivinen.

Merkittävänä onnistumisena kokeilun osalta voi pitää toimijoiden välistä hyvää yhteiskehittämistä, jota tehtiin taiteilijoiden ja kaupungin kulttuuri- ja sote -toimijoiden kesken sekä yhdessä myös asiakkaiden kanssa. Kokeilun tavoite määriteltiin aidosti yhdessä, minkä jälkeen toiminnan sisällöt oli mahdollista räätälöidä palvelemaan tavoitetta. Sote -palveluiden edustajat olivat sitoutuneita ja kiinnostuneita kokeilemaan taiteen ja kulttuurin keinoja. Tästä johtuen kokeilussa pystyttiin myös mittaamaan, vaikka lähtökohtaisesti tämän arveltiin olevan vaikeaa jo asiakasryhmän haastavista tilanteista johtuen. Osallistujamäärän pelättiin alussa jäävän vähäiseksi, mutta osallistava suunnittelu toimi tältä osin myös markkinointina niin sote -työyhteisöön kuin asiakkaisiin päin. Taiteilijat pitivät kokeilua mielekkäänä ja kiinnostavana ja sen yhteydessä syntyi aitoja tasavertaisia kohtauksia eri toimijoiden välillä, myös sellaisia, joissa sote -palveluiden edustajat kohtasivat asiakkaat normaalista poikkeavissa tasavertaisissa rooleissa. Asiakkaiden kannalta hoitavan työntekijän osallistuminen on tämän kokeilun perusteella sinänsä hyödyllistä. Toiminta edellytti kuitenkin myös työntekijöiltä heittäytymistä.

Pysyvänä toimintana palvelu tulisi pystyä järjestämään nyt räätälöitynä ostopalveluna toteutettua palvelua kustannustehokkaammin. Yksi vaihtoehto olisi järjestää vastaavia kursseja esimerkiksi osana eri opistojen kurssitarjontaa. Tällöin tulisi tietysti huomioida asiakkaiden toimintakyky ja varmistaa ohjaajien riittävä moniammatillinen osaaminen. Todennäköisesti erityisiä tarpeita omaava kohderyhmä edellyttäisi kuitenkin omaa palveluaan ja sitä vastaavaa rahoitusta.

Taulukko 8. Yhteenvedo, Nuoret

Perustiedot	Keskeinen sisältö	Osallistujien saamat hyödyt	Arjen toiminnan kehittäminen (sis. johtaminen, työyhteisö, taiteilijan asema)	Rakenteiden, järjestämistapojen ja rahoitusmallien kehittäminen	Uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittäminen (innovaatiot)	Säästö ja kustannushyödyt	Erityiset huomiot
Nuoret / Tampere							
Mielenterveyspalveluiden nuorisopsykiatrian avokuntoutuksen potilaista koottiin kaksi ryhmää, joissa kummassakin on välineellistä toimintaa sekä fyysisempää ilmaisua. Kurseille osallistui 16 nuorta: musiikki ja teatteri -kurssille 8 nuorta ja Sirkus ja tanssi -kurssille 8 nuorta. Mukana 3 henkilöstön edustajaa ja 5 taiteilijaa.	Tavoite oli arvioida kulttuuriryhmien merkitystä sosiaalisten taitojen vahvistajana. Toiminta oli osallistavaa ammattitaiteilijoiden ohjaamina. Ryhmät kokoon tuivat kahdeksan kertaa. Kotoa lähtemisen ja toimintaan osallistuminen. Mahdollisuus kokeilla uusia taiteen lajeja.	11 henkilön alku- ja loppumittaus (pieni lkm ei mahdollista tilastollista käsittelyä). CORE-OM –standardoitu psyykkisen tilanteen kartoitus: Marginaalinen kokonaisvoiminnan koheneminen (kontribuutio ei erotettavissa muista toimenpiteistä). Sosiaaliset taidot: Itsearviointitulokset kohenivat, Itsearviointikyky parani.	Työyhteisön ja taiteilijoiden vuorovaikutus ja motivaatio.	Palvelu-integraattori toiminnan mallintaminen (kokonaispalvelu). Jatko-mahdollisuudet epäselvät.	Yhteiskehittäminen: yhdessä suunnittelu ja yhteisymmärrys (sote, kulttuuri, taiteilijat) ja halu kehittää kohderyhmän tarpeita vastaavia sisältöjä. Soveltuva toimintamuoto ko. kohderyhmälle.	Ei mitattu. Kurssilla maksimi asiakasmäärä oli 10 henkilöä. Tämän mukaan laskettuna kaupungin toimesta: - Kokeilussa osallistujahinta on 1 313 € - Kurssitunteja 14/ kurssi/osallistuja, tuntihinta 94 € - Rääätälöinnin osalta kevennettynä ja prosessia sujuvoitamalla noin 995 €/ osallistuja - Kurssitunteja 14/ kurssi/osallistuja, tuntihinta 71 €	Nuoret tavoitettiin hoitoon liittyvien käyntien yhteydessä. Kurssien markkinointia helpotti kurssisisältöjen esittely henkilöstölle ja osalle potilaista.

Ikäihmiset / Tampere

Ikäihmisille suunnattu kulttuurinen kuvapuhelu pyrki lisäämään kotihoidon asiakkaiden kulttuurin saavutettavuutta. Kokeilussa koettiin kuitenkin paljon teknisiä ongelmia eikä asiakaita tavoitettu kovinkaan suurta määrää. Alkuvaiheessa ajateltiin, että kulttuurinen kuvapuhelu voisi toimia myös siten, että ensin sen kautta välitettäisiin kulttuurista sisältöä ja samalla sen myötä voitaisiin aktivoida osallistujia osallistumaan johonkin tapahtumaan myös paikan päällä. Kokeilu ei lopulta toteutunut tässä muodossa, mikä olisi käytännössä edellyttänyt myös osallistujilta parempaa toimintakykyä kuin mukaan saaduilla henkilöillä oli.

Tavallaan kokeilu kokonaisuudessaan osoittautui eräänlaiseksi pohjatyön luomiseksi ja selvittelyksi. Oikeastaan voisi ajatella, että vasta nyt tehdyn työn jälkeen on varsinaisesti edellytyksiä kokeilla kulttuurista kuvapuhelua laajemmin. Tästä huolimatta kulttuurisia sisältöjä kyettiin kokeilussa luomaan, ja ainakin osa teknisistä ongelmista saatiin ratkaistua. Käytännössä muutama asiakas piti palvelua kiinnostavana ja itselleen sopivana.

Kulttuurinen kuvapuhelu on arvioinnin haastattelujen mukaan jatkossa kuitenkin erittäin iso mahdollisuus tavoittaa niitä henkilöitä, joiden ei ole helppoa tai mahdollista lähteä kotoa. Kuvapuhelin ei kuitenkaan ”myy itse itseään”, vaan sen käyttöön ottoon liittyy myös ennakkoluuloja. Näin ollen kehittämissponnisteluja on tärkeää tehdä niin paikallisella kuin kansallisellakin tasolla. Paikallisella tasolla kyse on erityisesti kotihoidon henkilökunnan asenteisiin ja osaamiseen vaikuttamisesta. Kuvapuhelin-tabletti tulisi nähdä kotihoidon asiakkaiden mahdollisuutena saavuttaa monia elämyksiä ja sisältöjä sen pelkän hoitovälinekäytön lisäksi.

Taulukko 9. Yhteenvedo, Ikäihmiset

Perustiedot	Keskeinen sisältö	Osallistujien saamat hyödyt	Arjen toiminnan kehittäminen (sis. johtaminen, työyhteisö, taiteilijan asema)	Rakenteiden, järjestämistapojen ja rahoitusmallien kehittäminen	Uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittäminen (innovaatiot)	Säästö ja kustannus-hyödyt	Erityiset huomiot
Ikäihmiset / Tampere							
Mukana n. 10 asiakasta kaikkiaan (kuvapuhelu on on palvelusuunnitelmassa noin 40 asiakkaalla). 5–6 tuntia ohjelmaa viikossa. 2 kulttuuriohjaajaa. Sote-puolen tavoitteena oli saavuttaa uusia kuvapuhelinasiakkaita kotihoitoon siirtyvissä asiakkaissa) ja madaltaa käyttöönottokynnystä nykyisillä kotihoidon asiakkailla Kulttuurisen sisällön ajatuksena oli myös paikallisuus ja innostaminen kotoa lähtemiseen.	Tavoite oli lisätä kotihoidon asiakkaidenkulttuurin saavutettavuutta kuvapuhelimen kautta. Olemassa oleva alusta, asiakasohjauksen kautta, kotihoidon henkilöstöä oli koulutettu, omaa tuotantoa + palveluosto. Ohjelmasisältönä oli mm. aamunavaus (laulua, jutustelua), kulttuurirituukio (runoja, laulua, musiikkia), kulttuurikaaren tutkimusmatkat (asiakkaiden toiveiden mukaisesti sovitut kohteet).	Vähän osallistujia, muutama innostunut.	Kuvapuhelimen saaminen osaksi kotihoidon työvälineistöä samalla kun luotiin kulttuurisia sisältöjä osoitettui vaikeaksi. Parhaimmillaan toimisi siten, että ammattitaiteilija ja hoitohenkilö toimisivat työparina. Toiminnan johtamisen haasteet (kulttuuri – sote, lisäksi kotihoidon alueellinen palvelumalli tuo toimintaan useita toimijoita).	Työnjako toimijoiden välillä, ostopalvelun käyttö hyödyllistä. Kokeilu loi yhteistyötä eri toimijoiden välille ja antaa pohjaa jatkokehittämiselle.	Tekniikan suuria puutteita ja asiakashankinnanpulmia, mutta uudenlaisia kulttuurisia sisältöjä uudessa mediassa. Useita osaamisia tarvitaan: sisällöt, asiakastuntemus, tekniikka, tuki- ja välineet. Kulttuurisisältöisten ohjelmien vuorovaikutteisuus helpottaa kuvapuheluiden käyttöönottoa, tuttu henkilö kuvapuheluohjelmassa tuo turvaa arkeen ja tuo helpotusta yksinäisyyteen.	Ei mitattu. Kustannukset kaupunginmuokkauksella: Ostettu ohjelmatarjonta (34 tuntia) jaettuna 10 käyttäjälle - Noin 600€/asiakas - Noin 176€/ohjelmatunti (ostopalvelu), lisäksi omaa tuotantoa 26 tuntia - Jos olisi ollut 40 asiakasta, yhteensä 136 asiakasyhteyttä (4 asiakasta kerrallaan), jolloin 44€/ohjelma.	Kyse oli oikeastaan selvittelystä ja perustan luomisesta tuleville kokeiluil- le. Kuvapuhelin-tabletti tarjoaa hyviä mahdollisuuksia elämysten saamiseen. Kuvapuhelin-palvelu liittyy kotihoidon asiakkuuteen, tästä syystä kokeilussa ei voitu tarjota palvelua esim. tukipalveluasiakkaille joiden toimintakyky olisi voinut sopia paremmin tablettitietokoneen käyttöön. Panostus paikallisuuteen ja pienryhmiin sekä yksittäisiin asiakkaisiin.

Lapset ja lapsiperheet / Tampere

Lapsille ja lapsiperheille suunnattu kokeilu perustui Tampereen kaupungin aiempaan toimintaan kulttuurilähetteen kanssa neuvoloissa. Myös osa mukana olleista sisällöistä oli jo entuudestaan olemassa. Näin ollen lähtökohtaisena pyrkimyksenä oli laajentaa jo olemassa olevia toiminnan muotoja uusille kohderyhmille ja hakea positiivisia asiakasvai- kutuksia. Kokeilussa kohdattiin kuitenkin käytännön tason ongelmia liittyen lähetteen jakamiseen ja ilmoittautumiseen eri kursseille. Näin ollen sisältöjen kehittäminen jäi vähemmälle huomiolle itse lähetemenettelyn kehittämisen viedessä ennakoitua enemmän huomiota. Kokeilun suunnitteluvaiheessa saatiin kuitenkin vanhempia ja sote -henkilöstä osallistettua sisältöjen kehittämiseen. Taiteilijat saivat myös perehdytystä kohderyhmiin liittyen. Saadun palautteen perusteella sisällöllisesti parhaiten onnistui ”kuvan tuunaus” (Universumin puutarha) -kurssi. Onnistuminen edellyttää taiteilijoilta kohderyhmäosaamista, esimerkiksi neuropsykiatrisiin haasteisiin liittyen.

Hallinnollisesti yhteistyötä tehtiin usean toimijan voimin. Kulttuuripalvelut toimi kurs- sien järjestäjänä ja koordinoijana, asiakasohjausta tehtiin sote -palveluiden perhetyön ja perheiden talon palveluohjaajien toimesta ja taiteilijat toteuttivat sisällön. Käytännössä perhepalveluiden perhetyön asiakkaiden kanssa tehtävä työ on tavoitteellisempaa kun- toutusta, kun taas palveluohjaajien työn kautta tavoitetaan matalammalla kynnyksellä eri- laisia perheitä, joiden osalta mahdollinen perhetyön asiakkuus ei ollut tiedossa. Lähetteillä jaettiin näitä molempia reittejä pitkin. Osallistujat jakautuivat käytännössä lopulta melko tasan näiden reittien välillä. Osallistujien osalta onnistuttiin paremmin tavoittamaan pien- ten alle kouluikäisten lasten perheitä.

Kokeilussa opittiin, että kulttuurilähete on kuitenkin toimiva palvelu perhetyön asiakas- perheille. Toiminnan eteenpäin kehittäminen vaatii kuitenkin selkeyttämistä ilmoittautu- miskäytäntöihin sekä lisää sisältöjen kehittämistä perhetyön työntekijöiden ja asiakas- perheiden kanssa toimivien sisältöjen löytämiseksi. Myös taiteilijoilta on edellytettävä kohde- ryhmän tuntemusta, vaikka osin ajatuksena onkin se, että ryhmät voivat olla myös seka- ryhmiä, joissa vain osa osallistuu toimintaan lähetteen avulla. Tietyille kohderyhmille (esimerkiksi nepsy-perheet) voi ajatella jatkossakin omia ryhmiä, mutta kustannustehok- kuuden aikaansaamiseksi realistisempaa on saada olemassa oleviin eri opistojen kurssitar- jontaan vastaavia sisältöjä, joihin voitaisiin eri asiakkaita ohjata ilman varsinaista lähete- mallia, mikäli siihen ei löydy resursseja.

Kokemus oli palautteen perusteella asiakasperheille positiivinen ja myös haastateltujen perhetyön ja kulttuuritoimen asiantuntijoiden puolelta toivotaan toiminnalle jatkoa. Asiak- kaat saivat positiivisia vuorovaikutuksen kokemuksia perheinä, iloa, virkistystä ja myös ide- oita harrastuksiksi. Sisällöllistä kehittämistä pitäisi kuitenkin jatkossa suunnata isompien, kouluikäisten, lasten houkutteluun. Lähetteen on kuitenkin toimittava niin, että sen avulla varmasti saa tarpeita vastaavan paikan, mikäli kustannukset olisivat sote -palveluiden

puolella. Tämä olisi mahdollista, jos kursseja oli riittävän monta ja lähete olisi voimassa esimerkiksi vuoden ajan. Tämä tietysti riippuu resursseista. Lähetteen jakamiseen on myös oltava riittävästi aikaa, jotta toiminta toteutuisi kokeiltua suunnitellummin. Selkeintä olisi, jos läheteiden jako ja ilmoittautumisten koordinointi olisi sote -palveluissa. Kursstarjonnan laajuuden ja toteutuksen osalta linjauksia tulee tehdä myös sen osalta, mitä voitaisiin tehdä kunnan omana tuotantona ja mitä tarvitaan ostopalveluina. Tämän osalta keskeistä on myös maakunnan ja kunnan välisestä työnjaosta ja toimintatavoista sopiminen, jotta lähetemuotoinen toiminta voisi laajentua neuvolaikäisistä laajemmin lapsiin ja lapsiperheisiin.

Taulukko 10. Yhteenveto, Lapset ja lapsiperheet

Perustiedot	Keskeinen sisältö	Osallistujien saamat hyödyt	Arjen toiminnan kehittäminen (sis. johtaminen, työyhteisö, taiteilijan asema)	Rakenteiden, järjestämistapojen ja rahoitusmallien kehittäminen	Uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittäminen (innovaatiot)	Säästöt ja kustannus-hyödyt	Eriyiset huomiot
Lapset ja lapsiperheet / Tampere							
Kohderyhmänä olivat perhetyön asiakasperheet sekä asiakasohjauksen perheet (nepsy-perheet). Asiakasperheet saivat ”kulttuuri-lähetteen”, jonka koodilla pääsivät itse ilmoittautumaan kursseille. Kaikkiaan 35 asiakasperhettä osallistui kursseille. Lähetteitä oli yhteensä 100 kpl. Viisi erilaista kurssisisältöä, kuusi ryhmää ja kuusi taiteilijaa.	Tavoitteena oli tuottaa perheen arkeen iloa ja positiivista yhdessä oloa sekä yhteisten voimavarojen ja myönteisen vuorovaikutuksen löytämistä. Kurssivalikoimassa oli pienten lasten perheille: Vauvojen värikyly, isä-vauvasirkus, alakouluikäisten perheille (erit. nepsy): Koko perheen sirkus, Universumin puutarha ja koko perheen rummutus.	Positiivisia asiakaskokemuksia, elämyksiä. Tietoisuus eri harrastusmahdollisuuksista jatkossa. Perheiden sisäinen vuorovaikutus (ei todennettu).	Taiteilijoiden kohderyhmäosaaminen tärkeää. Perhetyön ja asiakasohjauksen yhteistyö taiteilijoiden kanssa oleellista vaikutavuuden aikaan saamiseksi.	Kulttuuri-lähete-toiminnan käytännön ongelmat ja eri toimijoiden toiminnan yhteensovittamisen haasteet. Kustannusten jakaminen nyt ja tulevaisuudessa (sote:n lähtökohta: 1 lähete = 1 kurssipaikka). Toiminnan organisoiti kunnan ja maakunnan välillä.	Kyse oli olemassa olevan konseptin soveltuvuuden kokeilemisestä perhetyöhön ja asiakasohjaukseen. Osa sisällöistä olemassa olevia, osa kehitystyötä.	Ei mitattu. Kustannukset kaupungin laskevana: - Yhden perheen / lähetteen hinta (sisältäen koordinoinnin, 21–24 €/perhe) - Vauvojen värikyly 98 € - Koko perheen sirkus 112 € - Isä-vauva-sirkus 96 € - Koko perheen rummutus 96 € - Universumin puutarha (kuvataide) 89 €	Oppia lähete-mallin hyödyntämisestä ja olemassa olevan toiminnan laajentamisesta uusille kohderyhmille, mutta ei päästy vielä asiakasvaikutusten todentamiseen saakka. Toteutettiin kunnan toimintana, mutta kurssiosuuksia tuotti sekä omat kulttuuriohjaajat että ulkopuoliset taiteilijat.

Työterveys / Tampere

Kokeilun tavoitteena oli täydentää olemassa olevaa avokuntoutusta kulttuurihyvinvointia tukevilla osioilla. Kulttuurinen osuus täydensikin hyvin avokuntoutuksen kokonaisuutta. Tavallaan kyse oli melko suoraviivaisesta kokeilusta, koska kyse oli vakiintuneiden sisältöjen ja uusien sisältöjen yhteensovittamisesta valmiiseen palvelutuotteeseen. Oma

haasteensa kokeilussa kuitenkin liittyi siihen, missä määrin eri toimijat sitoutuivat yhteiskehittämiseen. Ehkä juuri palvelutuotteen valmiudesta johtuen työterveyden näkökulmasta kyse oli vain uudenlaisista sisällöistä ilman, että oli tarvetta vahvempaan tavoitteeseen ja sisällön työstämiseen yhdessä. Taiteilijoiden näkökulmasta kyse oli osin tästä johtuen irrallisesta tai yksittäisestä toimeksiannosta ilman, että avokuntoutuksen kokonaisuus olisi varsinaisesti avautunut tai vaikuttanut kulttuuriosion toteutukseen.

Asiakkaiden kommentteista käy ilmi, että kulttuurista osuutta ei ole osattu aiemmin toivoa, mutta sen osuus tuntui kokonaisuudessa kokeilun myötä tarkoituksenmukaiselta. Positiivinen palaute tuki käsitystä siitä, että osin ennakkoluulojakin herättävät kokonaisuudet kääntyivät osallistujille positiivisiksi kokemuksiksi. Asiakaspalautteessa korostui toiminnan yllätyksellisyys ja odotuksien ylittyminen. Arvioinnin toteuttamaan kyselyyn vastasi jokaisen ryhmän toinen eli jälkimmäisen kulttuurikerran jälkeen yhteensä noin 45 henkilöä. Vastaajista melkein 90 % piti osallistumista taide- ja kulttuuriosioihin helppona tai melko helppona. Suurin piirtein saman verran vastaajista uskoi taiteen ja kulttuurin vaikuttavan positiivisesti hyvinvointiin. Jopa yli 90 % vastaajista arveli taide- ja kulttuuriosioiden vaikuttaneen positiivisesti osallistujien mahdollisuuksiin ja halukkuuteen hyödyntää taidetta ja kulttuuria jatkossa.

Kokeilussa oli alun perin tarkoitus pyrkiä saamaan samanaikaiset verrokkiryhmät, mutta tämä ei lopulta toteutunut aikataulusyistä. Tavoitteena oli myös toteuttaa kurssien alussa ja lopussa työkyvyn itsearviointi, mutta tämäkin toteutui vain osittain. Yhteensä työkyvyn arvioi asteikolla 1–10 kurssien alussa ja lopussa 22 henkilöä. Näiden henkilöiden itsearvion mukaan työkyky kohentui kurssin aikana hieman (7,6 -> 7,9), mutta ilman kontrolliryhmää ei ole mahdollista erottaa kulttuuriosioiden vaikutusta tähän lievään muutokseen. Työterveyden tuottamaa vastaavaa avokuntoutusjaksoa sinällään on tarkasteltu laajemminkin tutkimuksen keinoin. Aiempi tutkimus on osoittanut, että avokuntoutusjaksot parantavat elämänlaatua ja hyvinvointia.⁶⁴ Näin ollen nyt kokeiltua kulttuuriosioita sisältävää toteutustapaa voisi periaatteessa jatkossa myös tutkia systemaatisemmin nyt kun palvelun ”kulttuurivariaatio” on olemassa.

64 Katso esimerkiksi B. Ojala C.-H. Nygård H. Huhtala S. T. Nikkari. Effects of a nine-month occupational intervention on health-related quality of life. *Scandinavian Journal of Public Health*, 2017; 45: 452–458 ja B. Ojala C.-H. Nygård H. Huhtala S. T. Nikkari. Does perceived work ability improve after a cognitive behavioral intervention program? *Occupational Medicine*, Volume 67, Issue 3, 1 April 2017, Pages 230–232.

Taulukko 11. Yhteenveto, Työterveys

Perustiedot	Keskeinen sisältö	Osallistujien saamat hyvinvointi-hyödyt	Arjen toiminnan kehittäminen (sis. johtaminen, työyhteisö, taiteilijan asema)	Rakenteiden, järjestämistapojen ja rahoitusmallien kehittäminen	Uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittäminen (innovaatiot)	Säästöt ja kustannus-hyödyt	Erityiset huomiot
Työterveys / Tampere							
Kohteena viisi Tampereen kaupungin työterveyden asiakasryhmää osana laajempaa työterveyden tuottamaa ja työnantajan maksamaa avokuntoutus-kokonaisuutta. Avokuntoutuksen kurssikokonaisuus oli 8 työpäivää noin 9 kk aikana. Noin 60 osallistujaa, viisi taitelijaa.	Tavoitteena oli lisätä työikäisten työhyvinvointia ja täydentää olemassa olevaa avokuntoutusta kulttuuri-hyvinvoinnilla. Kulttuurisen ja henkisen kunnon herättely ja aktivointi. Jokainen viidestä ryhmästä sai kaksi toimintakertaa (3 tuntia). Kumpikin toimintakerta koostui eri taiteenlajin harjoitteista. Taiteenlajit olivat musiikki, tanssi, teatteri ja sirkus. Lisäksi kahta toimintakertaa yhdisti väliajalle annettu kulttuurinen kotitehtävä.	Positiivisia tunteita, piristystä, innostusta, uusia kokemuksia. Ryhmäytyminen, toisiin tutustuminen. Jälkikäteen tehtyyn kyselyyn saatiin 45 vastausta; erittäin positiivinen kokemus. Ei verrokki-ryhmiä.	Toimiva yhteistyö suunnittelussa ja toteutuksessa. Kyse oli tuotetusta osuudesta olemassa olevaan palveluun ilman varsinaista syvällisempää yhteensovittamista. Työterveyden työyhteisö ja taitelijat toimivat itsenäisesti ilman paljoakaan vuorovai- kutusta itse toteutuksessa.	Palvelu-integraattori-toiminnan mallintaminen (kokonais-palvelu).	Olemassa olevaan palvelukonseptiin luotiin siihen soveltuvat sisällöt. Kokonais-konsepti ja siihen luodut sisällöt ovat jatkossa hyödynnettävissä.	Ei mitattu. Yksittäisenä lyhytkestoisena toimintana lopullinen hinta on ensimmäisellä kerralla korkea ja kehittämis-, tuottamis- ja koordinoit- työn osuus on suuri. Osallistujahinta oli ostopalveluna 273 €, tuntihinta oli 45,50 €.	Viestinnällä suuri rooli sekä työterveys-toimijan henkilökunnan sisällä että suhteessa asiakkaisiin. Monialaisen ja eri organisaatio- denvälinen toiminnan suunnittelu ja sopiminen tulee aloittaa useita kuu- kausia ennen toivottua toiminta- jaksoa.

Klovnerian vaikutukset potilaskokemukseen / HUS

Klovnerian työmuotoja on kehitetty laajemmin osana prosenttiperiaatteen laajentamisen kärkihanketta. Kokeiluun valikoidun osan tarkoituksena oli kyetä luotettavasti todentamaan klovnerian vaikutuksia. Alkuvaiheessa pohdinnassa oli useita erilaisia vaihtoehtoja siitä, mihin mitattava kokeilu tarkkaan ottaen kohdistuisi. Toteuttamiskelpoisimmaksi valikoitui rutiiniluonteinen toimenpide eli laskimokanyylin laitto, jonka ympärille oli mahdollista luoda luotettava tutkimusasetelma potilaskokemuksen todentamiseksi.

Kokeilu oli mahdollista toteuttaa useastakin eri syystä. Ensinnäkin, tutkimus oli kytkettävissä käynnissä olevaan laajempaan tutkimushankkeeseen, jonka puitteissa arviointi toteutettiin erillistutkimuksena Aalto-yliopiston Katja Mäenpään toimesta. Toiseksi, sekä sairaalalla että klovneilla oli vahva yhteinen intressi saada tutkimuksellista tietoa, jotta toimenpideklovneriaa voidaan viedä eteenpäin. Lisäksi, klovneja koskevaa tutkimustietoa on kansainvälisesti saatavilla. Sairaalassa oli vahvaa omistajuutta kokeiluun ja vaikuttavuuden mittaamiseen sekä lääkäri- että hoitajatasaolla.

Todennetut vaikutukset lasten ja vanhempien potilaskokemukseen olivat tutkimuksen mukaan positiiviset. Tutkimuksen yksityiskohtaiset tulokset julkaistaan erikseen. Tutkimus on merkittävä avaus ja luo osaltaan pohjaa myös jatkotutkimukselle, jonka avulla voitaisiin tarkastella tarkemmin esimerkiksi sairaalalle syntyviä kustannushyötyjä, mikäli tätä tarkoitusta vastaava sopiva klovnerian soveltamiskohde on mahdollista määritellä.

Taulukko 12. Yhteenveto, Klovneria

Perustiedot	Keskeinen sisältö	Osallistujien saamat hyödyt	Arjen toiminnan kehittäminen (sis. johtaminen, työyhteisö, taiteilijan asema)	Rakenteiden, järjestämistapojen ja rahoitusmallien kehittäminen	Uusien sisältöjen ja ratkaisujen kehittäminen (innovaatiot)	Säästöt ja kustannushyödyt	Erityiset huomiot
Klovneriantyömuotojen kehittäminen / HYKS							
Tarkemmin tutkittuun osioon (laskimokanyylinlaitto) osallistui noin 100 lasta vanhempien). Osallistujat jakautuivat kohde- ja kontrolliryhmään. Yhteensä 24 tutkimuspäivää. Vastaajina lapsipotilaat (ennen, jälkeen), vanhemmat (ennen, jälkeen, myöhemmin) ja sairaanhoitajat (jälkeen).	Kokeilun tavoitteena oli arvioida sairaalaklovnitointia tieteellisesti sen osalta, miten klovnin läsnäolo vaikuttaa potilaan ja perheen kokemukseen. Toimenpideklovneriassa sairaalaklovni on läsnä lapsipotilaan toimenpiteen valmistautumisessa, siirtymisessä ja aloituksessa. Toiminta tähtää hankalien ja pelottavien vaiheiden helpottamiseen klovnerian keinoin.	HUS Lastenklinikan Päiväkirurgianyksikössä, kanyylinlaitto. Toteutettiin Katja Mäenpään erillinen arviointitutkimus: Toimenpideklovneria vaikuttaa positiivisesti lapsipotilaiden kokemukseen (toimenpiteen aikana vähemmän jännitystä ja sen jälkeen enemmän iloa, hauskuutta ja varmuutta). Myös positiivinen vaikutus vanhempien kokemukseen. Sairaanhoidajien näkökulmasta toimenpideklovneria ei vaikuttanut toimenpiteiden sujuvuuteen.	Laajemmin koko hankkeessa on kyse klovneriantyömuotojen kehittymisestä ja ammattimaistumisesta sekä toiminnan juurtumisesta osaksi sairaalan toimintaa. Klovni osana hoitotiimiä.	Toiminnan rahoittaminen on edelleen keskeinen ja toiminnan pysyvyyden näkökulmasta ratkaisematon kysymys.	Toimijoilla on pitkä yhteinen historia. Uusia toiminnan kohteita kehitetään yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa.	Ei mitattu tässä yhteydessä, mutta jatkossa tähän voi tarjoutua mahdollisuuksia.	Lyhyessä ajassa kyettiin toteuttamaan laadukas tutkimus.

Yhteisöllinen teatteriesitys / Helsingin Diakonissalaitos

Helsingin Diakonissalaitoksen kokeilu poikkesi muista kokeiluista siinä, että kyse oli taide- ja teatteriproduktiosta. Kokeilun voi kuitenkin nähdä pidempikestoisena kehittämistyönä, jossa taiteilija sekä havainnoi että analysoi koko organisaatiota pidemmän ajan. Kokeilun tavoitteena oli lisätä yhteisöllisyyttä, yhteenkuuluvuutta ja niiden myötä kaikkien osapuolten hyvinvointia. Eräänlaisena ”pilotavoitteena” oli kulttuuritoiminnan aseman vahvistaminen kokonaisuudessaan Diakonissalaitoksen toiminnassa.

2.2.4 Johtopäätökset ja suositukset

Kokeilut perustuivat aitoon yhteiskehittämiseen

Kyse ei ollut perinteisestä hankesuunnitelmaan nojaavasta kehittämistyöstä, vaan avoimemmasta yhteiskehittämisen prosessista, jonka tavoiteasetanta tarkentui kokeilemalla ja pilotoimalla. Sekä asiakkaita että sote -työyhteisöjä osallistava yhteiskehittäminen toimi kaiken kaikkiaan hyvin kokeilujen suunnittelussa ja kokeilujen suuntaamisessa. Kokeilut kyettiin aidosti määrittelemään kokeilemalla ja osallistavin menetelmin syksyllä 2017 sen sijaan, että niitä olisi lähdetty toteuttamaan hakemusvaiheessa laaditun suunnitelman pohjalta. Kipukohtiakin oli, sillä prosessin eri vaiheisiin sisältyi väistämättä kiirettä, epävarmuutta ja epäselvyyttäkin.

Akuutti tarve pysyville rakenteille ja pitkäkestoisille ratkaisuille

Tutkimusnäyttöä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista on jo entuudestaan. Usein kuitenkin viitataan siihen, että näyttöä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista tulisi olla enemmän tai sen tulisi olla vahvempaa. Silti tässä raportissa tarkasteltujen kokeilujen pohjalta herää kysymys, olisiko vahvempi näyttö suoraan näiden kokeilujen osalta johtanut pysyvämpiin ratkaisuihin. Kehitettäessä taiteen ja kulttuurin hyödyntämistä sote -palveluissa kokeilujen ja hankkeiden avulla on oletuksena, että toimivaksi ja vaikuttaviksi osoittautuville käytännöille, toimintamalleille ja palveluille löytyy jatkorahoitusta. Tämän arvioinnin kohteena olevien kokeilujen perusteella voisi kuitenkin väittää, että tarvitaan ennemminkin pitkäkestoisia ratkaisuja ja pysyviä rakenteita, joiden puitteissa voidaan vasta kehittää toimintaa yhdessä ja osoittaa toiminnasta saatava hyöty.

Varmasti tarvitaan lisäksi vahvempaa näyttöä hyvinvointivaikutuksista, jotta muun muassa rahoituksesta päättävät tahot voivat arvioida asiakastuloksia ja kustannushyötyjä entistä paremmin, mutta vahvempaa näyttöä on mahdollista saada paremmin erityisesti silloin kun yhteistyölle on olemassa yhteisiä rakenteita. Toisin sanoen vahvan näytön saaminen yksittäisistä nopeatempoisista kokeiluista ja sen perusteella tehtävät välittömät rahoituskelliset ratkaisut positiivisten tulosten perusteella perustuu ainakin osin epärealistisen mekanistiseen kuvaan hallinnon toimintalogiikasta ("osoitetusta vaikuttavuudesta seuraa vaikuttavan palvelun siirtyminen pysyvään rakenteeseen").

Taiteen ja kulttuurin hyödyntämistä sote -palveluissa tehdään merkittävältä osin määräaikaisten ja väliaikaisten hanke- ja kokeilurahoitusten voimin. Rahoituksen päättyessä saadut opit ja osaaminen jäävät usein vain osin hyödyntämään sote -palveluja. Toiminta ajetaan ylös, sitä toteutetaan, minkä jälkeen toiminnan alasajon jälkeen edessä on toteutavien taiteilijoiden näkökulmasta "joku toinen projekti toisaalla".

On ensiarvoisen tärkeää saada aikaan pysyviä tai ainakin pidempikestoisia rakenteita ja rahoitusta, jonka pohjalla voidaan tehdä pitkäjänteistä yhteistyötä ja hankkia vahvempia näyttöjä toiminnan tuloksista. Näitä rakenteellisia ratkaisuja pitäisi pystyä tekemään monella tasolla, niin maakunnassa, kunnassa kuin yksittäisissä sote -palveluja järjestävissä tai tuottavissa organisaatioissa. Tulosten todentamisen näkökulmasta ei myöskään ole välttämättä järkevää kehittää aina kertaluonteisesti kokonaan uusia palveluja tai sisältöjä, vaan tulisi rakentaa mittaamisen systematiikkaa ennemmin pitkäjänteisesti olemassa olevaan yhteistyörakenteeseen ja mahdollisesti tuttuun jo koeteltuun toimintaan tai palveluun, jonka puitteissa on näkymä myös toimijoiden yhteisestä tulevaisuudesta ja sen tarjoamista erilaisista kulttuurista ja taidetta hyödyntävien sote -palveluiden kehittämismahdollisuuksista.

Kehittämisen suuntia

Kokeilut nostivat esiin eri tasoisia ajatuksia toiminnan ja palveluiden edelleen kehittämistä. Laajasti ottaen kiinnostusta suuntautuu ennaltaehkäisevään ”taidehyvinvointitoimintaan”. Ennaltaehkäisevän työn kustannushyötyjen osoittaminen on varmasti jatkossa erityisen kiinnostuksen kohteena. Korjaavien tai hoidollisten toimenpiteiden puolella kiinnostusta suuntautuu epäilemättä vaihtoehtojen löytämiseksi nykyiseltään merkittävämpiä kustannuksia aiheuttaville toimenpiteille. Esimerkiksi klovneriaa koskevassa kokeilussa pohdittiin pitkään myös mahdollisuuksia vaikuttaa esimerkiksi lapsipotilaiden nukuttamistarpeen vähentämiseen. Tähän saakka ei tässä kokeilussa vielä ollut edellytyksiä edetä. Toisaalta kokeilujen pohjalta tietysti herää myös muunlaisia ajatuksia kuten esimerkiksi se, missä määrin jo kehitettyjä sisältöjä ja palveluja voisi tarjota muille kohderyhmille kuten esimerkiksi vaikkapa klovneriaa ikäihmisille.

Koska kokeilut olivat keskenäänkin melko erilaisia, vahvistui niiden myötä samalla näkemys siitä, että ei ole tarkoituksenmukaista tehdä päätöksiä kokeiluihin valittavista asioista vain niiden ennakoitun suoraa ”hyvinvointinäytön” vahvuuden perusteella. Kokeileva kehittäminen ja nopea oppiminen voivat tuottaa tuloksia ilman systemaattista mittaamistakin. Esimerkiksi Tampereen kaupungin ikäihmisten kuvapuhelinkokeilu avasi ja syvensi näkemystä siitä, mitä kaikkea voidaan jatkossa kuvapuhelimien avulla toteuttaa. Tekemällä oppimiselle on selvä oma paikkansa. Muutoin kehittämistyö rajautuu liiaksi vain niihin tilanteisiin, joissa on luotavissa luotettavampi arviointiasetus. Tämä tuskin on kokeilemisen idea eikä myöskään vastaa hallinnon ja julkisten palveluiden kehittämisen erilaisia tilanteita ja tarpeita.

Yllä korostettiin pysyvien rakenteiden ja pitkäkestoisemman rahoituksen merkitystä kehittämistyölle. Tämän ohella olisi hyödyllistä, että erityisiä resursseja olisi kuitenkin tarjolla tilanteisiin, joissa on tehtävä erityistä esiselvitystyötä tai merkittävämmän uuden kehittämistä.

Kokeilut osoittivat, että osaamista on jo olemassa. Vastaavasti myös tietoisuus taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutuksista on kasvanut ja asenteetkin ovat monessa

organisaatiossa positiivisia. Tällöin kehittämistyön seuraavana haasteena voisi nähdä palvelumarkkinan kehityksen tukemisen. Erityistä huomiota tulisi kiinnittää jo olemassa olevaa osaamista koskevaan viestintään ja osaamisen markkinointiin. Samalla osaamisen tarkoituksenmukaista tuotteistamista palveluiksi erilaisille kohderyhmille tulisi tukea, jotta palveluiden ostaminen ja myyminen olisi entistä helpompaa.

Kokeilujen kohtaamista haasteista

Kokeilut sijoituivat varsinkin toteuttavissa kunnissa tilanteeseen, jossa hallinnon toimintaympäristössä ei tapahtunutkaan vielä lopullisia rakenteellisia ratkaisuja erilaisten järjestämis- ja tuottamisvastuiden ja rahoituksen osalta. Näin ollen kokeilut toteutettiin ilman tarkkaa näkymää siitä, mihin mikin kokeiltu toiminta tai palvelu voisi sijoittua ja kuka olisi järjestämis- tai tuottamisvastuussa mistä.

Lisäksi kokeilu on lähtökohdiltaan avoin tarkentuen vasta osallistamisen ja pilotoinnin myötä. Tavoite ja sisältö tarkentuvat vasta kokeilun kuluessa. Tällaisen kehittämisotteen toteuttaminen hallinnon ”monitoimijaympäristössä” ei ole ongelmaton. Eri tasolla olevilla toimijoilla on luonnollisesti erilaisia intressejä kokeilujen suhteen. Tällöin on tärkeää, että yhteiskehittäminen on riittävän intensiivistä ja vuorovaikutteista, jotta on mahdollista yhteen sovittaa eri osapuolten näkemyksiä ja määritellä kokeilulle sellainen tavoite, johon kaikki voivat aidosti sitoutua.

Säästöihin tai kustannushyötyihin oli kokeiluissa vaikeaa päästä kiinni. Käytännössä voi olla niin, että mikäli kustannushyötyjen osoittaminen on keskeinen tavoite, niin se on huomioitava jo kokeilun suunnittelussa. Esimerkiksi klovneriaa koskeva kokeilu suunniteltiin sisällöllisesti siten, että sen avulla voitiin mitata potilaskokemusta. Toisin sanoen se, mitä mittaamiselta haetaan vaikuttaa jo itse intervention suunnitteluun ja sisältöön. Muissa kokeiluissa lähdettiin pääsääntöisesti asiakasvaikutusten aikaan saamisesta ja niiden eri tasoisesta todentamisesta, mutta myös järjestämistapoja ja rakenteita koskevista tavoitteista. Yleisesti ottaen voisi todeta, että lyhytkestoiset ja/tai ainutkertaiset kokeilut ovat aina kalliita. Taloudellisuus ja tehokkuus syntyvät siitä, että ne saadaan osaksi toistuvia prosesseja ja palvelutarjontaa.

Aikataulut olivat kokeiluissa monessa kohtaa koetteilla. Toisaalta kiire ja laatu harvoin kulkevat käsi kädessä, mutta toisaalta kokeilujen idea on nimenomaan osallistamisessa ja nopeassa oppimisessa. Julkisrahoitteiset ja ylipäätänsä isot organisaatiot eivät kuitenkaan välttämättä kykene nopeisiin ratkaisuihin ja suunnan muutoksiin. Asioista sopiminen, työyhteisöjen ja sidosryhmien mukaan saaminen, kohderyhmien osallistaminen ja asioista viestiminen edellyttävät riittävää aikaa.

Kokemuksia kokeilujen arvioinnista

Kokeiluja lähdettiin toteuttamaan sillä ajatuksella, että syksyn 2017 ”pienkokeiluvaiheen” jälkeen osa kokeiluista jatkaisi ”vahvan kokeilun” vaiheeseen. Käytännössä ei kuitenkaan ollut tarkoituksenmukaista, eikä ehkä edes mahdollista, että joitain kokeiluja ei olisi toteutettu tai jatkettu kevään 2018 aikana. Näin ollen kaikki kokeilut toteutettiin syksyllä 2017 ja osin alkuvuodesta 2018 tarkentuneiden suunnitelmien mukaisesti keväällä ja kesällä 2018.

Kesällä 2017 käynnistynyt arviointi oli syksyn ”pienkokeiluvaiheen” jälkeen tarkoitus kohdistaa niihin kokeiluihin, joissa arveltiin olevan mahdollisuudet vahvimpaan näyttöön. Tämän sijaan arviointi kohdennettiin kaikkiin kokeiluihin, sillä kokeilujen kautta saatavien kokemusten ja oppien ei katsottu rajoittuvan vain asiakkaiden saamiin todennettaviin hyvinvointihyötyihin. Tämä oli jälkikäteen arvioiden hyvä ratkaisu, sillä kyse ei ole pelkästä hyvinvointia koskevan näytön vahvuudesta. Klovneja koskevassa kokeilussa on hyvinvoinnin osalta vahvin näyttö, mutta koko joukko oppeja olisi jäänyt saamatta, jos tarkastelu olisi kohdennettu ennakoiden tästä syystä esimerkiksi vain klovneihin.

Kokeilujen arviointiasetelmissa onnistuttiin lähtökohtiin nähden melko hyvin. Kokeilut olivat hyvinvointihyötyjä koskevan näytön osalta eri vahvuisia. Klovneriaa koskien toteutettiin erillistutkimus potilaskokemuksen osoittamiseksi. Kokeilussa oli kontrolliryhmä ja jako kohde- ja kontrolliryhmään oli satunnaistettu.

Arviointitehtävänä kokeilujen arviointi on erilainen kuin tyypillinen hankearviointi. Arvioijakaan ei toimeksiannon alussa tiedä, millaisia kokeiluista tulee. Lisäksi arvioija osallistuu osaltaan intervention suunnitteluun ja esimerkiksi kokeilun tavoitteiden tarkentamiseen. Muutokset ja nopeus luovat haasteita myös arvioinnille.

Käytännössä kokeilujen siirtyminen alun osallistavan suunnittelun vaiheesta eteenpäin eli toisin sanoen siirtyminen ”pienkokeilusta varsinaiseen kokeiluun” aiheutti käytännön pulmia. Siinä määrin, kun oli tarve tutkimusluville, oli niiden hakemisella jo kiire, mutta lupia ei kuitenkaan voinut hakea aiemmin, koska intervention sisältö ei ollut vielä selvillä. Klovneriaa koskeva erillistutkimus puolestaan kytkeytyi olemassa olevaan tutkimushankkeeseen ja -lupaun. Arvioinnin kysymyslomakkeiden laatimisella ja muilla työkaluilla oli heti syksyn ”pienkokeiluvaiheen” jälkeen kiire, koska kokeilut käynnistyivät pikaisesti vuoden vaihteen jälkeen. Arvioinnin toteutus ei tietysti olisi ollut mahdollista ilman kokeilujen ja niiden edustamien taustaorganisaatioiden runsasta apua ja tukea, mistä kiitos kaikille mukana olleille.

Jatkossa vastaavien kokeilujen arviointi voisi olla tarkoituksenmukaista toteuttaa siten, että käytössä olisi laajempi ja pysyväluonteisempi ”tutkija- ja arvioijapooli”, jolla olisi monenlaista substanssiosaamista, jotta sen avulla voisi reagoida monenlaisiin kokeiluihin ja substansseihin.

Kokeilujen arviointi osoitti sen, että nopeatempoisessa kokeilussa on vaikeaa sekä luoda uutta palvelua ja sisältöä että osoittaa sen vaikuttavuutta. Vakiintuneemman toiminnan vaikuttavuuden osoittaminen olisi luotettavammin tehtävissä, koska arviointiasetelma on helpompi vakioida. Tietyllä tavalla kyse on ratkaisemattomasta jännitteestä ”kokeilukulttuurin” sisällä. Kokeiluilta odotettava ”riittävä näyttö” on ehkä kuitenkin jotain muuta kuin satunnaistettu kenttäkoe. Oleellista onkin miettiä, mitä varten kokeilu järjestetään ja millaista tietoa kokeilun jälkeinen päätöksenteko edellyttää. Joissain kokeilussa on epäilemättä vakuutettava esimerkiksi lääketieteellistä tutkimusta arvostavia lääkäreitä ja arjen toiminnasta kauempana olevia taloudesta vastaavia johtajia. Toisissa kokeiluissa kyse voi olla enemmän käytännön toiminnan organisoinnin kehittämisestä tai uusien ideoiden pilotoinnista. Kokeilujen sisältöjen ja toteuttamistapojen on tästä syystä oltava monipuolisia.

Liite 1. Kärkihankkeen toteuttamissuunnitelma

OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖ

Hyväksytty osaamisen ja koulutuksen
ministeriryhmässä 5.2.2016

Hallitusohjelman Osaaminen ja koulutus -kokonaisuuden kärkihanke 4: Parannetaan taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta

Toteuttamissuunnitelma toimenpiteelle 2: Laajennetaan prosenttitaiteen periaatetta yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi

Prosenttitaiteen periaatteen laajentamisessa sovelletaan kokeilukulttuuria. Kokeilukulttuurilla tarkoitetaan uusien toimintatapojen etsimistä ja testausta kokeilujen avulla. Kokeilukulttuurissa edetään prosessin omaisesti oppien idean tai toimintamallin testaamisesta käytännössä ja saadun tiedon perusteella kehittämällä sitä edelleen.

Kokeilukulttuuriin kuuluu myös kokeilujen kautta saadun tiedon välittäminen eteenpäin sekä se, että onnistuneiden kokeilujen tuloksia voidaan laajentaa uusiin ympäristöihin.

Taustaa prosenttiperiaatteesta

Nykyisin käytössä oleva prosenttiperiaate tarkoittaa sitä, että rakennushankkeen kustannuksista noin prosentti (yleensä 0,5–2) käytetään taiteen hankintaan. Prosenttiperiaatetta toteutetaan sekä kunnallisissa että yksityisissä rakennushankkeissa. Kunta voi päättää ottaa käyttöön prosenttiperiaatteen kaikessa rakentamisessa tai päättää sen käytöstä yksittäistapauksissa, esimerkiksi väylähankkeissa tai koulun peruskorjauksessa. Kunta voi kaavoituksen avulla velvoittaa myös yksityisen rakennuttajan noudattamaan periaatetta tietyllä alueella tapahtuvassa rakentamisessa.

Nykyisen prosenttiperiaatteen mukainen taidehankinta on rakennusvaiheessa tehtävä investointi ja se on käytännössä käsittänyt lähinnä visuaalista taidetta (maalaukset, veistokset, valokuvat jne.) sekä uudempina taidemuotoina valotaidetta, äänitaidetta sekä pintoihin tai materiaaleihin integroituja teoksia. Viime aikoina myös esittävää taidetta on hankittu joissain rakennuskohteissa, joissa taidehankinnat on toteutettu pidemmän aikavälin kuluessa perustamalla tarkoitusta varten erillinen rahasto.

Prosenttiperiaatteen avulla parannetaan rakennetun ympäristön laatua ja ihmisten viihtyvyyttä elinympäristössään sekä luodaan työllisyyttä ja toimeentuloa taiteilijoille.

Opetus- ja kulttuuriministeriö on edistänyt prosenttiperiaatteen käyttöä rakentamisessa vuosina 2011–2015 yhteensä 1 570 000 eurolla. Tämä on tapahtunut mm. myöntämällä valtionavustuksia Taiken kautta rakennushankkeisiin, joihin sisältyy taidehankintoja, sekä myöntämällä valtionavustuksia prosenttiperiaatteen edistämiseen liittyvään tiedotus- ja koulutustoimintaan alan keskeisille järjestöille.

Toimenpiteen tavoitteet

Prosenttiperiaatteen laajentamisen tavoitteena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta ja siten edistää taiteen hyvinvointivaikutuksia. Tämä tapahtuu lisäämällä eri taiteenalojen ja kulttuuripalvelujen tarjontaa sekä käyttöä sosiaali- ja terveydenhuollon hoito- ja asiakastyössä (sairaalat, vanhustenhuolto, lastensuojelu jne). Pitkän tähtäyksen tavoitteena on saada taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita ja hyvinvoinnin seurantaa.

Kärkihankkeessa on tarkoitus laajentaa aiemmin lähinnä rakennushankkeissa sovellettua prosenttiperiaatetta siten, että taidehankinnat koskisivat nykyistä laajemmin myös muita taiteen muotoja kuin visuaalista taidetta (esim. esittävä taide), ja että prosenttiperiaatteen kaltaista toiminta-/rahoitusmallia sovellettaisiin sosiaali- ja terveydenhuollossa myös käytötalousmenojen piiriin kuuluvassa toiminnassa.

Prosenttiperiaate on ennen kaikkea toiminta- ja rahoitusmalli

Koska toimenpiteen tavoitteena on soveltaa prosenttiperiaatetta nykyistä laajemmin sosiaali- ja terveydenhuollossa, tulee selvittää ja pohtia, miten prosenttiperiaatetta voidaan soveltaa sosiaali- ja terveydenhuollon taide- ja kulttuuripalveluiden hankinnassa ja miten taide ja kulttuuri voidaan integroida pitkäjänteisellä tavalla osaksi näiden alojen toimintaa. Tähän mennessä on identifioitu kaksi toiminta-/rahoitusmallia, joita voidaan soveltaa myös rinnakkain.

1. Nykyistä rakennushankkeisiin kytkeytyvää prosenttiperiaatetta voidaan soveltaa siten, että korjaus- tai uudisrakennushankkeen yhteydessä perustetaan rahasto, johon osoitetuilla varoilla voidaan hankkia sekä taideteoksia että taide- ja kulttuuripalveluita. Tämä malli on ollut käytössä joissain aluerakentamisen kohteissa, joissa on useita rakennusalan toimijoita. Näin edellyttäen, että taidehankintojen tekemisessä sosiaali- ja terveydenhuollon ammattilaiset käyttävät

apuna taidekonsulttia tai -koordinaattoria, joka huolehtii siitä, että taidehankinnat muodostavat tasapainoisen kokonaisuuden.

2. Kun prosenttiperiaatetta laajennetaan koskemaan sosiaali- ja terveydenhuollossa muutakin toimintaa kuin vain rakennushankkeiden yhteydessä tapahtuvia taidehankintoja, tulee sitä varten luoda uusi toiminta-/rahoitusmalli. Tällainen voisi olla esimerkiksi kuntatasolla/tulevan sote-alueen tasolla tehtävä periaatepäätös siitä, että tietty osuus sosiaali- ja terveydenhuollon toimintayksiköiden käyttökustannuksista varataan taide- ja kulttuuripalveluiden hankintaan tai taide- ja kulttuurilähtöisen hoito- ja asiakastyön kehittämiseen tai vastaavasti kunta/tuleva sote-alue edellyttää, että yksityiset palveluntuottajat sisällyttävät toimintaansa tietyn määrän taide- ja kulttuuripalveluita/näitä sisältävää toimintaa.

Toimenpiteen toteutus ja rahoitus

Toimenpiteelle on varattu kaikkiaan 2 miljoonan euron rahoitus kolmivuotiskaudelle 2016–2018 OKM:n momentille 29.80.50. Rahoitus jakautuu vuosittain seuraavasti:

2016	600 000 €
2017	800 000 €
2018	600 000 €

Toimenpide jakautuu kahteen linjaan:

– *Kehittämishankkeet*

Tuetaan kuntia ja kuntayhtymiä tai muita toimijoita⁶⁵ siinä, että ne kehittävät olemassa olevia hyviä käytäntöjään⁶⁶ tai uusia toimintatapoja, ja raportoivat niistä. Mekanismina on valtionavustus, jonka lisäksi kunta/muu toimija sitoutuu kattamaan tietyn osan (30 %) kustannuksista ja valtio antaa loput. Avustukset jaetaan Taiteen edistämiskeskuksen kautta. Osallistuminen on kunnille ja muille toimijoille vapaaehtoista. Toimijoiden hankkeille myönnettäviä valtionavustuksia ei kytketä mihinkään tiettyyn taiteenlajiin vaan taiteen ja kulttuurin hankintaan ylipäätään. Taide- ja kulttuuripalveluita

65 esim. taho, jolle tietyn palvelun tuottaminen ulkoistettu

66 Hankkeessa on tarkoitus etsiä erityisesti tietyn toimintayksikön (esim. kunnallinen laitos, yksityisen palveluntuottajan ylläpitämä laitos) tasolla toimivia hyviä käytäntöjä, sillä tämä on rakenne, joka säilynee myös tulevassa sote-uudistuksessa.

hankkeissa voivat tuottaa mm. taiteilijat ja taiteilijaryhmät, kolmannen sektorin toimijat, yritykset sekä taide- ja kulttuurilaitokset.

– *Kokeilut*

Toteutetaan toimijoiden hyvien käytäntöjen kehittämistä saatuja kokemusten sekä hankkeessa koostettavan asiantuntijatiedon pohjalta kokeiluja. Kokeilujen avulla voidaan saada lisää tietoa hyvien käytäntöjen mukaisten mallien sovellettavuudesta laajemminkin ja voidaan muokata ja edelleen kehittää niitä. Kokeilujen kautta on mahdollista testata myös sellaisia toiminta-/rahoitusmalleja, joita toimijoilla ei tällä hetkellä ole käytössä.

Kehittämishankkeiden ja kokeilujen toteuttajille tarjotaan tukea niiden läpiviemisessä. Tukeen voi kuulua esimerkiksi neuvonta, seminaarit ja koulutustilaisuudet sekä hankkeen yhteinen viestintä ja varsinaisissa kokeiluissa myös yhteistyöpalaverit. Määrärahaa käytetään myös kärkihankkeen toteuttamisesta aiheutuviin muihin kuluihin, kuten selvityksiin, kokeilujen fasilointiin sekä hankkeen arviointiin. Asiantuntijoina erilaisissa kehittämishankkeissa hyödynnetään myös taiteen hyvinvointivaikutusten läänintaiteilijoita.

Ensimmäisellä hakukierroksella (2016) avustettavaksi valitaan laajahko kirjo toimijoiden omia kehittämishankkeita. Toisella hakukierroksella (2017) osa määrärahasta varataan ohjattujen kokeilujen toteuttamiseen ja osa toimijoiden kehittämishankkeisiin. Kolmantena vuonna (2018) määrärahaa käytetään ensisijaisesti parhaiksi osoittautuneiden kehittämishankkeiden ja kokeilujen viimeistelyyn sekä kokeilujen ja hankkeen tulosten arviointiin.

Yhteys muihin kärkihankkeisiin

Prosenttitaiteen periaatteen laajentamisen toimenpide kytkeytyy tiiviisti strategisen hallitusohjelman **kokeilukulttuurin kärkihankkeeseen** (strateginen tavoite 5, kärkihanke 4). Kokeiluohjelma toimii kolmella tasolla, jotka ovat 1) strateginen taso, 2) kokeilukeskittymien/kumppaneiden taso ja 3) ruohonjuuritaso (kansalaisyhteiskunta). Prosenttiperiaatteen laajentamisen toimenpide kytkeytyy luontevasti kokeilukeskittymien/kumppaneiden tasoon (2). Kärkihankkeiden toimintasuunnitelman mukaan kyseeseen tulee kokeilutoiminta, joka edistää hallitusohjelman tavoitteita ja jossa valtioneuvoston tuki on tarpeen, mutta jota toteutetaan kunnissa, maakunnissa, järjestökentällä ja elinkeinoelämän toimijoiden keskuudessa. Kytkemällä prosenttiperiaatteen laajentaminen osaksi hallitusohjelman kokeilukulttuurin kärkihanketta toimenpide linkittyy osaksi suurempaa kokonaisuutta ja lisää julkista keskustelua ja näin ollen se lisää tietoisuutta kokeilusta.

Toimenpiteellä on myös vahva kytkentä **terveyden ja hyvinvoinnin edistämisen ja eriarvoisuuden vähentämisen kärkihankkeeseen** (strateginen tavoite 3, kärkihanke 2).

Toimenpiteen valmistelun ja toteutuksen organisointi

Kyseessä on opetus- ja kulttuuriministeriön ja sosiaali- ja terveysministeriön yhteistyöhanke. Hanketta on valmisteltu syksyn 2015 aikana **epävirallisessa virkamiestyöryhmässä**, johon on kutsuttu OKM:n ja STM:n edustajien lisäksi asiantuntijoiksi myös Kuntaliiton ja Taiteen edistämiskeskuksen asiantuntijoita.

OKM asettaa tammikuussa 2016 Kärkihankkeen 4 toimenpiteen 2 toteutusta varten **asiantuntijatyöryhmän** (2016–2018), johon kuuluu OKM:n, STM:n ja VNK:n (kokeilukulttuuri) edustajien lisäksi kunta-alan, sote-sektorin ja palveluiden tarjoajien edustajia. Työryhmän tehtävänä on ohjata toimenpiteen toteutusta ja tehdä ehdotus prosenttitaiteen mukaisten uusien toimintamallien vakiinnuttamiseksi sekä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Jotta taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutukset tunnistettaisiin aiempaa paremmin ja taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut saataisiin vakiinnutetuiksi osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita OKM ja STM asettavat keväällä 2016 laajan poikkihallinnollisen **terveyttä ja hyvinvointia edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan yhteistyöryhmän** (2016–2018). Yhteistyöryhmän tehtävänä on mm. seurata ja tukea prosenttiperiaatteen laajentamiseen tähtäävän toimenpiteen ja terveyden ja hyvinvoinnin kärkihankkeen (Hyvinvointi ja terveys, kärkihanke 2) toteutusta ja toimia em. hankkeiden yhteistyöfoorumina.

Seuranta ja arviointi

- nykytilan kartoitus (lähtötilanne) osana vuoden 2015 peruspalveluiden arviointia
- lisäksi mahdollinen erillinen kuntiin/toimijoille kohdennettu selvitys kärkihankkeen tarpeisiin, jotta hankkeen kehittämistoimenpiteet osataan suunnata oikein
- hankkeessa myönnettyjen valtionavustusten vaikuttavuus /tiedon keruu avustusten saajilta:
 1. mukaan lähtevien kuntien ja muiden toimijoiden/tuettujen hankkeiden määrä
 2. osallistuneiden sosiaali- ja terveydenhuollon ”asiakkaiden” määrä
 3. hankkeissa työllistyneiden taiteilijoiden/palveluita tuottaneiden tahojen määrä.
- toteutettujen kokeiluiden seuranta ja arviointi tarkoituksenmukaiseksi katsottavalla tavalla
- hyödynnetään peruspalveluiden arviointia (mahd. väli- ja loppuarviointi) hankkeen vaikuttavuuden arvioimiseksi.

Liite 2. Asiantuntijatyöryhmän toimeksianto

OKM/61/040/2015

27.1.2016

Ylijohtaja Riitta Kaivosoja

Asia Asiantuntijatyöryhmän asettaminen (Hallituksen osaamisen ja koulutuksen kärkihanke 4, toimenpide 2: Prosenttiperiaatteen laajentaminen yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi)

Opetus- ja kulttuuriministeriö on tänään asettanut asiantuntijaryhmän tukemaan prosenttiperiaatteen laajentamista koskevan toimenpiteen toteutumista.

Tausta

Pääministeri Juha Sipilän strategisen hallitusohjelman Osaamisen ja koulutuksen kokonaisuuteen liittyvän kärkihankkeen 4 tavoitteena on parantaa taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta. Hallitusohjelman mukaan kulttuurin hyvinvointimahdollisuudet pitäisi tunnistaa aiempaa paremmin. Kärkihankkeen tavoitteena on laajentaa prosenttitaiteen periaatetta yhteistyössä sosiaali- ja terveydenhuollon kanssa taiteen hyvinvointivaikutusten tukemiseksi. Hankkeen toteutuksessa sovelletaan kokeilukulttuuria.

Tehtävä

Asiantuntijatyöryhmän tehtävä on ohjata prosenttiperiaatteen laajentamista koskevan toimenpiteen toteutusta ja tehdä ehdotus prosenttitaiteen mukaisten uusien toimintamallien vakiinnuttamiseksi sekä taiteen ja kulttuurin hyvinvointivaikutusten edistämiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa.

Työryhmän kokoonpano

Puheenjohtaja:

Ylijohtaja Riitta Kaivosoja, opetus- ja kulttuuriministeriö

Jäsenet:

Neuvotteleva virkamies Ismo Suksi, sosiaali- ja terveysministeriö,
(varajäsen erityisasiantuntija Sari Koskinen, sosiaali- ja terveysministeriö)

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Meritullinkatu 10, Helsinki | PL 29, 00023 Valtioneuvosto
Puh. 0295 3 30004 | kirjaamo@minedu.fi

Undervisnings- och kulturministeriet

Sjötullsgatan 10, Helsingfors | PB 29, 00023 Statsrådet
Tfn 0295 3 30004 | kirjaamo@minedu.fi

www.minedu.fi

Kokeilutoiminnan projektipäällikkö Ira Alanko, valtioneuvoston kanslia,
(varajäsen Anna-Kaisa Lähteenmäki-Smith, valtioneuvoston kanslia)

Erytysiasiantuntija Ditte Winqwist, Suomen Kuntaliitto
(varajäsen erityisasiantuntija Johanna Selkee, Suomen Kuntaliitto)

Erytysiasiantuntija Johanna Vuolasto, Taiteen edistämiskeskus,
(varajäsen läänintaiteilija Kirsi Lajunen, Taiteen edistämiskeskus)

Johtajaylilääkäri Kati Myllymäki, Etelä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä,
(hankejohtaja Pirjo Syväoja, Etelä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä)

Projektipäällikkö Päivimaria Seppänen, Kaakkois—Suomen sosiaalialan
osaamiskeskus.

Asiantuntijatyöryhmän sihteereinä toimivat kulttuuriasianneuvos Mervi Tiensuu-
Nylund ja kulttuuriasianneuvos Petra Havu opetus- ja kulttuuriministeriöstä.
Asiantuntijatyöryhmä voi nimetä asioiden valmistelua varten jaostoja ja kuulla
harkintansa mukaan ulkopuolisia asiantuntijoita. Asiantuntijatyöryhmän
kokoonpanoa voidaan täydentää tarvittaessa.

Työryhmän asettamisessa ei ole voitu noudattaa naisten ja miesten välisestä tasa-
arvosta annetun lain (609/1986) 4 a §:n 1 momenttia, koska työryhmään on nimetty
jäsenet heidän erityisen ammatillisen osaamisensa johdosta.

Kustannukset ja rahoitus

Asiantuntijatyöryhmä työskentelee virka-aikana ilman eri korvausta. Työryhmän
jäsenten matkoissa noudatetaan valtion matkustussääntöä.

Toimikausi

Asiantuntijaryhmän toimikausi on 1.2.2016–31.12.2018

Opetus- ja kulttuuriministeri

Sanni Grahn-Laasonen

Kulttuuriasianneuvos

Tiina Eerikäinen

Jakelu	Asiantuntijatyöryhmä
Tiedoksi	Erityisavustaja Heikki Kuutti Uusitalo Erityisavustaja Matias Marttinen Kansliapäällikkö Anita Lehikoinen Opetus- ja kulttuuriministeriön osastot ja erilliset yksiköt Sosiaali- ja terveysministeriö Valtioneuvoston kanslia Suomen Kuntaliitto ry Taiteen edistämiskeskus Etelä-Savon sairaanhoitopiirin kuntayhtymä Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy OKM/Kirjaamo

Liite 3. Kehittämishankkeet

Kehittämishankeavustuksia myönnettiin hyvien käytäntöjen levittämiseen tai uusien toimintatapojen omaksumiseen ja toteuttamiseen. Hankkeiden haku- ja valintaprosessista vastasi Taiteen edistämiskeskus. Hakukierroksia toteutettiin kolme vuosina 2016–2018.

%Taidetta (prosenttitaidetta): Kulttuurikeskus PiiPoon kannatusyhdistys ry

Neljätoista sote- ja kulttuurialan toimijan yhteishankkeessa kehitettiin ja kokeiltiin kestäviä ja monistettavia malleja kulttuuri- ja taidetoiminnan toteuttamiseksi osana sosiaali- ja terveyspalveluita. Hankkeen myötä eri toimijoiden välinen yhteiskehittäminen lisääntyi. Taide- ja kulttuuritoimintaa toteutettiin osallistujalähtöisesti eri toimintaympäristöissä; osallistujien luona ja kulttuurilaitoksissa. Hankkeen päätyttyä yhteistyö sote- ja kulttuuri-toimijoiden kesken on jatkunut tiiviinä ja kaksi taiteilijaa on palkattu vakituisiksi työntekijöiksi soteen. Lisäksi lähes kaikki mukana olleet sote-toimijat ovat jatkaneet taide- ja kulttuuritoimintaa osana normaalia toimintaansa.

AILI: Helsingin kaupunki

AILI on kulttuurisen seniori- ja vanhustyön valtakunnallinen verkostohanke, johon kuuluu kolmetoista kuntaa eri puolilta Suomea. Hankkeen tavoitteena oli kehittää kulttuuriseen vanhustyöhön hallintomalleja ja -muotoja, jotka auttavat integroimaan taiteen, kulttuurin ja luovuuden sosiaali- ja terveyspalveluihin. Hankkeen aikana yhteistyömallin soten ja kulttuurin työntekijöiden välille vakiintui sekä mukana olleiden kuntien toiminnassa että valtakunnallisessa verkostossa. Kulttuuriselle vanhustyölle varattiin aikaa kuntien työntekijöiden työajasta ja kuntiin perustettiin yhteistyöverkostoja aiheen ympärille. Kuntien välinen yhdessä kehittäminen ja 'benchmarking'-työtapa yleistyivät. Kulttuurin ja soten yhteisiä työntekijöitä palkattiin mm. Seinäjoelle ja Rovaniemelle. Lisäksi eri toimialojen välille omakuttiin käyttöön niiden yhteistyötä helpottava uudenlainen, tarvelähtöinen ajattelu-tapa siitä, kuinka sosiaali- ja terveydenhuollon asiakkaat voivat hyötyä kulttuuritoimijoista. Myös kulttuurisen vanhustyön käsite vakiintui hankkeen aikana.

Hankkeessa mukana olivat Helsinki, Espoo, Vantaa, Pukkila, Turku, Tampere, Kouvola, Seinäjoki, Jyväskylä, Vaasa, Kuopio, Oulu sekä Rovaniemi. Jokaisesta kunnasta toimintaan osallistui edustaja sekä sosiaali- ja terveystoimen että kulttuuritoimen puolelta.

Vuoksi: Lahden kaupunki

Vuoksi-hankkeessa kymmenen ammattilaistaiteilijaa työskenteli yhteisötaiteilijoina Päijät-Hämeen hyvinvointiyhtymän sote-palveluissa. Taiteilijat sijoittuivat työskentelemään ruohonjuuritasolle hyvinvointi- ja vanhustenpalveluihin sekä hallintoon. Hankkeen ansiosta taide- ja kulttuuritoiminta juurtui osaksi Päijät-Hämeen sosiaali- ja terveystalv palveluita: hankkeen jälkeen on palkattu useita taiteilijoita sote-palveluihin ja taide- ja kulttuuritoiminta on saavuttanut alueella satoja ihmisiä.

Kulttuuripolku senioreille: Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskus Oy Socom

Kulttuuripolku senioreille -hankkeessa mallinnettiin taiteilijan roolia tukipalvelujen tuottajana. Hankkeen ansiosta löydettiin uusia yhteistyön muotoja ja rahoitusmalleja kulttuuri- ja taidetoiminnan vakiinnuttamiseksi ikäihmisten päiväkeskuksiin. Lisäksi hankkeessa tehtiin ikäihmisten päivätoiminnan kautta näkyväksi kriittisiä tekijöitä, jotka estävät tai vaikeuttavat taiteilijoiden työllistymistä sosiaali- ja terveyssektorille. Esiin nousivat taiteilijan paikka sote-palvelussa sisällöntuottajana, rahoitusmallit, ansaintalogiikka, hankinnat ja taiteilijan työn verotus sote-sektorilla. Palvelurakenteeseen liittyviä kriittisiä pisteitä sekä ansaintalogiikoita on tarkasteltu hankkeessa tuotetussa ”Näkökulmia kulttuurin etiikkaan ja laatuun sosiaali- ja terveystalv palveluissa” -työpaperissa⁶⁷. Työpaperin pohjalta tehtiin esitys Valtakunnalliselle sosiaali- ja terveystalv eettiselle neuvottelukunnalle (ETENE) tuottaa julkilausuma sekä eettinen ohjeistus sosiaali- ja terveystalv palveluissa tuotettavalle kulttuurille. Käytännön työväliseksi kriittisiä kysymyksiä ratkottiin tuottamalla yhteistyössä Taide ja kulttuurialan ammattijärjestö TAKU ry:n kanssa tiivistetty opas taiteilijoille ja sotepalveluille⁶⁸.

Taide tavoittaa: Lapin sairaanhoitopiirin kuntayhtymä

Lapin sairaanhoitopiirin Taide tavoittaa -hankkeen tarkoituksena oli parantaa taiteen saavutettavuutta ja juurruttaa taidetoiminta osaksi sairaanhoitopiirin eri yksiköitä. Hankkeen ansiosta eri toimijoiden välinen yhteistyö on tiivistynyt ja taiteen rooli yhteisöllisyyden kehittämisessä on kasvanut. Hanke toi innostusta ja jaksamista arkeen sairaanhoitopiirin henkilökunnalle ja potilaille. Hankkeen aikana lisättiin yhteistyötä taidepalveluja tarjoavien vapaan kentän toimijoiden ja Lapin sairaanhoitopiirin välillä. Lisäksi kokeiltiin erilaisia tapoja toteuttaa taidetoimintaa hoitolaitoksessa, luotiin käytäntöjä taidetoiminnan järjestämiselle sekä arvioitiin ja dokumentoitiin toiminnan onnistumisen kannalta tärkeitä käytännön toimintamalleja. Hankkeen päätyttyä sairaalagalleria on jatkanut toimintaansa.

67 <http://www.socom.fi/wp-content/uploads/2018/11/11.10.18Taiteen-laatu-ja-etikka-FINAL.pdf>

68 http://taku.fi/site/wp-content/uploads/2019/01/TAKU_opas_digi.pdf

Läsnaolokloveria: Sairaalakloverit ry – Sjukhusclowner rf

Sairaalakloverit ry ja yliopistolliset sairaalat eri puolilla Suomea lähtivät yhdessä kehittämään läsnaolokloveriaa työmuotona ja vakiinnuttamaan sitä osaksi lasten leikkaustointia. Toiminta vapautti hoitohenkilökunnan resurssit varsinaiseen hoitotyöhön kloverin huolehtiessa lapsen ja perheen emotionaalisesta sekä toimenpiteeseen valmistavasta osuudesta. Tilanteet koettiin miellyttävämpinä, ja koettu kivun määrä pienempänä. Hankkeen myötä osa yliopistosairaaloista on sitoutunut ensimmäistä kertaa maksamaan osan heille kohdistuvan toiminnan kuluista. Tähän on vaikuttanut ennen kaikkea positiiviset kokemukset kärkihankkeessa ja kokeilussa kehitetyistä toimenpiteisiin valmistavasta työstä. Hankkeessa kehitettiin uudet, tehokkaat työpäivärakenteet sairaalaklovereille. Lisäksi kloverien ja hoitohenkilökunnan välinen yhteistyö tiivistyi. Neljä yliopistosairaala lisäsi hankkeen myötä toiminnan rahoitusta ja kuusi kloveria on palkattu vakituisiin työsuhteisiin.

Kulttuuri ankkurina: Tampereen kaupunki

Tampereen kaupungin Kulttuuri ankkurina -hankkeessa etsittiin malleja sote- ja kulttuuri-toimijoiden väliselle yhteistyölle sekä kulttuuripalveluiden laajentamiseksi uusille asiakasryhmille. Hankkeessa tehtiin kustannuslaskentaa ja vaikutusten arviointia. Tavoitteena oli esittää ja tehdä ehdotuksia siitä, kuinka kulttuuritoiminta voidaan ottaa osaksi keskeisiä palvelun tuottamista ohjaavia asiakirjoja, kuten alan suosituksia, sopimuksia ja palvelu- ja hoitosuunnitelmia. Lisäksi tavoitteena oli lisätä taiteen ja kulttuurin käyttöä sosiaali- ja terveyspalveluissa sekä suunnitella joustavia yhteistyömalleja eri toimijoiden ja asiakasohjauksen kanssa. Hankkeen jälkeen kaupunki jatkaa panostuksiaan sosiaali- ja terveydenhuollossa tapahtuvaan taiteeseen ja kulttuuriin myös tulevassa maakuntamallissa. Kulttuuri- ja vapaa-aikapalveluiden suunnittelijan työnkuvaan kuuluu jatkossa myös kulttuurihyvinvoinnin tehtäviä.

Hyvinvointia kulttuurista Etelä-Savoon: Etelä-Savon maakuntaliitto

Hankkeessa Etelä-Savon sosiaali- ja terveyspalveluille laadittiin uusi kulttuurihyvinvointisuunnitelma sekä etsittiin uusia ideoita ja toimintamalleja sote- ja kulttuuri-toimijoiden yhteistyön järjestämiseksi. Työhön osallistui noin 300 eteläsavolaista ja parhaat kokeilut ovat saaneet jatkoa. Hanke nivoutui osaksi maakuntastrategia- ja ohjelmatyötä, jossa taide ja kulttuuri saivat tunnustetun aseman maakunnan strategisessa suunnittelussa ja ohjelmallisessa kehittämisessä. Kulttuurihyvinvointi vastuutettiin maakuntaliitossa osaksi kahden kehittämisspäällikön työkuvaan. Taidepiloteista taideneuvolat, kulttuurikummiin toiminta ja vapaaehtoisten ohjaama yhteislaulattaminen jatkuvat.

Art@HDL: Helsingin diakonissalaitoksen säätiö

Helsingin Diakonissalaitoksen säätiön Art@HDL -hankkeessa haluttiin tuoda taide- ja kulttuuritoiminnan hyvinvointia tukevat vaikutukset asiakkaiden arkeen. Hankkeen tavoitteena oli luovien menetelmien lisääminen hoito- ja hoivatyössä ja työhyvinvoinnin lisääminen. Hanke rakensi uudenlaista hoitokulttuuria, ja pyrki systemaattiseen ja pitkäjänteiseen taide- ja kulttuuritoimintaan. Taiteilijat ja Helsingin Diakonissalaitoksen työntekijät tekivät yhteistyötä luodakseen toimialarajat rikkovia toimintamalleja taiteen käytöstä terveyden- ja hyvinvoinnin edistämiseksi sekä haastoivat toimintaan uusia, erilaisia toimijoita. Hankkeessa olivat mukana Suomen Kansallisteatterin Kiertuenäyttämö ja Todellisuuden tutkimuskeskus.

TaideKori: Amusa Suomi ry

Amusa ry:n, Turun kaupungin hyvinvointitoimialan ja Attendo Itä-Suomen Taidekori-hankkeen tavoitteena oli juurruttaa taide- ja kulttuuritoiminta osaksi sosiaali- ja terveyspalveluita sekä testata erilaisia toiminnan rahoitusmalleja. Työpajakoulutusten avulla sosiaali- ja terveydenhuollon henkilökunnalle luotiin välineitä toteuttaa taidetoimintaa jokapäiväisessä työssään. Hankkeessa etsittiin kestäviä ja taloudellisia tapoja taidepalveluiden tarjontaan sekä toteuttamiseen sosiaali- ja terveydenhuollossa. Lisäksi kehitettiin toimintatapojen ja hoitokulttuurin muutosta sekä syvennettiin hoitohenkilökunnan taitoja. Hankkeen aikana kehitettiin verkossa olevaa Jakoon.fi -palvelua, jonka avulla voidaan saada taiteen ja kulttuurin palveluja tarjoavat toimijat halutun kohderyhmän tietoisuuteen eri maantieteellisillä toiminta-alueilla.

Kulttuurisote: Pohjois-Savon Sairaanhoitopiirin Kuntayhtymä

Kulttuurisote oli kuuden maakunnan kumppanuushanke, jossa pyrittiin selvittämään, miten taide- ja kulttuurilähtöiset hyvinvointipalvelut otetaan mukaan sosiaali- ja terveyspalveluiden järjestämiseen. Hankkeessa laadittiin monialaisessa yhteistyössä kulttuurihyvinvointimalli Etelä-Pohjanmaan, Kymenlaakson, Pirkanmaan, Pohjanmaan, Pohjois-Savon ja Varsinais-Suomen maakunnille. Hanke oli luonteeltaan strateginen ja tietoa lisäävä. Maakunnissa tehtiin konkreettisia kirjauksia valmisteluasiakirjoihin sekä rakennettiin tiekartta taiteen ja kulttuurin etenemisestä maakuntavalmistelussa. Lisäksi selvitettiin mahdollisuutta sisällyttää kulttuuripalvelut osaksi asiakaseteleitä tai henkilökohtaista budjettia. Hanke lisäsi ymmärrystä siitä, että rahoituksen täytyy jatkossakin olla monikanavaista ja myös maakunnan tasolla se voi tulla eri toimialoilta. Osassa maakunnista kulttuurihyvinvoinnin teemat ovat juurtumassa osaksi hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rakenteita sekä yhdyspintatyö maakuntien ja kuntien välillä on käynnistynyt. Samoin alueiden hyvinvointikertomustyössä ja erilaisten kulttuurihyvinvointiin liittyvien työryhmien työssä on päästy alkuun.

Jakkara: Etelä-Karjalan sosiaali- ja terveydenhuollon kuntayhtymä

Jakkara-hankkeessa taide ja kulttuuri otettiin osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon palveluita, erityisesti pitkäaikaista hoitoa ja hoivaa. Hankkeen tavoitteena ollut kulttuurihyvinvointisuunnitelma on toteutunut ja kulttuurihyvinvointi on saatu osaksi maakunnallista hyvinvointikertomusta. Hankkeen aikana käynnistetty alueen asukkaita osallistava maakunnallinen kulttuurityöpajatyöskentely jatkuu myös hankkeen päättymisen jälkeen. Hankkeessa on myös laajennettu Kaikukortin käyttöä Lappeenrannan alueella ja jatkossa se tullaan levittämään koko maakunnan alueelle. Lisäksi kesällä 2018 tehtiin Eksoten henkilöstölle (yli 5 000 työntekijää) kysely, jolla kartoitettiin taiteen, kulttuurin, liikunnan sekä luonto- ja eläinlähöisten menetelmien ammatillisia koulutuksia, täydennyskoulutuksia tai pitkäkestoista harrastuneisuutta. Kyselytutkimuksen jatkotoimenpiteenä syntyi kulttuuri-työryhmä, jonka toiminta jatkuu edelleen.

Kulttuurihyvinvointisuunnitelma: Kainuun liitto

Hankkeessa toteutettiin Kainuun kulttuurihyvinvointisuunnitelma lisäämään taiteen ja kulttuurin merkitystä ja saavutettavuutta niin arkielämässä kuin sosiaali- ja terveyssektorin palveluissa. Suunnitelmalla haluttiin lisäksi edistää eri alojen taiteilijoiden työllistymismahdollisuuksia sekä rohkaista palvelulaitoksia käyttämään kulttuurihyvinvointipalveluja enemmän päivittäisessä toiminnassaan.

Suunnitelman tekoon osallistuivat Kainuun kuntien Hyrynsalmen, Kajaanin, Kuhmon, Paltamon, Puolangan, Ristijärven, Sotkamon ja Suomussalmen, Kainuun Sote-kuntayhtymän, Kainuun Ely-keskuksen sekä TE-palveluiden ja Kainuun liiton lisäksi myös taide- ja kulttuurilaitoksia, taide- ja kulttuuriyhteisöjä, taiteilijoita ja erilaisten kohderyhmien edustajia.

Kultasote: Keski-Suomen liitto

KultaSote-hankkeen tavoitteena oli varmistaa, että Keski-Suomen uuden maakunnan suunnittelussa huomioidaan kulttuurihyvinvointitoiminnan toteuttaminen. Hankkeessa kartoitettiin olemassa olevia palveluita, kerättiin yhteen parhaat toimintamallit ja laadittiin kulttuurisen terveyden ja hyvinvoinnin suunnitelma. Tarkoitus oli mahdollistaa kulttuurihyvinvointitoiminta maakuntaudistuksen jälkeen sekä laajentaa toimintaa niille alueille, joissa niitä ei vielä ole. Hanke tiivistä kulttuuri- ja sosiaali- ja terveydenhuollon toimijoiden yhteistyötä.

Liite 4. Ohjatut kokeilut

Ohjattujen kokeilujen tavoitteena oli etsiä ja testata toiminta- ja rahoitustapoja prosentti-periaatteen laajentumiseksi.

Kokeilut valittiin toimijoiden kokemusten sekä hankkeessa koostettavan asiantuntijatie-
don pohjalta. Kokeilujen kautta on mahdollista testata myös sellaisia toiminta- tai rahoitusmalleja, joita toimijoilla ei tällä hetkellä ole käytössä.

Helsingin Diakonissalaitoksen yhteisöllinen teatteriesitys

Helsingin Diakonissalaitoksella järjestettävässä kokeilussa tutkittiin, mitä hyötyjä seuraa, kun taide kytketään osaksi sosiaalityötä. Samalla selvitettiin, miten eri ammattikuntien välistä yhteistyötä voidaan sujuvoittaa. Tavoitteena oli lisätä organisaation ihmisten keskinäistä ymmärrystä sekä kunnioitusta, ja tätä kautta löytää parannuksia sekä arjen hoidollisiin että yhteisöllisiin toimintoihin. Kokeilussa toteutettava teatteriproduktio tehtiin yhdessä Helsingin Diakonissalaitoksen päihdekuntoutuja-asiakkaiden sekä henkilökunnan kanssa.

”Tässä menee raja – laulu unelmien huomisesta” oli esitys, jonka teki koko yhteisö yhdessä ulkopuolisten toimijoiden kanssa. Koko kortteli erilaisine ihmiseen oli mukana tuotannossa ja kortteli on myös esityspaikka. Esitys levittyi koko Alppikadun kortteliin. Yleisö sai kulkea vaikuttavan taiteellisen ja yhteiskunnallisen matkan, joka avasi uusia näkökulmia Diakonissalaitoksen toimintakulttuureihin sekä Diakonissalaitoksen korttelin eri tasojen, kulttuureiden ja sen kiehtovaa historiaa. Esityksen ohjasi Sirpa Riuttala ja toteuttivat Helsingin Diakonissalaitoksen asiakkaat ja työntekijät yhdessä Koiton laulun, HOS Big Bandin, Ylioppilasteatterilaisten ja vapaaehtoisten kanssa.

Kokeilun aikana kerättiin asiakkaiden ja työntekijöiden ”manifesteja” eli vastauksia kysymyksiin ”minä uskon, minä toivon, minä rakastan, kuolisin... puolesta”. Lisäksi toteutettiin haastatteluja lähialueen toimijoille siitä, miten he kokevat Diakonissalaitoksen ja sen asiakkaat arjessaan ja toiminnassaan. Kesällä 2017 esityksen suunnittelu, työryhmän kokoaminen ja ”teaserin” kuvaaminen. Lisäksi tehtiin musiikkivideo. Suunnittelu aloitettiin lokakuussa 2016 ja projekti päättyi elokuussa 2017.

Klovnerian työmuotojen kehittäminen Lastenklinikan Leikkaus- ja anestesiaosastolla

Helsingin yliopistollisessa sairaalassa toteutetussa kokeilussa Sairaalaklovnit kehittivät tapoja auttaa lastensairaalan pieniä potilaita. Klovnerian tiedettiin aikaisemmasta tutkimuksesta vähentävän lasten pelkoja sekä helpottavan leikkaustoimenpiteitä. Seurauksena on usein ollut esimerkiksi potilaan madaltunut stressitaso ja mielihaha, leikkaustoimenpiteessä tai toipumisessa säästynyt aika taikka vähentynyt leikkaussalihenkilökunnan tarve. Pienkokeiluvaiheessa sairaalaklovnit perehtyivät lasten magneettikuvauksen sekä reumapunktioiden hoitoprosesseihin. Yhteistyössä hoitohenkilökunnan kanssa tutkitaan sairaalaklovnin osallistumista näiden prosessien eri vaiheisiin: toimenpiteen odottaminen, toimenpidetilaa saattaminen, osallistuminen toimenpiteeseen. Tavoitteena oli kehittää työmuoto, jolla osa lapsille tehtävistä magneettikuvauksen ja reumapunktioiden toimenpiteistä voidaan klovnin emotionaalisen tuen ansiosta suorittaa ilman nukutusta. Lisäksi sairaalaklovnien työskentelyä kehitettiin heräämön ja päiväkirurgian toimenpidetilanteissa. Vahvan kokeilun vaiheessa toteutettiin 100–200 potilaskohtaamista vaikuttavuustutkimuksen aineistoksi.

Kulttuuri ankkurina sosiaali- ja terveystalouksissa

Tampereen kaupungin kanssa toteutettiin neljä kokeilua.

Ensimmäisessä kokeilussa sosiaalisen perhetyön asiakasperheille tarjottiin kulttuurista toimintamallia osana perhetyön palvelutarjontaa. Tavoitteena on saavuttaa erityisesti perheet, joiden haasteena on kodin ulkopuolella toimiminen. Kokeilun pyrkimyksenä on aktivoita passivoituneita tai passivoitumisen vaarassa olevia perheitä. Lapsi- ja perhetyön kulttuurilähetteen tarkoitus oli mahdollistaa lasten ja vanhempien osallistumisen yhdessä erilaisiin kulttuuripalveluihin. Lähetettä jaettiin neuvoloista tuen tarpeessa olevien pienten lasten perheille, joiden katsotaan hyötyvän eniten yhteisestä tekemisestä ja kulttuuriharrastuksesta. Kokeilussa testattiin lähetteen soveltuvuutta juuri perhetyöhön ja asiakasohjaukseen. Yhdessä tekemisen tarkoituksena on edistää lasten ja vanhempien vuorovaikutusta.

Kokeilua tehtiin yhdessä perhetyön esihenkilön, henkilöstön, lastenkulttuurin johtavan koordinaattorin, taiteilijoiden ja kurssien vetäjien sekä perheiden talon palveluohjauksen kanssa. Sisältöinä oli mm. vauvojen värikylpyjä, isä-vauvasirkuksia, koko perheen sirkus, Universumin puutarha ja koko perheen rummutus -tapahtumia. Ohjelmaa järjestettiin useissa eri toimipaikoissa. Kohderyhmänä perhetyön asiakkaat, yhteensä 35 perhettä. Projektin kesti syyskuusta 2017 kesäkuuhun 2018.

Toisessa kokeilussa nuoria aikuisia ohjattiin kulttuuriseen ryhmätoimintaan. Kokeilun kohderyhmänä olivat päihde- ja mielenterveyspalveluiden piirissä olevat nuoret aikuiset. Kokeilun tavoitteena oli nuorten aikuisten minäkuvan positiivinen vahvistuminen ja

toimintakyvyn kohentuminen. Toimintakyvyn kohentumisen toivottiin ilmenevän vuoro-vaikutustaitojen vahvistumisena sekä lisääntyneenä rohkeutena. Henkilöstö tulee saamaan myös uutta lisätietoa potilaasta.

Kokeilussa järjestettiin kaksi sisällöltään eriävää ja monipuolista kulttuurikurssia, joissa osallistujat pääsivät kokeilemaan eri taidetekniikoita turvallisesti ammattitaiteilijoiden ohjaamina. Osallistujat jaettiin kahteen ryhmään: 1) musiikki ja teatteri sekä 2) sirkus ja tanssi. Kummassakin ryhmässä oli sekä välineellistä että fyysisempää toimintaa. Toiminta oli osallistavaa. Ryhmät kokoontuivat kahdeksan kertaa. Kurseille osallistui yhteensä 16 avohoidossa olevaa nuorta. Kurseista ilmoitettiin syksyllä 2017 ja ne pidettiin Tampereen kaupungin vapaa-aikataloissa keväällä 2018.

Tullinkulman työterveyden avokuntoutuskokeilussa toteutetaan 1–2 taidemuotoa avokuntoutuksessa oleville asiakkaille. Kokeilun tavoitteena on lisätä avokuntoutuksen palvelutarjottimelle kulttuurinen osa-alue, joka toimisi hoidollisten kuntoutuspalveluiden ohella kokonaisuutta tukevana toimintona. Uuden osa-alueen toimivuutta ja hyödyllisyyttä arvioidaan mm. mittaamalla siihen osallistuvien työkyvyn parantumista.

Työterveys- ja lääkärikeskus PIRTE:n kokeilu toteutettiin osana laajempaa työterveyden tuottamaa ja työnantajan maksamaa avokuntoutuskokonaisuutta. Kokeilu koostui kurseista, joissa toiminnallisten taideharjoitteiden oli tarkoitus aktivoida avokuntoutuskurssin osallistujien kulttuurista ja henkistä kuntoa sekä yleisesti vaikuttaa hyvinvointiin. Toteutettiin yhdessä PIRTE:n, Tampereen kaupungin, Kulttuurikeskus PiiPoon, Sorin Sirkuksen, Kulttuuriosuuskunta Uulun ja Sisä-Suomen tanssin aluekeskuksen kanssa.

Ennen kokeiluja toteutettiin kaksi suunnittelutyöpajaa työterveyden henkilöstölle ja tuleville asiakkaille. Osallistujina yhteensä viisi Tampereen kaupungin työterveyden asiakasryhmää. Kokeiluryhmät saivat kaksi toimintakertaa (3 h), joissa tutustuttiin eri taiteenlajeihin kuten musiikkiin, tanssiin, teatteriin ja sirkukseen. Kertojen välille annettiin kotitehtävä, joka purettiin ryhmässä. Kurssit järjestettiin helmi-toukokuussa 2018.

Neljännessä kokeilussa kokeiltiin kulttuurisia kuvapuheluita. Kokeilussa ikäihmisille tarjottiin osallistavia kulttuuri- ja taidesisältöjä tabletin kautta. Sisältöinä oli esimerkiksi aamunavauksia, runo- ja laulutuokioita ja ”tutkimusmatkoja” asiakkaan kanssa sovittuihin kohteisiin. Samalla oli tarkoitus inspiroida ja innostaa asiakkaita poistumaan kotoaan kulttuuri- ja palveluiden pariin.

Kokeilu toteutettiin yhdessä Tampereen kaupungin, kuvapuhelinpalveluiden toimittajan, kulttuuripalveluiden, asiakkaiden ja muiden toimijoiden kanssa. Kuvapuhelimia testattiin paikallisessa supermarketissa ennen kokeilua. Asiakashankintaa tehtiin luomalla esite kuvapuhelinpalveluista. Ohjelmasisältöihin lukeutui mm. aamunavaukset sekä erilaiset

runo- ja musiikkituokiot. Mukana yhteensä 8 asiakasta. Kokeilu tapahtui maaliskuu-kuussa 2018.

Taidetuulahdus-hanke

Jyväskylän kaupungin Taidetuulahdus -hankkeessa selvitettiin, miten kulttuuri- ja taide-toiminta voidaan ankkuroida sosiaali- ja terveystalouteen kestäväällä tavalla. Mukana hankkeessa olivat ikääntyneiden päiväkeskukset Kortepohjassa ja Keltinmäessä. Hankkeen aikana etsittiin toimivia keinoja kohottaa asiakkaiden mielialaa ja toimintakykyä kulttuuri- ja taidetoiminnan avulla. Taidetuulahduksen kokeiluvaihe toteutettiin elokuun 2017 ja helmikuun 2018 välillä.

Jyväskylässä hankkeeseen valittiin työntekijöiksi yhteisötaiteilijat Hanna Veander ja Jari Siljamäki. Taiteilijat ovat osana päiväkeskusten työyhteisöä hankkeen ajan. Taidesisällöt suunniteltiin yhdessä henkilökunnan ja päiväkeskusasiakkaiden kanssa. Projektin aikana henkilökunta tutustui asiakkaisiin minkä kautta rakennettiin keskinäistä luottamusta. Kokeilun aikana järjestettiin toimintatuokioita ja ohjelmaa kuten sirkus- ja pelituokioita, kukka-asetelma-pajoja, ympäristötaideluento, korttelikävelyitä, senioritansseja ja tapaamisia paikallisten päiväkotien kanssa. Mukana oli yhteensä noin 120 asiakasta.

Liite 5. Suositus taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden parantamiseksi sosiaali- ja terveydenhuollossa – mukaan lukien hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen

Suosituksella perhe- ja peruspalveluministeri Annika Saarikko ja Eurooppa-, kulttuuri- ja urheiluministeri Sampo Terho linjaavat niitä tavoiteltuja toimia, joilla pyritään edistämään taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseksi hallitusohjelman tavoitteiden mukaisesti. Toimien myötä väestön hyvinvointi lisääntyy sekä osallisuus ja osallistuminen kulttuuriin vahvistuu.

Taide- ja kulttuuritoiminnan sote-rakenteisiin juurtumisen kannalta on olennaista, että maakunnat ja kunnat laativat taiteen ja kulttuurin saatavuutta ja saavutettavuutta koskevat tavoitteet ja sisällyttävät ne osaksi suunnitteluaan, toimintaansa ja seurantaa. Lisäksi sosiaali- ja terveydenhuollossa varataan suunnitelmallisesti määrärahat taide- ja kulttuuri-toimintaan.

Tämä asiakirja sisältää suositukset maakunnille ja kunnille sekä ehdotukset konkreettisiksi toimenpiteiksi. Se on suunnattu maakuntien ja kuntien poliittiselle ja operatiiviselle johdolle sekä asiaa valmisteleville virkamiehille. Ehdotetuissa toimenpiteissä on huomioitu maakunta- ja sote-uudistuksen myötä muuttuva toimintakenttä. Toimenpiteet koskevat koko sosiaali- ja terveydenhuollon kenttää sekä kaikkia väestöryhmiä.

Esimerkkejä taiteen ja kulttuurin käytöstä osana sosiaali- ja terveydenhuoltoa ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä:

- 1. Taide osana elinympäristöä.** Rakennushankkeen yhteydessä päätetään rakennukseen tehtävistä taidehankinnoista, esim. sairaalan julkisivuun tai yleisiin tiloihin tulevista teoksista.
- 2. Ohjattu taide- ja kulttuuritoiminta.** Voi tarkoittaa esimerkiksi sitä, että palvelutaloon tulee tanssitaiteilija säännöllisesti järjestämään asukkaille ohjatun tanssihetken tai että yhteisötaiteilija järjestää osallistuvaa toimintaa asukkaille.
- 3. Soveltavan taiteen käyttö spesifisti.** Esimerkiksi lastensairaaloissa on käytetty sairaalaklovnereita helpottamaan lapsen orientoitumista toimenpiteeseen.
- 4. Omaehtoisen harrastamisen ja osallistumisen tukeminen.** Lastenneuvola voi antaa tukea kaipaavalle perheelle kulttuurilähteen, jota hyödyntämällä perhe voi osallistua esimerkiksi sirkukseen

ja tehdä jotain erilaista, mitä perhe yleensä tekisi. Sosiaalihuolto voi antaa perheelle tai yksittäiselle asiakkaalle kulttuuripassin, jota hyödyntäen perhe tai asiakas voi osallistua kulttuuritilaisuuksiin tai omaehtoiseen harrastamiseen. Kulttuuriin osallistumista voidaan tukea myös tarjoamalla tuki osallistumiseen saattajan tai tukihenkilön muodossa.

- 5. Mahdollisuus kokea taidetta eri muodoissaan.** Esimerkiksi hoitolaitoksissa vierailevat teatteriesitykset, konsertit, tanssiteokset ja taidesitykset sekä taiteen kokeminen digitaalisten kanavien välityksellä.

Suosituksat maakunnille

Jatkossa maakuntien vastuulla on sosiaali- ja terveydenhuollon järjestäminen. Lisäksi maakunnat tukevat kuntia hyvinvoinnin ja terveyden edistämistehtävässä. Maakunnan vastuulla on myös kulttuuria koskevien suunnitelmien ja kehittämistoimenpiteiden yhteensovittaminen maakunnan oman toiminnan osalta esimerkiksi rahoitukseen liittyen⁶⁹. Maakunnan toiminnan strateginen ohjaus on keskeinen työväline lisätä taidetta ja kulttuuria osaksi sosiaali- ja terveydenhuollon rakenteita sekä edistää taiteen ja kulttuurin saavutettavuutta. Sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä toteutettavan taide- ja kulttuuri-toiminnan tulee olla osa maakunnan toiminnan ja talouden suunnittelua, seuranta- ja raportointia. Jotta maakunta voi ostaa sosiaali- ja terveydenhuollon tarvitsemia taide- ja kulttuuripalveluja, niiden tulee olla osa palveluvalikoimaa ja kirjattu palvelustrategiaan.

Ehdotukset toimenpiteiksi:

- Maakunnat sisällyttävät sosiaali- ja terveydenhuollossa toteutettavan taide- ja kulttuuri-toiminnan osaksi maakuntastrategiaa, järjestämisen suunnitelmaa, palvelustrategiaa ja palvelulupausta.
- Hyvinvointia ja terveyttä edistävä taide- ja kulttuuri-toiminta huomioidaan resursoinnissa suuntaamalla osa maakuntien käyttötalousmenoista tähän tarkoitukseen.
- Palvelusopimukseen sekä yhdyspintapalvelujen yhteistyösopimukseen sisällytetään sosiaali- ja terveydenhuollon piirissä toteutettava taide- ja kulttuuri-toiminta palvelustrategian mukaisesti.
- Maakuntien hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen rakenteisiin nimitetään vastuuhenkilö, jonka tehtävänä on taide- ja kulttuuri-toiminnan koordinaatio ja integrointi sosiaali- ja terveydenhuoltoon.

⁶⁹ Maakunta hoitaa sille lailla säädettyjä tehtäviä seuraavilla tehtävälajoilla: 19) kulttuuria koskevien suunnitelmien ja kehittämistoimenpiteiden yhteensovittaminen osana maakuntastrategian ja -ohjelman sekä maakuntakaavotuksen toteuttamista (HE 15/2017 6 §)

- Maakunnat sisällyttävät sosiaali- ja terveyspalveluiden tuottajien kanssa tehtäviin sopimuksiin yhdeksi laatukriteeriksi sen, että taide ja kulttuuria tuodaan sinne, missä ihmiset ovat. Tämä huomioidaan esimerkiksi pitkäaikaisen hoidon ja hoivan asiakkaiden palvelutarpeen arvioinnissa sekä hoito- ja palvelusuunnitelmassa.
- Osana hyvinvointikertomustyötä maakunnissa valmistellaan alueelliset kulttuurihyvinvointisuunnitelmat tai vaihtoehtoisesti hyvinvointikertomuksiin sisällytetään taide- ja kulttuuritoiminnan kuvaus painottuen asukkaiden kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen.

Suosituksat kunnille

Kuntien vastuulla on jatkossakin hyvinvoinnin ja terveyden edistäminen sekä kuntien kulttuuritoiminta. Sote-uudistuksessa kuntien vastuu hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä korostuu. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämisestä on laaja ja se edellyttää poikkiallinnollista yhteistyötä paitsi kunnassa myös laajemmin eri toimijoiden kesken. Kunnan hyvinvointitehtävään voidaan katsoa kuuluvaksi muun muassa ihmisten yhteen saattaminen, osallisuuden ja yhteisöllisyyden vahvistaminen sekä asuinympäristöihin liittyvät asiat. Taiteen ja kulttuurin tulisi olla osa kunnan hyvinvoinnin ja elinvoiman edistämistä, elinympäristöjä ja yleistä kulttuuritoimintaa sekä niihin liittyvää talouden suunnittelua. Lähtökohtana on, että kunnat edistävät alueellaan laadukasta taide- ja kulttuuritoimintaa, joka osaltaan vahvistaa asukkaiden hyvinvointia ja osallisuutta.

Ehdotukset toimenpiteiksi

- Kunnat vahvistavat taiteen ja kulttuurin käyttöä väestön hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä laaja-alaisesti asettamalla tavoitteet hyvinvointia ja terveyttä edistävälle taide- ja kulttuuritoiminnalle kuntastrategiassa, hyvinvoinnin ja kulttuurin suunnitelmissa sekä elinympäristöjen kehittämissuunnitelmissa. Tavoitteiden toteutusta seurataan osana kuntien hyvinvointikertomuksia ja strategista johtamista.
- Osana hyvinvointikertomustyötä kunnissa valmistellaan kulttuurihyvinvointisuunnitelma tai vaihtoehtoisesti hyvinvointikertomuksiin sisällytetään taide- ja kulttuuritoiminnan keskeisimmät tavoitteet ja kuvaus painottuen asukkaiden kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämiseen.
- Kunnat varaavat määrärahat hyvinvointia ja terveyttä edistävään sekä osallisuutta tukevaan taide- ja kulttuuritoimintaan käyttötalousmenoista.

- Rakennushankkeissa määräosa hankkeen kustannuksista varataan rakennuksen taidehankintoihin (ns. prosenttiperiaate).
- Kunnat varmistavat poikkihallinnollisen yhteistyön esimerkiksi poikkihallinnollisten hyvinvointiryhmien ja kulttuuriasioita koordinoivan vastuutahon (esim. hyvinvointikoordinaattorin) avulla. Näiden tehtävänä on tunnistaa taide- ja kulttuurin mahdollisuudet osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämistä sekä seurata asian etenemistä/toteutumista.
- Kunnat osallistuvat kulttuurihyvinvointia koskevan tiedon tuottamiseen vastaamalla TEAviisarin kulttuurikyselyyn⁷⁰. (Ensimmäinen kysely toteutetaan keväällä 2019).

Yhdyspinnat

Maakuntaudistuksen myötä kunnan ja maakunnan rooli muuttuu. Hyvinvoinnin ja terveyden edistämistehtävä on kuntien ja maakunnan yhteinen. Nämä molemmat palvelevat samaa asukasta, jonka hyvinvointiin vaikuttavat kummankin toimijan ratkaisut. Taidetta ja kulttuuria ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen yhdyspintoja⁷¹ koskevissa asioissa maakuntien ja kuntien tulee yhdessä sopia yhdyspintojen yhteensovittamisesta. Tämä tulee tehdä muita maakunnassa tai kunnassa toimivia julkisia toimijoita, järjestöjä, yksityisiä yrityksiä ja yleishyödyllisiä yhteisöjä unohtamatta. Hyvinvointia ja terveyttä edistävässä taide- ja kulttuuritoiminnassa yhdyspintoja muodostuu sosiaali- ja terveyspalveluihin, korjaaviin, kuntouttaviin ja ennaltaehkäiseviin palveluihin sekä hyvinvoinnin, terveyden ja osallisuuden edistämiseen laaja-alaisesti mukaan lukien kasvupalvelut, kaavoitus ja kotoutumispalvelut.

Ehdotukset toimenpiteiksi:

- Taide- ja kulttuuritoiminta osana hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen suunnitelmia sekä määrärahat tavoitteen toteuttamiseksi huomioidaan valtuustokausittain maakunnan ja kunnan välillä käytävissä keskusteluissa.
- Kunnat ja maakunnat neuvottelevat valtuustokausittain tehtäviensä hoitamiseen liittyvästä yhteistyöstä, tavoitteista ja työnjaosta⁷² sosiaali- ja terveydenhuollossa toteutettavan sekä muun

⁷⁰ TEAviisari on työväline kunnille. Tulokset kuvaavat terveydenedistämisaktiivisuutta eli kunnan toimintaa asukaidensa terveyden ja hyvinvoinnin edistämiseksi. THL 2018.

⁷¹ Yhdyspinnalla tarkoitetaan kahden tai useamman organisaation toiminnallista rajaa. THL 2018

⁷² Esimerkiksi järjestöjen toiminnan tukemisesta: järjestöjen työtä hyvinvoinnin ja terveyden edistämässä voidaan tukea muun muassa toimitiloja tarjoamalla ja maakunnan harkinnan mukaan myös avustuksia myöntämällä.

hyvinvointia ja terveyttä edistävän taide- ja kulttuuritoiminnan osalta.

- Yhteistyössä huomioidaan kunnan vapaan sivistystyön, kulttuuritoimien ja taide- ja kulttuurilaitosten lisäksi järjestö- ja kansalaisyhteiskunta ja yksityisen sektorin toimijat.
- Alueellinen hyvinvointikertomus valmistellaan monialaisesti varmistuen poikkihallinnollinen yhteistyö perustamalla esimerkiksi monialainen kulttuurin toimielin tai muu yhteistyöfoorumi, jolla on kytkös maakunnan hyvinvoinnin ja terveyden edistämistyön rakenteisiin.

Taide- ja kulttuuritoiminnan laadukkaan toteuttamisen edellytykset

Kaikessa sosiaali- ja terveydenhuollossa toteutettavassa taide- ja kulttuuritoiminnassa on tärkeää huolehtia toiminnan monipuolisuudesta ja laadusta. Toiminnan toteutuksen laadun kannalta olennaista on, että taide- ja kulttuurihankinnoissa on riittävää asiantuntemusta ja tarkoitukseen on varattu määrärahat. Lisäksi on tärkeää, että organisaatiossa, jossa taide- ja kulttuuritoiminta toteutetaan, on taide- ja kulttuuriosaamista omaavaa henkilökuntaa ja organisaatio sitoutuu johtoa myöten toimintaan. Toiminnan eettisyyden varmistamiseksi lähtökohtana on ihmisarvon ja perusoikeuksien kunnioittaminen. Lisäksi suunnitelmallisuudella ja pitkäjänteisyydellä taataan onnistunut ja laadukas lopputulos.

Taiteen ja kulttuurin merkityksestä ihmisen hyvinvoinnille

Kansainvälisen tutkimuksen perusteella on näyttöä taiteen ja taiteellisen toiminnan merkityksestä fyysisen ja psyykkisen hyvinvoinnin ja terveyden edistämisessä sekä osana hoitoa ja paranemista. Osallistuminen taide- ja kulttuuritoimintaan tarjoaa mahdollisuuksia, tukea ja resursseja edistää terveyttä ja hyvinvointia kokonaisvaltaisella tavalla jokapäiväisessä elämässä. Useissa tutkimuksissa on tarkasteltu taiteen ja kulttuurin harrastamisen suhdetta koettuun henkiseen ja fyysiseen terveyteen.

Osallistuminen kulttuuriin on kaikkien oikeus

Kansalaisten perusoikeudet ja kulttuuriset oikeudet ovat valtion kulttuuripolitiikan toteuttamisessa tärkeä lähtökohta. Suomen perustuslaissa kulttuuriset oikeudet turvataan osana sivistyksellisiä oikeuksia. Opetus- ja kulttuuriministeriön vuoteen 2025 ulottuvan kulttuuripolitiikan strategian keskeisenä tavoitteena on lisätä osallisuutta ja osallistumista kulttuuriin ja kaventaa eri väestöryhmien välisiä eroja osallistumisessa. Taustalla on näkemys siitä, että asuinpaikka, elinympäristö, ikä, terveydentila, toimintakyky, kieli, varallisuus tai etninen, uskonnollinen tai kulttuurinen tausta eivät saisi olla esteenä kulttuuriin osallistumiselle ja hyvälle elämälle. Erityistä huomiota kiinnitetään taiteen ja kulttuurin saatavuuden ja saavutettavuuden turvaamiseen ja kulttuuristen oikeuksien toteutumiseen.

Lisätiedot

Hyvinvointia ja terveyttä edistävä taide- ja kulttuuritoiminta maakunta- ja sote-uudistuksessa:

<https://alueuudistus.fi/kulttuurihyvinvointi>

Maakunnat ja kunnat edistävät hyvinvointia ja terveyttä:

<https://alueuudistus.fi/soteuudistus/hyvinvoinnin-edistaminen>

Yhdenvertaisuus ja saavutettavuus kulttuuripolitiikassa:

<https://www.cupore.fi/fi/tietokortit/tietokortti-3-yhdenvertaisuus-ja-saavutettavuus-kulttuuripolitiikassa>

Taiteen ja kulttuurin vaikutukset terveyteen:

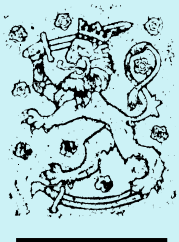
<https://media.sitra.fi/2017/11/21100218/Taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-terveyteen-tietokortti.pdf>

Taiteen ja kulttuurin vaikutukset sosiaaliseen hyvinvointiin: <https://media.sitra.fi/2017/11/21095355/Taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-sosiaaliseen-hyvinvointiin-tietokortti.pdf>

<https://media.sitra.fi/2017/11/21095355/Taiteen-ja-kulttuurin-vaikutukset-sosiaaliseen-hyvinvointiin-tietokortti.pdf>

Hyvinvoinnin edistäminen kunnan eri toimialoilla:

<https://www.kuntaliitto.fi/asiantuntijapalvelut/hyvinvoinnin-edistamisen-hyvat-kaytannot>

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Undervisnings- och kulturministeriet

Ministry of Education and Culture

Ministère de l'Éducation et de la Culture

ISBN 978-952-263-625-6 (PDF)
ISSN 1799-0351 (PDF)